

Vakufi u Bosni i Hercegovini

Zbornik radova

IZDAVAČI

Islamska zajednica u Bosni i Hercegovni
Vakufska direkcija Sarajevo
Institut za islamsku tradiciju Bošnjaka
El-Kalem - izdavački centar Rijaseta Islamske zajednice u BiH

ZA IZDAVAČE

Senaïd Zajimović
Ferid Dautović
Mesud Smajić

UREDNIK

Elvir Duranović

LEKTORICA

Aida Krzić

TEHNIČKI UREDNIK

Suad Pašić

DTP

IC El-Kalem

ŠTAMPA

“Dobra knjiga”, Sarajevo

TIRAŽ

1.000

Vakufi u Bosni i Hercegovini
Zbornik radova
Vakufi u Travniku

Sarajevo, 2019.

Sadržaj

Dr. Elvir Duranović UVODNA RIJEČ	7
Dr. Aladin Husić TRAVNIK - SIMBOLIKA BOSANSKOG GRADA I ODNOS PREMA NJEMU	17
Hamza Lavić TRAVNIČKE VAKUFNAME	27
Mr. Salih Indžić SPECIFIČNOSTI TRAVNIČKIH VAKUFA	53
Mr. Dževdet Šošić MUSLIMANSKE OBRAZOVNE USTANOVE U TRAVNIKU (Osvrt na period od 1463. do 1946. god.)	73
Dr. Elvir Duranović VAKUF ALI-DEDE ISKENDERA U SKENDER-VAKUFU	93
Dr. Ferid Dautović VAKUFI U TRAVNIKU ZA VRIJEME AUSTRO-UGARSKE.....	103
Fatima Maslić, dipl. hist. umjetnosti PRILOZI PROUČAVANJU IZGUBLJENIH VAKUFSKIH NEKRETNINA NA PRIMJERU STARIH GREBALJA U GRADU TRAVNIKU	121
Adil Lozo NACIONALIZACIJA I UZURPACIJA VAKUFSKE IMOVINE U TRAVNIKU	137
Doc. dr. Nermin Šušić POVRAT VAKUFSKE IMOVINE U TRAVNIKU	149
Dr. Senaid Zajimović PRESUDA SUDA ZA LJUDSKA PRAVA U STRAZBURU U POSTUPKU VRHBOSANSKA NADBISKUPIJA PROTIV BOSNE I HERCEGOVINE: DISKRIMINACIJA ILI NE?	187
Dr. Ahmed Adilović NOVI VIDOVI VAKUFA NA PODRUČJU MUFTIJSTVA TRAVNIČKOG.....	197
RECENZIJJE	
Dr. Ekrem Tucaković VAKUF - GOVOR O NAŠEM IDENTITETU	213
Prof. dr. Sedad Dizdarević RECENZIJA RUKOPISA VAKUFI U TRAVNIKU	216

DR. ELVIR DURANOVIĆ

UVODNA RIJEČ

UVODNA RIJEČ

U periodu od 2. do 13. aprila 2019. godine Vakufska direkcija Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini organizirala je devetu po redu manifestaciju „Dani vakufa“ s raznovrsnim programima održanim u: Janji, Sarajevu, Goraždu, Zavidovićima, Zenici, Travniku, Mostaru i Kiseljaku. S ciljem naučnog valoriziranja značaja vakufa za vjerski, kulturni i urbani razvoj Travnika, Vakufska direkcija je, u saradnji s Institutom za islamsku tradiciju Bošnjaka i Medžlisom IZ Travnik, organizirala okrugli sto „Vakufi u Travniku“ koji je, u okviru manifestacije „Dani vakufa“, upriličen 10. aprila 2019. u Travniku. Jedanaest izlagača osvijetlili su u svojim referatima različite aspekte vakufa u Travniku.

Knjiga *Vakufi u Travniku* sadrži svih jedanaest izlaganja s ovog naučnog skupa.

Dr. Aladin Husić u radu „Uloga i značaj vakufa u razvoju Travnika“ podsjeća na činjenicu da se prije dolaska Osmanlija u naše krajeve i uspostave vakufa o Travniku gotovo ništa sa sigurnošću ne zna te da je upravo zahvaljujući vakufskim: infrastrukturnim, vjerskim, obrazovnim i humanitarnim zadužbinama Travnik dobio prepoznatljiv izgled i fizionomiju.

Detaljan pregled i analizu dvadeset i dvije vakufname iz 18, 19, i 20. stoljeća kojima su ustanovljeni raznovrsni vakufi u Travniku predstavlja Hamza Lavić u tekstu „Travničke vakufname“. Lavić nam donosi *ličnu kartu* svake pojedinačne vakufname kroz prezentiranje podataka o: imenima vakifa, datumima izdavanja, ovjerivačima i fizičkim karakteristikama vakufnama, predmetima vakufa, uvjetima koje je vakif

uspostavio, imenima službenika vakufa kao i izvorima na koje se prilikom pisanja rada oslanjao.

U zanimljivom radu „Specifičnosti travničkih vakufa” mr. Salih Indžić osvrnuo se na posebnosti po kojima su određeni vakufi u Travniku poznati u Bosni i Hercegovini i šire. Sunčani sat na Alibegovoj džamiji, munara s lijeve strane Šarene džamije, brojna turbeta i medrese u Travniku samo su neki od njih. Mr. Indžić ukratko predstavlja i vjerske objekte: Tophansku i Čilensku džamiju te mesdžid uz medresu Mehmed-paše Kukavice, koji su srušeni u prethodnom periodu i za koje se danas zna samo na osnovu objavljene građe i izvora.

Snažan podsticaj razvoju obrazovanja u Travniku tokom minulih stoljeća pružili su vakifi koji nisu žalili sredstava da muslimanskom življu osiguraju kvalitetno osnovno i srednje obrazovanje. U prvom dijelu teksta „Muslimanske obrazovne ustanove u Travniku” mr. Dževdet Šošić govori o travničkim mektebima, mektebi-ibtidaijjama i muallimima koji su radili u ovim prosvjetnim ustanovama. Autor u drugom dijelu rada donosi pregled razvitka tri poznate travničke medrese: Elči Ibrahim-pašine, Mehmed-paše Kukavice i Muhsin-zade Mehmed-paše.

Jedna od specifičnosti vakufa na području Travničkog muftijstva je i to što su tri grada dobila ime po instituciji vakufa: Gornji Vakuf, Donji Vakuf i Skender-Vakuf. U radu „Vakuf Ali-dede Iskendera u Skender-Vakufu” dr. Elvir Duranović predstavlja dosada neobjavljene podatke o vakufskim parcelama koje je vakuf Ali-dede Iskendera obuhvatao krajem XIX stoljeća na osnovu kojih se, zapravo, može, s priličnom sigurnošću, odrediti obim vakufskog dobra na kojem se vremenom formiralo naselje Skender-Vakuf.

Stanjem vakufske imovine u Travniku tokom austrougarske uprave bavi se tekst dr. Ferida Dautovića „Vakufi u Travniku za vrijeme Austro-Ugarske”. Dr. Dautović opisuje djelovanje Vakufskog povjerenstva u Travniku na zaštiti vakufske imovine, donosi popis poznatih mutevelija i predstavlja važnije vakufe u Travniku iz ovog perioda. Posebnu vrijednost ovom radu daje činjenica da je napisan na osnovu dosada neobjavljene arhivske građe i dokumenata.

Gospođa Fatima Maslić u radu „Prilozi proučavanju izgubljenih vakufskih nekretnina na primjeru starih grebalja u gradu Travniku” podsjeća na vakufe koji su nekada bili sastavni dijelovi grada, ali ih danas, usljed nepovoljnih historijskih okolnosti, nema. Tekst gospođe Maslić posebno skreće pažnju na zaboravljenu zakladu „Muinu-l-adžeze” koju je, uz ulog od 12 000 forinti,

osnovala austrougarska uprava kao jedan od vidova odštete za rušenje stare zgrade Elči Ibrahim-pašine medrese u Travniku.

Najteži period za vakufe u Bosni i Hercegovini nastupio je tokom socijalističkog perioda kada je vlast od Islamske zajednice oduzela imovinu u takvoj mjeri da je Vakufska direkcija kao institucija prestala s radom, jer nije bilo vakufa o kojima bi vodila brigu. Zakonskom regulativom na osnovu koje je vlast oduzimala vakufe od Islamske zajednice i mogućnostima povrata oduzete imovine bavi se rad „Nacionalizacija i uzurpacija vakufske imovine u Travniku“ advokata Adila Loze. Budući da je gospodin Lozo bio predsjednik Izvršnog odbora Medžlisa IZ Travnik u periodu nakon agresije na Bosnu i Hercegovinu, on u svom radu donosi i lična svjedočenja o problemima s kojima se radeći na povratu vakufa u Travniku susretao.

Nakon agresije na Bosnu i Hercegovinu nastojanjem odgovornih u Islamskoj zajednici, u Travniku je na *privremeno korištenje* do donošenja *Zakona o restituciji*, vraćena određena vakufska imovina. O aktivnostima na identifikaciji oduzete vakufske imovine i njenom, barem privremenom, vraćanju Islamskoj zajednici govori rad dr. Nermina Šušića „Povrat vakufske imovine u Travniku“. Dr. Šušić u svom tekstu donosi detaljan pregled vakufa vraćenih na *privremeno korištenje* Islamskoj zajednici uz popis nacionaliziranih vakufskih stanova koji, čekajući bolja vremena, još uvijek nisu vraćeni svojoj izvornoj namjeni.

Odluke Općinskog vijeća u Travniku o vraćanju vakufske imovine na *privremeno korištenje* Islamskoj zajednici iskorištene su kao argument da je Katoličkoj crkvi učinjena diskriminacija, jer njima nije vraćena nacionalizirana imovina. Na pitanja: Da li je to tako? I kome je više vraćeno imovine u Travniku: Islamskoj zajednici ili Katoličkoj crkvi? - odgovara rad dr. Senaida Zajmovića „Presuda Suda za ljudska prava u Strazburu u postupku Vrhbosanska nadbiskupija protiv Bosne i Hercegovine: diskriminacija ili ne?“

Otvaranjem Bosne i Hercegovine nakon demokratskih promjena krajem XX stoljeća dolazi do inovacije u načinu i sredstvima uvakufijavanja usljed novih potreba i promijenjenih društvenih prilika što se na primjeru vakufa ogleda u novijim, tradiciji Bošnjaka nepoznatim, vidovima uvakufijavanja. U radu „Novi vidovi vakufa na području Muftijstva travničkog“ dr. Ahmed Adilović govori upravo o tim novim vidovima vakufa: islamskim centrima u: Bugojnu, Travniku, Novom Travniku i Vitezu; obdaništima u Novom Travniku i Jajcu;

edukativno-sportskom centru u Travniku; plasteničkoj proizvodnji u Bugojnu; te uvakufljavanju dionica firme „Borac export-import“ u Travniku.

Jasno je, iz navedenog, da će bilo kakvo izučavanje vakufa u Travniku u budućnosti biti manjkavo bez referiranja na radove objavljene u knjizi *Vakufi u Travniku*.

Plodna saradnja Instituta za islamsku tradiciju Bošnjaka i Vakufske direkcije Islamske zajednice, koja se već nekoliko godina manifestira kroz organizaciju naučnih skupova i objavljivanje knjiga, i ove godine polučila je željeni rezultat. U tom smislu posebna zahvalnost za objavljivanje knjige *Vakufi u Travniku* pripada dr. Feridu Dautoviću, direktoru Instituta za islamsku tradiciju Bošnjaka, dr. Senaidu Zajimoviću, direktoru Vakufske direkcije Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini te gospodinu Mesudu Smajiću, direktoru izdavačkog centra El-Kalem.

Objavljivanjem ovog zbornika radova budućim generacija uvakufili smo nova saznanja koja će im, zasigurno, poslužiti kao važan izvor za istraživanje historije vakufskih: vjerskih, prosvjetnih, humanitarnih i infrastrukturnih objekata u Travniku. Sretni smo zbog toga.

Urednik

VAKUFI U TRAVNIKU

Okrugli sto

Travnik, 10. april 2019. godine.

DR. ALADIN HUSIĆ
Orijentalni institut u Sarajevu

**ULOGA I ZNAČAJ VAKUFA
U RAZVOJU TRAVNIKA**

TRAVNIK - SIMBOLIKA BOSANSKOG GRADA I ODNOS PREMA NJEMU

Travnik je grad simbol u historijskom, arhitektonskom i kulturno-civilizacijskom pogledu. U Bosni i Hercegovini postoji samo nekoliko gradova koji imaju takav historijski i simbolički značaj - ističemo: Sarajevo, Mostar, Tešanj i Travnik. Nigdje više ne postoje upečatljive historijske graditeljske cjeline kao što su u tim gradovima. One su nadživjele sve nevolje i sisteme - bez obzira koliko ih ti sistemi nisu poštivali. Naša i obaveza generacija koje dolaze jeste očuvanje tog historijskog jezgra i historijske ali i civilizacijske simbolike kojom zrače ti gradovi. Ono što se danas dešava u pojedinim dijelovima grada Travnika narušava, nažalost, temeljne kulturološke i civilizacijske principe koji su nadživjeli i ona najsurovija vremena i atake, ratne i „mirnodopske“.

Podizanje nekakvog edukativnog centra u Osojama, historijskoj jezgri i rogobatnog hotela uz tvrđavu najteži su oblici devastacije, udar na civilizacijske tekovine te jedinstveni i upečatljivi identitet grada. Očuvanje arhitektonski specifikum jeste potvrda kontinuiteta i identiteta - pod uvjetom da mu se ne ugrožava *historijska* i *arhitektonska* simbolika sa svim njenim obilježjima i karakteristikama. Raznolike vrste sebičnosti danas ne prezaju da potaru svaki trag tih osnovnih civilizacijskih načela i dostignuća manifestiranih u raznolikim arhitektonskim slojevima i kulturnim naslagama, koje su jedna drugu nadopunjavale i oplemenjivale poštujući jedna drugu znatno više nego što to danas poštuju, tajkunski lobiji čiji vijek trajanja ne može dostići ni deseti dio vijeka *grada simbola*. Travnik je grad biser i taj biser nužno je čuvati i očuvati po svaku cijenu. Jer ono što se arhitektonski taložilo pet i više stoljeća u samo desetak godina potpuno zasjene tajkunska zdanja narušavajući

autentičan arhitektonski ansambl satkan vještinom neponovljive neimarske inspiracije, spoja prirodne autentičnosti te potreba vremena i čovjeka.

Autentičnost Travnika najbolji je pokazatelj upravo spomenutog kontinuiteta ali i identiteta koji se već dva stoljeća negira i vrlo agresivno potire iz svih pravaca istoka i zapada, ali i iznutra, prvenstveno nemarom i nepoštivanjem nedodirljivosti *osebujnog arhitektonskog ansambla*, spoja prirode i ljudske mašte. Samo očuvan on je stjenovita hrid o koju će se razbijati sve dnevno-političke i politikantske bure povijesnih vjetrometina, ukoliko se ta simbolična statika ne naruši iznutra, nemarom, rušenjem, zapuštanjem i nagrizaњem simboličnih elemenata koji ga čine nesvakidašnjim i koji predstavljaju historijsku simboliku njegova postojanja. Ljudska sebičnost i agresivnost ne mare previše za bilo koju od naprijed istaknutih dimenzija: historijsku, civilizacijsku i kulturološku. Taj i takav pečat Travniku utisnula mu je civilizacijska tekovina zvana *vakuf* i sistem koji je prepoznavao humane vrijednosti. Kako vrednovati doprinos te civilizacijske tekovine u slučaju Travnika, pokušat ćemo pokazati u daljem izlaganju.

Kako vrednovati jedno vrijeme i doprinos jednog vremena?

Na ovo pitanje kod nas se obično radi „naopачke“ i iz današnje perspektive mjere se i vrednuju stvari retroaktivno. Ako želimo steći stvarnu sliku o nekim civilizacijskim rezultatima i pomacima, onda posmatračku tačku moramo postaviti ispred, a ne iza vremena koje posmatramo. I Travnik moramo posmatrati od početka do kraja 15. i 16. stoljeća. Samo tako ćemo steći realnu sliku o dometima i rezultatima jedne epohe. U tom kontekstu nameće se pitanje šta je zatečeno u Travniku? Odgovor je vrlo jednostavan. O Travniku u srednjem vijeku zna se ono što se, na osnovu arheoloških izučavanja, ponudilo u formi teza i hipoteza. Začudujuće da nema baš nikakvih pisanih izvora koji bi nam kazali barem nešto o naselju ili njegovom stanovništvu. Iz provedenih istraživanja izvučeni su zaključci koji govore o tome da su značajniji arhitektonski zahvati na tvrđavi urađeni za vrijeme Tvrtka II te da je u njegovo vrijeme Travnik mogao biti povremeno rezidentno mjesto bosanskih vladara. Sve drugo ostaje u sferi pretpostavki.

Na kojim osnovama su se razvijali gradovi u Bosni?

Za potpunije razumijevanje doprinosa vakufa kao islamske civilizacijske tekovine treba istaći dva osnovna načina na koji su se razvijali bosanski gradovi:

1. Gradovi nastali na srednjovjekovnim osnovama - *tvrđave, varoši, pazari, trgovi*, dakle nastavak razvitka na srednjovjekovnim nukleusima i srednjovjekovnim začecima.
2. Gradovi nastajali kao novoosnovani gradovi - vakufi: Sarajevo, Rudo, Novo Jajce, Nova Kasaba, G. Vakuf, D. Vakuf i neki drugi.

U oba slučaja vakuf je bio generator razvitka - bez obzira o kojem od istaknuta dva tipa naselja pripadao grad o kojem govorimo - gotovo da nema grada u Bosni koji se može smjestiti izvan ta dva principa. Ovaj drugi princip je vidljiv i jasno prepoznatljiv i u slučaju Travnika. Međutim, kao i svi drugi gradovi, i Travnik je prolazio faze svog razvitka i adaptaciju u novi društveno-ekonomski sistem. On je imao postepenu uzlaznu putanju razvitka, koja se može pratiti u tri faze:

Prva faza do kraja 15. stoljeća u kojoj Travnik u urbanom i demografskom smislu nije odmakao daleko - dostigavši tek pedesetak domova u civilnom dijelu naselja.

Druga faza u kojoj je grad već prešao tu liniju krećući se ka sljedećih pedeset domaćinstava, odnosno približavajući se stotini domaćinstava - što je za srednjovjekovna gradska naselja bilo već solidno. No već na kraju treće decenije 16. stoljeća (1530), nakon pada Jajačke banovine, Travnik će se početi znatnije razvijati i već će se početi nazirati uloga zadužbina u tom razvitku. Za samo jednu deceniju (1530-1540) broj domaćinstava porastao je na 196. Time je dostigao standarde najrazvijenijih gradova u srednjovjekovnoj Bosni.

Treća faza počinje već sredinom 16. stoljeća (1550), kada je Travnik brojao 287 domaćinstava, što je za bosanske prilike predstavljalo zapaženo gradsko naselje. Upravo u to vrijeme Travnik je stekao status *kasabe* - razvijenog gradskog naselja jer je ispunjavalo sve neophodne uvjete za proglašenje kasabom. To znači da je imao džemat muslimanskog stanovništva, ustanovljen pazarni dan te džamiju u kojoj se spominjalo ime sultana i u kojoj su obavljani džuma i bajram-namazi. Trend urbanog i demografskog razvitka Travnika nastavljen je i u narednim decenijama druge polovine 16. stoljeća, kada se broj stanovništva više nego uduplao, što znači da se grad znatno razvio u tih pet decenija, dostigavši skoro 700 domaćinstava i približno 3500 stanovnika. Ali to je samo

jedan pokazatelj i jedno mjerilo za vrednovanje razvitka grada. Mnogo su važnije funkcije i sadržaji koje je grad dobio tokom 16. stoljeća. A dobio je na sakralnom, obrazovnom i infrastrukturnom planu - što je prije svega zasluga i uloga vakufa:

- Vakuf je oblikovao fizionomiju grada.
- Vakuf je kreirao ambijent življenja.
- Vakuf je kreirao duhovne, obrazovne i kulturne tokove života u svakom gradu.
- Vakuf je generirao ekonomiju i ekonomski život grada.
- Vakuf je poboljšavao socijalni život.

Sinergija faktora udruženih u svim svojim pozitivnim aspektima daje značajan pozitivni impuls na svim planovima koji grad čine gradom. A vakuf nisu samo sakralni objekti, to je čitav niz infrastrukturnih, privrednih, higijenskih i drugih objekata. Sve je vezano jedno s drugim i nadopunjuje jedno drugo. Naprimjer, hamam, česma i šadrvan nezamislivi su bez vodovoda. Vakufski dućani su generirali zanatske i trgovačke tokove u gradu. I sve navedeno upotpunjavao je jedan poseban, često manje vidljiv segment vakufa a to je *novčani vakuf* ili *vakufska gotovina* koju su mnogi vakifi zavještavali kao dijelove svoga vakufa te na taj način upotpunjavali svoju dobrotvornu misiju, ali i osiguravali nesmetano funkcioniranje službi u svojim zadužbinama. U Travniku je u 16. stoljeću cirkuliralo 100 000 akči vakufske gotovine iz čega se moglo isplatiti 66 osrednjih ili 33 najbolje plaće u nekoj vojnoj službi u Travniku. No taj novac je donosio prihod koji je mogao za svaku godinu podmirivati jednu solidnu plaću u Travniku tokom cijele godine. Dakle, vakufi su bili istovremeno i bankarske ustanove koje su davale novac na obrt, odnosno ulaganje u zanatstvo, trgovinu, poljoprivredu i sl.

Doprinos vakufa sakralnoj arhitekturi u Travniku

Travnik je u ubrzanoj dinamiku razvoja ušao 1540. godine. Tada je formirana jedna potpuno nova urbana cjelina, koja je predstavljala začetak kasabe - naselja gradskog tipa u punom smislu riječi. Taj dio grada naseljavali su uglavnom zanatlije i trgovci. U odnosu na već postojeće naselje i tvrđavu, novi dio grada razvijao se zapadno u odnosu na kompleks tvrđave i varoši. U tom dijelu podignut je i novi sakralni objekat. Sve elemente gradskog naselja osmanskog tipa Travnik je dobio sredinom 16. stoljeća. Podizanjem centralne džamije

1549. grad je stekao status kasabe. Od tada u izvorima za grad Travnik redovno se koristi pravni termin *kasaba Travnik*. Nakon toga grad je doživio nagli urbani uspon. Dio grada definiran pojmom kasaba krajem 16. stoljeća činilo je devet novoformiranih mahala:

1. Mesdžida hadži Alije,
2. Mehmeda Čelebije,
3. Osman-begove džamije,
4. Mesdžida hadži Alije drugog,
5. Mesdžida Sufi Ferhata,
6. Džamije Hasana dizdara,
7. Džamije hadži Džafera,
8. Džamije sultana Bajazid-hana,
9. Mesdžida Muslihudin halife.

Pozicioniranje Travnika u mreži gradova u Bosni

Zahvaljujući instituciji vakufa Travnik je od potpuno anonimnog, nepoznatog mjesta u povijesti srednjeg vijeka, dospio na treće mjesto u redoslijedu gradova u Bosanskom sandžaku - 44 gradska naselja, pa i Bosanskom ejaletu. Da bismo dobili predstavu o poziciji Travnika, sumarno ćemo dati pregled po pojedinim dijelovima Bosanskog ejaleta prema sandžacima.

Brojčani pregled gradova prema sandžacima:

Bosna	44
Požega/Pakrac	24
Klis	30
Hercegovina	17
Zvornik	8
Ukupno	123

Razvijeniji gradovi po sandžacima prema broju domaćinstava

Bosanski sandžak	
Sarajevo	4220
Banja Luka	918
Travnik	693
Novi Pazar	449

Zenica	372
Čelebi-Pazar - Rogatica	332
Visoko	313
Maglaj	308

Zvornički sandžak	
Zvornik	430
Srebrenica	298
Gornja Tuzla	599
Donja Tuzla	506
Gračanica	522

Hercegovački sandžak	
Mostar	546
Foča	551

Kliški Sandžak	
Livno	659

Sandžak Pakrac/Požega	
Virovitica	500
Požega	458
Osijek	345

Dakle, zahvaljujući vakufu, u samo nekoliko decenija iz anonimnosti Travnika je dospio u sami vrh piramide bosanskih gradova. To je svakako imalo dugoročne posljedice i za dalju perspektivu grada. Ta činjenica i geostrateški položaj presudili su njegov izbor za središte ejaleta od prvih godina 18. stoljeća. To potvrđuje koliko jedno vizionarstvo, kakvo se projicira kroz zadužbine i zadužbinarstvo, ima svoj pozitivan eho, i u mnogo kasnijim vremenima i razdobljima. Neka se taj duh vrati kroz poštivanje tih principa koji neće svojom rogovatnošću ugrožavati jedinstvene arhitektonske ansamble, kakva je stara jezgra Travnika.

Literatura

Knjige

- *Arheološki leksikon Bosne i Hercegovine*, 2, Zemaljski muzej, Sarajevo 1988.
- Hadžihuseinović, Salih Sidki, Muvekkit, *Povijest Bosne*, 1, El-Kalem, Sarajevo 1999.
- Handžić, Adem, (Obrada) *Opširni popis bosanskog sandžaka, I/2 iz 1604. godine*, Bošnjački institut, Sarajevo 2000.
- *Historija naroda Jugoslavije*, I, Školska knjiga, Zagreb 1959.
- Jelenić, Julijan, *Spomenici kulturnoga rada franjevac Bosne Srebreničke*, Monumenta franciscana jugoslavica, Mostar 1927.
- Kreševljaković, H., Kapidžić, H., *Vojno-geografski opis Bosne pred Dubički rat od 1785. godine*, Naučno društvo Narodne Republike Bosne i Hercegovine, Sarajevo 1957.
- Kreševljaković, Hamdija, Korkut, Derviš M., *Travnik u prošlosti 1464-1878*, Zavičajni muzej, Travnik 1961.
- Mandić, Mihovil, *Vezirski grad Travnik, nekad i sad*, Matica hrvatska, Zagreb 1931.
- Papić, Krešimir, *Travnik, grad i regija*, Zavičajni muzej, Travnik, 1975.
- *Povijest Bosne i Hercegovine*, I, HKD Napredak, Sarajevo 1991.
- *Štatistika mesta i pučanstva Bosne i Hercegovine*, Carska i kraljevska vladina tiskarna, Sarajevo 1880.
- Tursun Bey, *Tarih-i Ebul-l-feth*, (hazirlayan: A. Mertol Tulum) Istanbul 1977.

Članci

- Elezović, Gliša, „Turski dokumenti za istoriju Jugoslovena. Dva turska hroničara iz XV veka“, *Bratstvo*, XXVI, Beograd, 1932., str. 51-125.
- Handžić, Adem, „O društvenoj strukturi stanovništva u Bosni početkom XVII stoljeća“, *POF*, 32-33/1982-83, Sarajevo, 1984., str. 129-146.
- Handžić, Adem, „O formiranju nekih gradskih naselja u Bosni u XVI stoljeću (uloga države i vakufa)“, *POF*, XXV/1975, Sarajevo, 1977., str. 133-169.
- Handžić, Adem, „O gradskom stanovništvu u Bosni u XVI stoljeću“, *POF*, 28-29/ 1978-79, Sarajevo, 1980., str. 247-256.
- Handžić, Adem, „O značaju putova za razvitak gradskih naselja u Bosni u XVI i XVII stoljeću“ *Prilozi*, IIS, XIII, Sarajevo, 1977., str. 73-78.
- Handžić, Adem, „Trgovište, varoš i grad u srednjovjekovnoj Bosni (Prilog tipologiji naselja)“, *GZM*, Sv. XVIII, Sarajevo, 1963., str. 179-194.

- Handžić, Adem, „Vakuf kao nosilac određenih državnih i društvenih funkcija u Osmanskom carstvu“ *Anali GHB*, IX-X, Sarajevo, 1983., str. 113-120.
- Handžić, Adem, „Značaj muafijeta u razvitku gradskih naselja u Bosni u XVI vijeku“, *JIC*, 1-2, Beograd, 1974., str. 60-78.
- Husić, Aladin „Travnik rezidentno mjesto srednjovjekovnih bosanskih vladara“, *Glasnik Rijaseta islamske zajednice*, 3-4/2000, Sarajevo, 2000., str. 303-312.
- Husić, Aladin „Novčani vakufi u Bosni u drugoj polovini 16. stoljeća“, *Anali GHB*, XXXII, Sarajevo, 2011., str. 35-58.
- Husić, Aladin, „Teritorijalni i demografski razvitak Travnika u vrijeme osmanske uprave“, *Anali GHB*, XXXVI, Sarajevo, 2015., str. 17-26.
- Mandić, Mihovil, „Prehistorijske i sredovječne utvrde oko Travnika“, *GZM*, XXXVIII, Sarajevo, 1926., str. 35-44.
- Mazalić, Đoko, „Travnik i Toričan“, *GZM*, Ns., III/1948, Sarajevo, 1948., str. 160-164.
- Milobar, Fran, „Dva savremena izvještaja o Bosni iz prve polovine XVII. stoljeća“, *GZM*, XVI/1904, Sarajevo, 1904., str. 253-255.
- Rački, Franjo, „Prilozi za geografsko statistički opis bosanskoga pašaluka“, *Starine JAZU*, XIV, Zagreb, 1882., str. 173-195.
- Stojanović, Ljuba „Jedan prilog k poznavanju bosanskijeh bogumila“, *Starine JAZU*, 18, Zagreb, 1886., str. 230-232.
- Šidak, Jaroslav, „O vjerodostojnosti isprave bosanskog bana Tvrtka Stjepanu Rajkoviću“, *Zbornik radova Filozofskog fakulteta*, II/1954, Zagreb, 1954., str. 37-48.
- Šunjić, Marko, „Trogirski izvještaj o turskom osvojenju Bosne (1463)“, *Glasnik Arhiva i Društva arhivskih radnika Bosne i Hercegovine*, XXXIX/1989, Sarajevo, 1989., str. 139-157.
- Thalloczy, Ljudevit, „Kako i kada je Hrvoje postao veliki vojvoda bosanski“, *GZM*, IX, Sarajevo, 1897., str. 183-192.

HAMZA LAVIĆ
Gazi Husrev-begova biblioteka u Sarajevu

TRAVNIČKE VAKUFNAME

TRAVNIČKE VAKUFNAME

Uvod

Naučni skup pod nazivom „Vakufi na području Travnika“ pružio je priliku da se na jednom mjestu sagledaju napori ranijih istraživača kulturne historije ovog područja, kojih doista nije manjkalo, te njihova objavljena djela o vakufima i vakufnamama s područja Travnika. Ovom prilikom spomenut ćemo samo neke od njih: Alija Bejtić, Salih Trako, Hazim Šabanović, Hamdija Kreševljaković a u novije vrijeme Ismet i Azra Kasumović, Ismet Bušatlić, Aladin Husić i drugi.

Da Travniku nije nedostajalo uleme dokaz je djelo Gazi Husrev-begove biblioteke pod naslovom *Leksikon bošnjačke uleme* autora Ahmeda Mehmedovića.¹ Samo letimičnim pregledom ovog djela ustanovili smo postojanje 60-ak imena alima koji su porijeklom iz Travnika a ostavili su značajan trag u različitim naučnim, kulturnim i drugim društvenim dostignućima širom BiH a često i mnogo dalje. Napominjemo da je kriterij za uvrštavanje u ovaj leksikon bio da je alim iza sebe ostavio neko pisano djelo a da tek predstoji istraživanje većeg broja imama, muderrisa, muallima, šejhova, vojnih i državnih činovnika te drugih velikana koji su svoje živote posvetili služenju stanovništvu ovog kraja.

Naš zadatak je bio prikupiti sačuvane travničke vakufname i hudž-džete vakufa, kao neposredna svjedočanstva djelovanja dobrotvora na ovom području. Prilikom istraživanja vakufnama koje se odnose na

¹ Ahmed Mehmedović, *Leksikon Bošnjačke uleme*, Gazi Husrev-begova biblioteka u Sarajevu, Sarajevo, 2018.

područje Travnika, osim objavljenih knjiga i članaka u serijskim publikacijama, konsultirali smo sljedeće izvore:

- Rukopisni primjerak rada „Popis vakifa i vakfija“ koji je sačinio Muhammed Pašić.²
- Rad „Popis vakufnama iz BiH koje se nalaze u Gazi Husrev-begovoj biblioteci“ autora Zejnila Fajića.³
- Sidžili vakufnama u Gazi Husrev-begovoj biblioteci⁴ i Fond arhiva GHB u cjelini.
- Publikacija „Bosanske vakufname“ čiji izdavač je Generalna direkcija vakufa Republike Turske.⁵
- Elektronska baza podataka Arhiva Islamske zajednice u BiH⁶ i Arhiva GHB.
- Elektronska baza podataka Odjela za dokumentaciju Generalne direkcije vakufa Republike Turske.

Ustanovili smo postojanje 22 sačuvane vakufname: 13 iz 18. stoljeća, pet iz 19. stoljeća, četiri početka 20. stoljeća.

Predstaviti ćemo ukratko svaku od navedenih vakufnama navodeći njihove najvažnije karakteristike: ime osnivača vakufa, datum izdavanja vakufname, ovjera kadije ili naiiba, predmet vakufa, uvjeti koje je vakif uspostavio, imena službenika vakufa, fizičke karakteristike vakufname - broj listova i redaka faksimila, eventualne prepise ili druge primjerke vakufname, izvore kojima smo se koristili prilikom obrade vakufnama.

2 Arhiv Gazi Husrev-begove biblioteke, A-311/B.

3 Zejnil Fajić, „Popis vakufnama iz BiH koje se nalaze u GHB“, *Anali GHB*, 5-6., Sarajevo, 1978., str. 245.

4 Arhiv Gazi Husrev-begove biblioteke, SV1, SV2 i SV3.

5 *Bosna Hersek vakfiyeleri*, Vakıflar genel müdürlüğü, Ankara, 2016.

6 Arhiv Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, Gazi Husrev-begova biblioteka.

Vakufnama Elči Ibrahim-paše, sina Osmanova⁷

Osnivač vakufa: Elči Ibrahim-paša, sin Osmanov.

Datum izdavanja vakufname: 13. zu-l-hidže 1117. god. po H. / 28. mart 1706. godine.

Ovjera:

Mustafa, sin Ahmedov, kadija grada Agriboza,

Abdullah, rumelijski kazasker,

Halil, anadolski kazasker.

Predmet vakufa: Dershana, tekija halvetijskog reda, šest soba za dervise i učenike, mekteb, biblioteka sa 103 knjige, han sa tri sofe, deset odžaka, šadrvan s tekućom vodom, berbernica, sedam dućana, kafana, pekara s dućanom, buzadžinica s dućanom, sjenara, pet mesarskih dućana i tabhana.

Uvjeti vakifa: Na osnovu dobiti ostvarene izdavanjem pod zakup spomenutih dobara izdržavat će se: dershana, tekija halvetijskog reda, šest soba za dervise i učenike te mekteb.

Iz istih prihoda predviđena je plata muderrisu i vaizu, muallimu, šejhu, dervišima i učenicima, imamu, pomoćniku muallima, podvorniku, zakiru i mujezinu, glavnom šejhu, pisaru, ubiraču vakufskih prihoda, za učenje 10 džuzova Kur'ana dnevno, mutevelliji, kadiji, bibliotekaru, za učenje godišnjeg mevluda, za zikr u navedenoj tekiji uoči petka i odabranih noći, te sredstva za kupovinu svijeća, hasura, zejtina i kandilja.

Službenici vakufa: Hadži Ahmet-aga, sin Abdullahov, mutevellija.

Fizičke karakteristike: Vakufnama je sastavljena na osmanskome turskom jeziku. Sastoji se od dva lista i 83 retka.

Primjerci: *Hronika Muhammeda Enveri Kadića*, sv. 5, str. 131.

Izvori: Alija Bejtić, „Elči Hadži Ibrahim-pašin vakuf u Travniku“ *El-Hidaje*, god. V (1941-42), br. 7, str. 169-179; br. 8-10, str. 227-240; br. 11-12, str. 276-288.; Alija Bejtić, „Podaci za kulturnu povijest vezirskoga grada Travnika“, *Naše starine*, god. II (1954), str. 151-163.

7 Arhiv Gazi Husrev-begove biblioteke, S.V. 1, br. 4, str. 391-392.

Vakufnama hadži Adila, sina Mustafina⁸

Osnivač vakufa: Hadži Adil, sin Mustafin.

Datum izdavanja vakufname: 19. džumade-l-uhra 1133. god. po H. / 28. april 1721. godine.

Ovjera:

1. Ibrahim, kadija bosna-brodski,
2. Mustafa, ostavinski sudija u Travniku.

Predmet vakufa: Džamija u Hasanaginoj mahali i šesnaest dućana u čaršiji.

Uvjeti vakifa: Na osnovu dobiti ostvarene izdavanjem pod zakup dućana, predviđena je plata imamu, mujezinu i kajjimu a višak prihoda će se trošiti za održavanje džamije i dućana.

Službenici vakufa: Mustafa, Omer i Alija, sinovi vakifa, mutevellije i naziri.

Svjedoci: Ibrahim-efendija, bosanski timar defterdar, Mahmud, pisar, Bakir Čelebija, berber, Selman-efendija, imam, Omeraga Tabo-zade, Hadži Hasan-efendija, imam, šejh Muhammed, Muhammed čelebija, mujezin.

Fizičke karakteristike: Vakufnama je sastavljena na osmanskome turskom jeziku. Sastoji se od jednog lista i 20 redaka.

Napomena: Original vakufname nismo uspjeli pronaći.

Izvori: Alija Bejtić, „Podaci za kulturnu povijest vezirskoga grada Travnika“ *Naše starine*, god. II (1954), str. 151-163.

Vakufnama Jusuf-age, sina Hasan-agina⁹

Osnivač vakufa: Jusuf-age, sin Hasan-agin.

Datum izdavanja vakufname: Početak ševvala 1135. god. po H. / 5-14. juli 1723. godine.

Ovjera:

1. Jakub, član okružnog suda u Travniku,
2. Muhammed Emin, kadija bosna-brodski.

8 Alija Bejtić, „Podaci za kulturnu povijest vezirskoga grada Travnika“, *Naše starine: Godišnjak zavoda za zaštitu spomenika kulture i prirodnih rijetkosti NR BiH*, god. II, 1954., str. 151-163.

9 Arhiv Gazi Husrev-begove biblioteke, V-228 (727).

Predmet vakufa: Džamija u mahali Šumeće, mekteb uz navedenu džamiju, vodenica s četiri kamena na potoku Šumeća u istoj mahali i dvije stupe za valjanje sukna.

Uvjeti vakifa: Na osnovu dobiti ostvarene izdavanjem pod zakup navedenih dobara, predviđena je naknada za učenje dva kur'anska džuza dnevno, osim petka i Bajrama, pred dušu vakifa, njegovih roditelja, supruga, djece i rođaka, plata muallimu mekteba, mujezinu, imamu i hatibu, ferašu i kajimu, za troškove rasvjete, popravke džamije, popravke vodenice i stupa te plate mutevellije vakufa.

Službenici vakufa: Mahmud-beg, sinovac Jusuf-agin, mutevellija i Mustafa-beg, sinovac Jusuf-agin, nazir.

Fizičke karakteristike: Vakufnama je sastavljena na osmanskome turskom jeziku, na jednom listu i 53 retka.

Primjerci: S.V. 3, br. 727, str. 131.

Izvori: Alija Bejtić, „Podaci za kulturnu povijest vezirskoga grada Travnika“, *Naše starine*, god. II (1954), str. 151-163; *Bosna Hersek vakfiyeleri*, sv. 4, Vakıflar genel müdürlüğü, Ankara, 2016., str. 1559.

Vakufnama bosanskog valije Ćamil Ahmed-paše¹⁰

Osnivač vakufa: Ćamil Ahmed-paša, bosanski valija.

Datum izdavanja vakufname: 17. zu-l-kade 1170. god. po H. / 3. august 1757. godine.

Ovjera:

1. Ahmed, kadija - bosna-brodski,
2. Ishak Mahir, travnički kadija.

Predmet vakufa: Nanovo izgrađena Gazi-agina džamija, česma s lijeve strane džamije, tri mushafa, dvadeset i sedam dućana, parcela unajmljena pod mukatu koja pripada vakufu Sofi Mehmed-paše, han u Muslihuddinovoj mahali u Travniku, koji se sastoji od 16 soba, staje, te kuće na ulazu koja sadrži dvije sobe, ahar, sundurma-ahar, slamar, četiri dućana i vrt.

¹⁰ Ibid, V-86 (307).

Uvjeti vakifa: Na osnovu dobiti ostvarene izdavanjem pod zakup navedenih dobara, predviđena je plata mutevelliji, vaizu za držanje govora četvrtkom poslije podne-namaza i u danima ramazana, vakufskom pisaru, prvom mujezinu i devrihanu, drugom mujezinu i devrihanu, učaču Kur'ana i ferašu, kajjimu, džabiji, nadzorniku česme i vodovoda, za rasvjetu džamije, ulje za 170 kandilja, za hasure, za mukave, na ime mukate za korištenje zemljišta Sofi Mehmed-pašina vakufa te za popravke džamije.

Službenici vakufa: Hafiz Omer-efendija, sin hadži Ibrahimov, imam i mutevellija, i Mustafa-beg, darusseade-aga, nazir.

Svjedoci: Osman-aga, valijin ćehaja; Seid-efendija, pisar valijina divana; Abdullah-aga, valijin haznadar; Emin Mehmed-efendija, valijin muhurdar; „Umde-tu-l-ajan“ Mehmed-beg, bosanski defter-ćehaja; Mehmed-efendija, bosanski defterdar; šejh Mehmed-efendija, travnički muftija; Mustafa-efendija, bosanski timar-defterdar; Ali-efendija, bosanski timar-teskeredžija; Ahmed-aga, bosanski čauš ćehaja; Ibrahim-efendija, bivši timar-teskeredžija; Ali-efendija, mukabeledžija, Mustafa-aga, čauš Emin i Ismail, čauš na bosanskom divanu.

Fizičke karakteristike: Vakufnama je sastavljena na osmanskome turskom jeziku. Sastoji se od dva lista i 49 redaka.

Napomena: Džamija je izgrađena nanovo na mjestu gdje je ranije postojala Gazi-agina džamija u Travniku.

Primjerci: S.V. 1, br. 307, str. 43.; *Vakıf Kayıtlar Arşivi Defteri*, 731., str. 191., red. 111.

Izvori: Alija Bejtić, „Podaci za kulturnu povijest vezirskoga grada Travnika“, *Naše starine*, god. II (1954), str. 151-163; Trako Salih, „Vakuf-nama Bosanskog valije Kamil Ahmed-paše iz Travnika 27. zu-l-kade 1170. (13.8.1757.)“, *Waqfnamah of Bosnian Wali Kamil Ahmed-pasha from 1757.*, *POF*, 51/2001, Sarajevo, 2003., pp. 197-203.; *Bosna Hersek vakfiyeleri*, sv. 4, Vakıflar genel müdürlüğü, Ankara, 2016., str. 1569.

Vakufnama bosanskog valije Mehmed-paše Kukavice¹¹

Osnivač vakufa: Mehmed-paša Kukavica, bosanski valija.

Datum izdavanja vakufname: 15. zu-l-kade 1171. god. po H. / 21. juli 1758. godine.

Predmet vakufa: Džamija, medresa, mekteb, česma u Foči, veliki most na rijeci Drini u Foči, veliki most na rijeci Čehotini u Foči, veliki most na Limu u kadiluku Prijepolje, veliki most na Drini u kasabi Goražde u čajničkom kadiluku, veliki most na rijeci Bosni u Visokom, u sarajevskom kadiluku, džamija, mekteb i sebilj u mahali Duradžik u Sarajevu, džamija, mekteb i tri česme u kasabi Travnik, mekteb u selu Vitez, džamija u selu Slimena, karavan-saraj, hamam i sedam dućana u Foči, čifluk Mokro u sarajevskom kadiluku, dva karavan-saraja i dućan u kasabi Prijepolje, četrdeset i sedam dućana u bezistanu te dva odvojena dućana u kasabi Travnik.

Uvjeti vakifa: Na osnovu dobiti ostvarene izdavanjem pod zakup navedenih dobara predviđena je plata drugom imamu i drugom mujezinu, ferrašu, kajjimu, devrihanu džamije u Foči, muderrisu medrese, muallimu mekteba, vaizu, drugom devrihanu, vrataru i džabiji u Foči, za troškove nabavke hasura i svijeća, sujoldžiji, za održavanje vodovoda i džamije u Foči, za održavanje mosta na Drini u Foči, mosta na Čehotini u Foči, mosta na Limu u kadiluku Prijepolje, mosta na Drini u kasabi Goražde u Čajničkom kadiluku, mosta na rijeci Bosni u Visokom, službenicima džamije u Foči; imamu, hatibu, vaizu, prvom mujezinu, ferrašu i muallimu; za rasvjetu te održavanje česme i vodovoda; učačima Kur'ana; službenicima zadužbina u Sarajevu; muallimu, sebiljdžiji, sujoldžiji; za održavanje sebilja i mekteba; za vodu vodovoda GHB vakufa; za održavanje džamije u Duradžik-mahali te muallimu mekteba u Sarajevu. Također, za službenike vakufa u Travniku; vaizu, hatibu, imamu, dersihanu, trećem mujezinu, salahanu, kajjimu, muallimu mekteba, ferrašu; za troškove rasvjete; učačima Kur'ana, sujoldžiji; za održavanje česama i vodovoda; vaizu uz Bajrame, mutevelliji, pasvandžiji, imamu džamije u selu Slimena te muallimu mekteba u Vitezu.

Službenici vakufa: Ali-efendija, sin Husein-begov, mutevellija i Mustafa-beg, darusseade-aga, nazir.

Fizičke karakteristike: Vakufnama je sastavljena na osmanskome turskom jeziku a prepisana je latiničnim pismom. Sastoji se od jednog lista i 33 retka.

¹¹ Ibid, S.V. 3, br. 696, str. 109.

Primjerci: *Vakıf Kayıtlar Arşivi Defteri*, 456., str. 144., red. 3.

Izvori: Alija Bejtić, „Podaci za kulturnu povijest vezirskoga grada Travnika“, *Naše starine*, god. II (1954), str. 151-163; Alija Bejtić, „Bosanski namjesnik Mehmed-paša Kukavica i njegove zadužbine u Bosni“, *Prilozi za orijentalnu filologiju - POF*, Sarajevo, VI-VII, str. 1956-7; *Bosna Hersek vakfiyeleri*, sv. 4, Vakıflar genel müdürlüğü, Ankara, 2016., str. 1573.

Hudždžet travničkog kadije o kupoprodaji dijela hamama u korist vakufa Muhsin-zade Mehmed-paše¹²

Osnivač vakufa: Muhsin-zade Mehmed-paša, bosanski valija.

Datum izdavanja vakufname: 27. džumade-l-uhra 1177. god. po H. / 2. januar 1764. godine.

Predmet vakufa: Jedna četvrtina Ebu Bekir-begova hamama u Osman-begovoj mahali otkupljena od Ahmed-bega, sina Ahmed-begovog.

Službenici vakufa: Valijski kajmekam Ibrahim-aga, zastupnik kupca.

Fizičke karakteristike: Hudždžet je sastavljen na osmanskome turskom jeziku a prepisan je latiničnim pismom. Sastoji se od jednog lista i 28 redaka.

Primjerci: S.V. 3, br. 699, str. 112.

Izvori: Alija Bejtić, „Podaci za kulturnu povijest vezirskoga grada Travnika“, *Naše starine*, god. II (1954), str. 151-163.;

Vakufnama bosanskog valije Muhsin-zade Mehmed-paše

Osnivač vakufa: Muhsin-zade Mehmed-paša, bosanski valija.

Datum izdavanja vakufname: 27. rebiu-l-ahir 1181. god. po H. / 22. septembar 1767. godine.

Predmet vakufa: Nanovo sagrađena Tekijska džamija, nanovo izgrađena medresa sa sedam soba i mekteb u kasabi Travnik u blizini stare čaršije, tri hiljade groša novca.

Uvjeti vakifa: Na osnovu dobiti ostvarene obrtom uvakufljenog novca, predviđena je plata muderrisu, učenicima i upravniku medrese, kajjimu džamije i

¹² Ibid, V-208(700).

medrese, muallimu mekteba; za troškove rasyjete i nabavku hasura u medresi i džamiji; vaizu, imamu, mujezinu, mutevelliji, naziru, pisaru, džabiji te za troškove održavanja vakufa.

Službenici vakufa: Šejh hadži Mehmed, sin šejh hadži Mehmedov, mutevellija, hadži Salih-efendija, nazir vakufa.

Fizičke karakteristike: Vakufnama je sastavljena na osmanskome turskom jeziku a prepisana je latiničnim pismom. Sastoji se od dva lista i 59 redaka.

Primjerci: S.V. 3, br. 700, str. 114.

Izvori: Alija Bejtić, „Podaci za kulturnu povijest vezirskoga grada Travnika“, *Naše starine*, god. II (1954), str. 151-163; Azra Kasumović i Ismet Kasumović, „Bosanski vezir Muhsin-zade Mehmed-paša i njegove zadužbine“, *Zbornik radova Zavičajnog muzeja Travnik*, Travnik, 1991., str. 83.

Hudždžet travničkog kadije o kupoprodaji hana s baščom u korist vakufa Muhsin-zade Mehmed-paše¹³

Osnivač vakufa: Muhsin-zade Mehmed-paša, bosanski valija.

Datum izdavanja vakufname: 11. muharrem 1182. god. po H. / 28. maj 1768. godine.

Predmet vakufa: Han s baščom u Muslihuddinovoj mahali, koji se sastoji od dva sprata na kojima se nalazi osam soba, dvije sofe, staja, sijenica i sundurma, otkupljen od Mehmed-age, sina Abdullahovog, bivšeg travničkog serdara.

Službenici vakufa: Šejh hadži Mehmed, sin šejh hadži Mehmedov, mutevellija.

Fizičke karakteristike: Hudždžet je sastavljen na osmanskome turskom jeziku a prepisan je latiničnim pismom. Sastoji se od dva lista i 38 redaka.

Primjerci: S.V. 3, br. 695, str. 105.

Izvori: „Podaci za kulturnu povijest vezirskoga grada Travnika“, *Naše starine*, god. II (1954), str. 151-163; Azra Kasumović i Ismet Kasumović, „Bosanski vezir Muhsin-zade Mehmed-paša i njegove zadužbine“, *Zbornik radova Zavičajnog muzeja Travnik*, Travnik, 1991., str. 83.

¹³ Ibid, V-202(695).

Hudždžet travničkog kadije o kupoprodaji kuće s baščom u korist vakufa Muhsin-zade Mehmed-paše¹⁴

Osnivač vakufa: Muhsin-zade Mehmed-paša, bosanski valija.

Datum izdavanja vakufname: 27. zu-l-kade 1183. god. po H. / 8. mart 1770. godine.

Predmet vakufa: Kuća s baščom u Muslihuddinovoj mahali u Travniku otkupljena od Huseina ćehaje, sina Huseina ćehaje.

Službenici vakufa: Šejh hadži Mehmed, sin šejh hadži Mehmedov, mutevellija,

Fizičke karakteristike: Hudždžet je sastavljen na osmanskome turskom jeziku a prepisan je latiničnim pismom. Sastoji se od jednog lista i 26 redaka.

Primjerci: S.V. 3, br. 697, str. 110.

Izvori: Alija Bejtić, „Podaci za kulturnu povijest vezirskoga grada Travnika“, *Naše starine*, god. II (1954), str. 151-163; Azra Kasumović i Ismet Kasumović, „Bosanski vezir Muhsin-zade Mehmed-paša i njegove zadužbine“, *Zbornik radova Zavičajnog muzeja Travnik*, Travnik, 1991., str. 83.

Vakufnama hadži Ali-bega Hasanpašića, sina hadži Muhammed-begova¹⁵

Osnivač vakufa: Hadži Ali-beg Hasanpašić, sin hadži Muhammed-begov - ranije vakuf Mehmed-paše Kukavice.

Datum izdavanja vakufname: 1. muharrem 1291. god. po H. / 18. februar 1874. godine.

Ovjera: Abdurrahman, travnički naib.

Predmet vakufa: U potpunosti obnovljena džamija Mehmed-paše Kukavice u Gornjoj čaršiji, koja je prethodno stradala u požaru, česma pred navedenom džamijom, mekteb u kasabi Zenica kod Segban-agine džamije. Za izdržavanje ovih vakufa i za druge potrebe vakif je u Travniku, Duvnu i Zenici uvakufio veći broj dobara.

Uvjeti vakifa: Na osnovu dobiti ostvarene izdavanjem pod zakup navedenih dobara, predviđena je plata mutevelliji, imamu i hatibu džamije u Travniku,

¹⁴ Ibid, V-206(697).

¹⁵ Ibid, S.V. 1, br. 1, str. 402.

dvojici mujezina, ferrašu, kajjimu i salahanu, devrihanu, sujoldžiji, nadzorniku sahat-kule, za troškove rasvjete džamije, za troškove organiziranja učenja mevluda, za godišnje učenje hatme vakifu, učenicima medrese Mehmed-paše Kukavice, za troškove kandilja i plate mujezinu mesdžida i muderrisu Mehmed-pašine medrese, imamu tekijске džamije u Travniku, muallimu mekteba u mahali Vakuf, koja pripada džematu Osoje, imamu i mujezinu džamije u mahali Ilovača, imamu džamije Džudže Džafer-age u Duvnu, imamu Lala-pašine džamije u Duvnu, sujoldžiji česme Glogovac u Duvnu, imamu džamije u Šujici u livanjskom kadiluku, za troškove nabavke kandilja u Sultan-Ahmedovoj džamiji u Zenici, muallimu mekteba u Zenici kod Segban-agine džamije, mutevelliji te za potrebe Bahri-pašine česme.

Službenici vakufa: Hadži Osman, sin hadži Zaimov iz Muslihuddinove mahale, mutevellija.

Fizičke karakteristike: Vakufnama je sastavljena na osmanskome turskom jeziku. Sastoji se od pet listova i 139 redaka.

Napomena: Vakufnama je potvrda i detaljna razrada odredaba iz ranije vakufname od 27. zu-l-hidžeta 1283. god. po H. / 2 maja 1867. godine, koju je ovjerio travnički naib Mehmed Hamdi-efendija.

Izvori: Alija Bejtić, „Podaci za kulturnu povijest vezirskoga grada Travnika“, *Naše starine*, god. II (1954), str. 151-163.

Vakufnama Dževahira-hanume, kćerke Mustafa-efendije, supruge hadži Ali-bega Hasanpašića¹⁶

Osnivač vakufa: Dževahira-hanuma, kći Mustafa-efendije, supruga hadži Ali-bega Hasanpašića.

Datum izdavanja vakufname: 11. džumade-l-ula 1295. god. po H. / 13. maj 1878. godine.

Ovjera: Kasim, kadija u Travniku.

Predmet vakufa: Osam kuća, voćnjak i tri dućana u Travniku; dućan u Donjoj čaršiji, dvije kuće u Gazi Aginoj mahali, kuća u Grahoviku, kuća u mahali Vakuf, džemat Osoje sa baščom i voćnjakom u džematu Osoje, dva dućana u Donjoj čaršiji, kuću sa dvije sobe, magazom, kuhinjom i avlijom u prizemlju i

¹⁶ Ibid, S.V. 1, br. 2, str. 397.

pet soba na spratu u Osman-begovoj mahali, tri kuće u Hasan-aginoj mahali; četiri dućana, tri kuće i dva gradilišta u Duvnu.

Uvjeti vakifa: Na osnovu dobiti ostvarene izdavanjem pod zakup navedenih dobara, predviđeno je izdržavanje vakufskih objekata te plate imamu i mujezinu Kuršumlije džamije, muallimu sibjan-mekteba u mahali Vakuf; organiziranje mevluda; održavanje česme u Travniku; plate nadzorniku sahat-kule u Gornjoj čaršiji, muderrisu u medresi Mehmed-paše Kukavice; održavanje džamije i medrese.

Službenici vakufa: Hadži Osman-aga Nević, sin Mehmedov iz Muslihuddinove mahale, mutevellija.

Fizičke karakteristike: Vakufnama je sastavljena na osmanskome turskom jeziku. Sastoji se od tri lista i 52 retka.

Primjerci: S.V. 1, br. 34, str. 313.

Izvori: Alija Bejtić, „Podaci za kulturnu povijest vezirskoga grada Travnika“, *Naše starine*, god. II (1954), str. 151-163.

Vakufnama Dukatar Jusuf-age, sina Hasan-agina

Osnivač vakufa: Dukatar Jusuf-aga, sin Hasanov.

Datum izdavanja vakufname: 8. safer 1313. god. po H. / 31. juli 1895. godine.

Ovjera: Mustafa Talib, zamjenik kadije - bosna-brodski.

Predmet vakufa: Džamija u mahali Šumeće, mekteb uz navedenu džamiju, vodenica sa šest kamenova na potoku Šumeća u istoj mahali i dvije stupe.

Uvjeti vakifa: Na osnovu dobiti ostvarene izdavanjem pod zakup navedenih dobara, predviđena je naknada za učenje dva kur'anska džuzu dnevno, osim petka i Bajrama, pred dušu vakifa, njegovih roditelja, supruga, djece i rođaka, plata muallimu mekteba, mujezinu, imamu i hatibu, ferašu i kajjimu; na ime troškova rasvjete, popravka džamije, popravka vodenice i stupa te plata mutevelliji vakufa.

Službenici vakufa: Mahmud-beg, sinovac Jusuf-agin, mutevellija i Mustafa-beg, sinovac Jusuf-agin, nazir.

Fizičke karakteristike: Vakufnama je sastavljena na osmanskome turskom jeziku. Sastoji se od dva lista i 53 retka.

Primjerci: S.V. 3, br. 727, str. 131.

Izvori: Alija Bejtić, „Podaci za kulturnu povijest vezirskoga grada Travnika“, *Naše starine*, god. II (1954), str. 151-163; *Bosna Hersek vakfiyeleri*, sv. 4, Vakıflar genel müdürlüğü, Ankara, 2016., str. 1613.

Vakufnama Džuma-hanume, kćerke Sejfića Sejfe¹⁷

Osnivač vakufa: Džuma-hanuma, kći Sejfića Sejfe, bivša supruga Pirah(?) Salih a i Šabić Mustafe, stanovnica Hasan-agine mahale u Travniku.

Datum izdavanja vakufname: 20. redžeb 1325. god. po H. / 29. august 1907. godine.

Ovjera: Salih, kadija u Travniku.

Predmet vakufa: Kuća i voćnjak u Hasan-aginoj mahali u Travniku, koja se u Gruntovnoj knjizi vodi pod uloškom br. 616, te česticama br. 645/4 i 647/4.

Uvjeti vakifa: Nakon smrti vakife da se spomenuta kuća sa baščom pripoji vakufu džamije Ključ-Dizdar Hasan-age, te da se dobit ostvarena izdavanjem pod zakup navedenih dobara koristi za potrebe održavanja navedene džamije.

Službenici vakufa: Muhammed-aga Nević, sin Osmanov, mutevellija.

Fizičke karakteristike: Vakufnama je sastavljena na osmanskome turskom jeziku. Sastoji se od jednog lista i 21 retka.

Primjerci: S.V. 2, br. 446, str. 130.

Napomena: Navedeni vakuf nismo uspjeli pronaći u dostupnoj literaturi. Ime vakife se može pročitati i kao Dževha-hanuma.

Izvori: *Bosna Hersek vakfiyeleri*, sv. 4, Vakıflar genel müdürlüğü, Ankara, 2016., str. 1618.

¹⁷ Ibid, V-125(446).

**Vakufnama hadži Muhammeda Rifat-efendije
Smailkadića, sina Ismail-efendijinog¹⁸**

Osnivač vakufa: Hadži Muhammed Rifat-efendija Smailkadić, sin Ismail-efendije, stanovnik Muslihudin (Potur) mahale u Travniku.

Datum izdavanja vakufname: 12. ša'ban 1330. god. po H. / 27. juli 1912. godine.

Ovjera: Mutapčić Salih, zamjenik kadije u Travniku.

Predmet vakufa: Dvije devetine vlasništva nad tri magaze sa prostranom prostorijom na spratu iznad njih u Gornjoj čaršiji u Travniku, na mjestu zvanom Solarnica. Udio u vlasništvu nad navedenim nekretninama odranije ima i vakuf Tekije.

Uvjeti vakifa: Da se dobit ostvarena izdavanjem pod zakup navedenih dobara koristi za potrebe plata mutevellije, za održavanje Hadži Hasan-agine džamije u Hasan-aginoj - Varoš mahali u Travniku, koju je prije sedam-osam godina u potpunosti nanovo dala izgraditi vakifova majka, te što preostane da se koristi za plate imama i mujezina navedene džamije.

Službenici vakufa: Hero Mehmed-aga, sin Ismailov, mutevellija.

Fizičke karakteristike: Vakufnama je sastavljena na osmanskome turskom jeziku. Sastoji se od jednog lista i 19 redaka.

Izvori: *Bosna Hersek vakfiyeleri*, sv. 4, Vakıflar genel müdürlüğü, Ankara, 2016., str. 1620.

**Vakufnama hadži Mehmed Hazim-efendije, sina hadži
Muhammed Derviš-efendije, travničkog muftije¹⁹**

Osnivač vakufa: Hadži Mehmed Hazim-efendija, sin hadži Muhammed Derviš-efendije, travnički muftija.

Datum izdavanja vakufname: 15. džumade-l-ahir 1325. god. po H. / 26. juli 1907. godine.

Ovjera: Salih Ahmed, travnički kadija. Pečat Kotarskog šerijatskog suda u Travniku.

¹⁸ Ibid, S.V. 1, br. 151, str. 208.

¹⁹ Ibid, V-127(457).

Predmet vakufa: Zemljište u Gornjoj čaršiji, u blizini Sulejmanije džamije, veličine 17 m², koje je prethodno pod zakup dato Hadžiabdić Mahmuđu a koje se u Gruntovnoj knjizi vodi pod uloškom 1775, čestica broj 304/5 i dva dućana veličine 9 m², koji se u Gruntovnoj knjizi vode pod uloškom 1390, čestica broj 9/5.

Uvjeti vakifa: Na osnovu dobiti ostvarene izdavanjem pod zakup navedenih dobara, predviđena je plata mujezinu i imamu spomenute džamije te za potrebe Fejzije medrese u Travniku.

Službenici vakufa: Hašim-efendija Hadžiosmanović, sin hadži Osmanov, mutevellija.

Fizičke karakteristike: Vakufnama je sastavljena na osmanskome turskom jeziku. Sastoji se od jednog lista i 15 redaka.

Primjerci: S.V. 2, br. 457, str. 142.

Napomena: Vakif u uvodnom dijelu vakufname spominje da je on prethodno bio korisnik uvakufljenih dobara a da su isti prije toga bili u vlasništvu njegove umrle supruge Rašide.

Izvori: *Bosna Hersek vakfyeleri*, sv. 4, Vakıflar genel müdürlüğü, Ankara, 2016., str. 1616.

Vakufnama Kočić (Hadžibegović) hadži Salih-bega²⁰

Osnivač vakufa: Kočić (Hadžibegović) hadži Salih-beg.

Datum izdavanja vakufname: 21. rebiu-l-evvel 1310. god. po H. / 13. oktobar 1892. godine.

Predmet vakufa: Šest dućana na površini od jednog dunuma i 300 m², te pripadajuća bašča u Travniku, koji su u Gruntovnoj knjizi zavedeni pod uloškom br. 119, čestica br. 565.

Uvjeti vakifa: Dobit ostvarena izdavanjem pod zakup navedenih dobara predviđena je za održavanje medrese (nečitak naziv) u Travniku.

Službenici vakufa: Vakif, mutevellija.

Fizičke karakteristike: Vakufnama je sastavljena na osmanskome turskom jeziku. Sastoji se od jednog lista i 53 retka.

²⁰ Ibid, S.V. 2, br. 589, str. 278.

Svjedoci: Hadži Hazim-efendija, travnički muftija; Mutapčić Salih-efendija, sudija - hakim u Travniku i Hadžiimamović Hasan, pomoćnik travničkog sudije.

Izvori: *Bosna Hersek vakfiyeleri*, sv. 4, Vakıflar genel müdürlüğü, Ankara, 2016., str. 1611.

Vakufnama Bećiragića hafiza Abdusselama²¹

Osnivač vakufa: Bećiragić hafiz Abdusselam iz Travnika.

Datum izdavanja vakufname: 31. decembar 1937. godine.

Ovjera: Sreski šerijatski sud u Travniku, šerijatski sudija Jakić.

Predmet vakufa: Udio od 1/48 nekretnine s dućanom površine 12 m² zavedene pod uloškom 1241, k.č. 5/10 k. pp.

Uvjeti vakifa: Ostvarena dobit od izdavanja pod zakup navedenih dobara predviđena je za potrebe Sulejmanije džamije u Travniku.

Službenici vakufa: Elkazović Nezir-efendija, mutevellija.

Fizičke karakteristike: Vakufnama je sastavljena na osmanskome turskom jeziku. Sastoji se od jednog lista i 35 redaka.

Napomena: U zaglavlju vakufname naznačeni su sljedeći brojevi: Redni broj 997, br. spisa 16886/39, R. 150/1937.

Primjerci: S.V. 3, br. 997, str. 286.

Vakufnama Korče Mehmed-paše²²

Osnivač vakufa: Korča Mehmed-paša, bosanski valija.

Datum izdavanja vakufname: 12. džumade-l-ula 1144. god. po H./ 12. novembar 1731. godine.

Ovjera: Mustafa Ahmedi, kadija bosna-brodski.

Predmet vakufa: Han i ispod njega tri dućana preko puta Gazi-agine džamije u Travniku.

²¹ Ibid, V-330(997).

²² VKAD, 578., str. 111., red. 25. - Elektronska baza podataka Odjela za dokumentaciju Generalne direkcije vakufa Republike Turske.

Uvjeti vakifa: Na osnovu dobiti ostvarene izdavanjem pod zakup spomenutih dobara, predviđeno je plaćanje naknada hafizima i mudževvidima koji će učiti 10 džuzova poslije sabah-namaza ponedjeljkom i četvrtkom i pokloniti ih pred dušu Muhammeda, a.s., vakifa, i njegovih roditelja, zatim naknada za noktadžije, glavnom muderrisu, vaizu za vaz petkom, džabiji, mutevelliji, naziru, katibu, za troškove održavanja džamije, te što pretekne za siromašne muslimane.

Službenici vakufa: Šejh Mustafa-efendi, muftija i mutevellija.

Fizičke karakteristike: Vakufnama je sastavljena na osmanskome turskom jeziku. Sastoji se od dva lista i 37 redaka.

Svjedoci: Muhzir Abdullah, Omer Habibi, Imam-efendija, Fahu-l-muderrisin Abdullah-efendija, šejh Emrullah-efendija.

Izvori: *Bosna Hersek vakfiyeleri*, sv. 4, Vakıflar genel müdürlüğü, Ankara, 2016., str. 1562.

Vakufnama Sulejman-age (Ruhi), ćehaje Abdi-paše²³

Osnivač vakufa: Sulejman-aga, Ruhi, ćehaja Abdi-paše.

Datum izdavanja vakufname: Sredinom ramazana 1164. god. po H. / 24. juli 1751. godine.

Ovjera: Abdullatif-efendi, kadija bosna-brodski.

Predmet vakufa: Kuća, bunar i berbernica u Osman-begovoj mahali u Travniku.

Uvjeti vakifa: Na osnovu dobiti ostvarene izdavanjem pod zakup spomenutih dobara, predviđeno je održavanje dvaju česama koje je u kasabi Donji Vakuf, kadiluk Prusac, izgradio Esiri Mustafa-aga, održavanje uvakufljenih dućana i na ime plate mutevelije vakufa.

Službenici vakufa: Ibrahim-aga, sin Jusufov, mutevellija.

Fizičke karakteristike: Vakufnama je sastavljena na osmanskome turskom jeziku. Nama je bio dostupan transkribirani oblik vakufname u izdanju *Bosna Hersek Vakfiyeleri*.

Izvori: *Bosna Hersek vakfiyeleri*, sv. 4, Vakıflar genel müdürlüğü, Ankara, 2016., str. 1565.

²³ VKAD, 626/2., str. 454., red. 543.

Vakufnama Sulejman-age (Ruhi), ćehaje Abdi-paše²⁴

Osnivač vakufa: Sulejman-aga Ruhi, ćehaja Abdi-paše.

Datum izdavanja vakufname: 3. muharrem 1183. god. po H. / 9. maj 1769. godine.

Ovjera: Ibrahim-efendija, kadija bosna-brodski.

Predmet vakufa: Mesdžid i sebilj, pored konaka za ćehaje u Travniku, te 330 groša novca.

Uvjeti vakifa: Prihod ostvaren obrtom uvakufljenog novca predviđen je za plate imamu, mujezinu i ferrašu spomenutog mesdžida, za troškove održavanja sebilja, za svijeće i ulje za svjetiljke u mesdžidu, kandilje za sebilj, koji će se paliti u toku mjeseca ramazana, te za korištenja vode za spomenuti sebilj iz vakufa hadži Ali-efendije.

Službenici vakufa: Ibrahim Edhem, sin hadži Ali-efendijin, mutevellija.

Fizičke karakteristike: Vakufnama je sastavljena na osmanskome turskom jeziku. Nama je bio dostupan transkribirani oblik vakufname u izdanju *Bosna Hersek Vakfiyeleri*.

Napomena: Uz vakufnamu je navedena i transkripcija dokumenta u kome se potvrđuje da je zbog nepostojanja originalne vakufname ista ponovno zavedena u Anadoljski muhasebe defter 26. safera 1183. god. po H.

Izvori: *Bosna Hersek vakfiyeleri, sv. 4, Vakıflar genel müdürlüğü*, Ankara, 2016., str. 1592.

Vakufnama bosanskog valije Mehmed-paše Kukavice²⁵

Osnivač vakufa: Mehmed-paša Kukavica, bosanski valija.

Datum izdavanja vakufname: 7. džumade-l-ula 1173. god. po H. / 27. decembar 1759. godine.

Predmet vakufa: Sedamdeset pet svezaka rukopisa za biblioteku medrese Mehmed-paše Kukavice, bakarno posuđe, tepisi, ćilimi i 2000 groša novca.

Uvjeti vakifa: Navedene knjige koristit će učenici medrese koju je ranije izgradio vakif i stanovnici Travnika, pod uvjetom da za preuzetu knjigu ostave

²⁴ VKAD, 101., str. 271., red. 22.

²⁵ VKAD, 456., str. 144., red. 4.

odgovarajuće jemstvo. Ostalo posuđe, pokućstvo i drugi predmeti navedeni u vakufnami koristit će se za potrebe muderrisa i učenika spomenute medrese. Obrtom navedenog novca isplaćivat će se plate službenicima džamije koju je vakif prethodno izgradio te za potrebe njenoga održavanja.

Službenici vakufa: Emin-aga, sin Hasan-agin - ćehaja, mutevellija.

Fizičke karakteristike: Vakufnama je sastavljena na osmanskome turskom jeziku. Nama je bio dostupan transkribirani oblik vakufname u izdanju *Bosna Hersek Vakfiyeleri*.

Svjedoci: Ahmed Čavuš-divan, Mustafa Čavuš-divan, Ismail Čavuš-divan, Ali-efendi imam, Mustafa-aga, emini-čavušan, Ali-efendi Tezkiredži, Mustafa-efendi, defterdari-timar, Mehmed-beg, kethudaji-defter, Ahmed-aga Serboluk, hadži Salih-aga, kethudaji-bevvabin, Mustafa-efendi, diger-divan.

Napomena: U defteru pod nazivom *Vakıf Kayıtlar Arşivi Defteri* - VKAD, br. 456, str. 150, red 4/1, naveden je spisak 31 naknadno dodat rukopis gore opisanoj vakufnami, u kojoj su prethodno navedena 44 naslova, tako da je ukupan broj uvakufljenih rukopisa 75.

Izvori: *Bosna Hersek vakfiyeleri*, sv. 4, Vakıflar genel müdürlüğü, Ankara, 2016., str. 1577.

Vakufnama bosanskog valije Mehmed-paše Kukavice²⁶

Osnivač vakufa: Mehmed-paša Kukavica, bosanski valija.

Datum izdavanja vakufname: 25. muharrem 1173. god. po H. / 18. septembar 1759. godine.

Ovjera: Hadži Ibrahim-efendija, kadija bosna-brodski.

Predmet vakufa: Kovačnica, kafana, pet zlatara sa pet pripadajućih prostorija, bezistan pored džamije, 14 dućana uz medresu i han.

Uvjeti vakifa: Na osnovu dobiti ostvarene izdavanjem pod zakup spomenutih dobara, predviđeno je održavanje medrese sagrađene u blizini rezidencije u Travniku, koja se sastoji od učionice i 10 soba, zatim za troškove plata službenika medrese i stipendija učenicima koji je pohađaju.

Službenici vakufa: Emin-aga, sin Hasan-agin - ćehaja, mutevellija.

²⁶ VKAD, 624., str. 584., red. 484.

Fizičke karakteristike: Vakufnama je sastavljena na osmanskome turskom jeziku. Nama je bio dostupan transkribirani oblik vakufname u izdanju *Bosna Hersek Vakfiyeleri*.

Izvori: *Bosna Hersek vakfiyeleri*, sv. 4, Vakıflar genel müdürlüğü, Ankara, 2016., str. 1580.

Vakufnama bosanskog valije Muhsin-zade Mehmed-paše²⁷

Osnivač vakufa: Muhsin-zade Mehmed-paša, bosanski valija.

Datum izdavanja vakufname: 15. zu-l-ka'de 1179. god. po H. / 25. april 1766. godine.

Predmet vakufa: Jedna četvrtina udjela u vlasništvu nad Ebu Bekrovim hamamom u blizini rezidencije valije u Osman-begovoj mahali u Travniku.

Uvjeti vakifa: Na osnovu dobiti ostvarene davanjem na korištenje spomenutog hamama, predviđeno je plaćanje troškova kupovine kandilja i osiguravanja rasvjete turbeta vakifovog oca Abdullah-efendije, te učenja hatme - tri džuza dnevno pred dušu vakifovih roditelja u Pašinoj džamiji u Travniku.

Službenici vakufa: Džemali Muhammed-efendija, sin Omer-efendijin, mutevellija, Muftić hadži Salih-efendija, nazir vakufa, šejh Osman-efendi, sin Mehmed-efendijin, hafiz-i edžza.

Fizičke karakteristike: Vakufnama je sastavljena na osmanskome turskom jeziku. Sastoji se od pet listova i 78 redaka.

Primjerci: Arhiv Gazi Husrev-begove biblioteke, A-154/TO.

Izvori: *Bosna Hersek vakfiyeleri*, sv. 4, Vakıflar genel müdürlüğü, Ankara, 2016., str. 1583.

Vakufnama rumelijskog kadije Haračči-zade Mehmed-efendije²⁸

Osnivač vakufa: Haračči-zade Mehmed-efendija, sin Omer-efendijin, rumelijski kadija.

Datum izdavanja vakufname: 17. džumade-l-ahir 1192. god. po H. / 13. juli 1778. - Dodatak vakufname 5. safer 1197. god. po H. / 10. januar 1783. godine.

²⁷ Arhiv Gazi Husrev-begove biblioteke, A-154/TO.

²⁸ VKAD, 724, str. 163, red. 65.

Ovjera: Sejjid Ebu Bekr, el-Me'mur bi-Istima'i Umuri-š-Šer'ijeti-l-Askerijje.

Predmet vakufa: Dva čamca.

Uvjeti vakifa: Od prihoda ostvarenih izdavanjem pod zakup navedenih čamaca za prevoz putnika preko rijeke Bosne, predviđena je isplata plata imamu mesdžida kojeg je vakif izgradio u selu Bunar i mutevelliji te za održavanje čamaca.

Službenici vakufa: Bustani Hasan-aga, sin Jusufov, mutevellija.

Fizičke karakteristike: Vakufnama je sastavljena na osmanskome turskom jeziku. Nama je bio dostupan transkribirani oblik vakufname u izdanju *Bosna Hersek Vakfiyeleri*.

Svjedoci: Tiredeli mula Mustafa, Ali-beše, sin Omerov, Ebu Bekr, sin Omerov, Ibrahim-beše, sin Mehmedov, Omer-aga, Hasan-aga, sin Mustafin, hafiz Osman-efendija, Jusuf-aga, sin Mehmedov i drugi.

Napomena: Nakon osnovnog teksta vakufname, naveden je i dodatak vakufnami od 5. safera 1197. god. po H. / 10. januara 1783. godine.

Izvori: *Bosna Hersek vakfiyeleri*, sv. 4, Vakıflar genel müdürlüğü, Ankara, 2016., str. 1594.

Vakufnama bosanskog valije Ali Namik-paše²⁹

Osnivač vakufa: Namik Ali-paša, bosanski valija

Datum izdavanja vakufname: 11. rebiu-l-ahir 1245. god. po H. / 10. oktobar 1829. godine.

Ovjera: Mustafa Sabri, sin Hasanov, bosanski kadija.

Predmet vakufa: Tri hiljade groša novca.

Uvjeti vakifa: Sredstva ostvarena obrtom navedenog novčanog vakufa trošit će se za održavanje džamije koju je vakif sagradio preko puta travničke tvrđave u blizini Tophane, te za isplatu plata službenika spomenute džamije i vakufa.

Službenici vakufa: Filibevi hadži Salih-aga, sin Hasanov, mutevellija.

²⁹ VKAD, 632, str. 46, red. 33.

Fizičke karakteristike: Vakufnama je sastavljena na osmanskome turskom jeziku. Nama je bio dostupan transkribirani oblik vakufname u izdanju *Bosna Hersek Vakfiyeleri*.

Svjedoci: Sulejman-paša zade Mehmed-beg, bosanski defterdar Malkoč-beg, Ćehaja bosanskog defterdara Hasan-paša zâde Ahmed-beg i drugi.

Izvori: *Bosna Hersek vakfiyeleri*, sv. 4, Vakıflar genel müdürlüğü, Ankara, 2016., str. 1597.

Zaključak

U nama dostupnim izvorima pronašli smo ukupno 22 sačuvane vakufname, koje se odnose na područje Travnika. Kao što je bio slučaj i sa drugim većim kasabama i gradovima i u Travniku su vakufe gradili prije svega nosioci raznih viših državnih i vojnih funkcija, potom i mnogi činovnici nižeg ranga te manje poznati dobročinitelji.

Najstarija sačuvana vakufnama je vakufnama Elči Ibrahim-paše, sina Osmanova, sastavljena 28. marta 1706. godine, koju su zbog njezina značaja ovjerili prvo kadija Agriboza, Mustafa, sin Ahmedov, a potvrdili dvojica kazaskera, odnosno glavnih kadija Osmanskog carstva - i rumelijski i anadoljski. Za ovaj vakuf je karakteristična biblioteka u sklopu koje je vakif 103 naslova rukopisa uvakufio na korištenje učenicima svoje medrese. Druga značajna biblioteka, uvakufljena u istome mjestu, također za učenike medrese, nastala je u okviru vakufa Mehmed-paše Kukavice. On je u svojoj trećoj vakufnami, ovjerenoj 27. decembra 1759. godine, uvakufio sedamdeset pet svezaka rukopisa.

Za vakife ovog podneblja karakteristično je i uspostavljanje prekoriječne komunikacije - od Mehmed-paše Kukavice, koji je dao sagraditi most na rijeci Drini u Foči, veliki most na rijeci Ćehotini u Foči, veliki most na Limu u kadiluku Prijepolje, veliki most na Drini u kasabi Goražde u čajničkom kadiluku te veliki most na rijeci Bosni u Visokom - do rumelijskog kadije Harači-zade Mehmed-efendije, sina Omer-efendijinog, koji je u vakufnami datiranoj 13. jula 1778. uvakufio dva čamca za prevoz stanovnika preko rijeke Bosne u selu Bunar. Dokument iz 1851. potvrđuje učešća stanovnika Travnika u vakufljenju 7223 groša za popravku i održavanje mosta na glavnoj džadi u Travniku. U ovom dokumentu posebnu pažnju plijeni veći broj pečata na njemu, među kojima je i latinični pečat s natpisom *Mato* i utisnutim križom u donjem dijelu,

što predstavlja još jedan dokaz da su i nemuslimani učestvovali u osnivanju i održavanju hajrata širom Bosne.

Osim vakufnama, tragove vakufljenja možemo pratiti i u primjercima nekih drugih vrsta diplomatskih dokumenata kao što su fermani, berati, hudždžeti, i'lami i dr. Do velikog broja ove vrste dokumenata danas je moguće doći zahvaljujući digitalizaciji arhivske dokumentacije i sve češćoj saradnji među institucijama koje se bave izučavanjem kulturne baštine u Bosni i Hercegovini i u inozemstvu.

Literatura

Arhivska građa

- Arhiv Gazi Husrev-begove biblioteke, A-154/TO.
- Arhiv Gazi Husrev-begove biblioteke, A-311/B.
- Arhiv Gazi Husrev-begove biblioteke, S.V. 1, br. 1, str. 402.
- Arhiv Gazi Husrev-begove biblioteke, S.V. 1, br. 151, str. 208.
- Arhiv Gazi Husrev-begove biblioteke, S.V. 1, br. 2, str. 397.
- Arhiv Gazi Husrev-begove biblioteke, S.V. 1, br. 4, str. 391-392.
- Arhiv Gazi Husrev-begove biblioteke, S.V. 2, br. 589, str. 278.
- Arhiv Gazi Husrev-begove biblioteke, S.V. 3, br. 696, str. 109.:
- Arhiv Gazi Husrev-begove biblioteke, SV1, SV2 i SV3.
- Arhiv Gazi Husrev-begove biblioteke, V-125(446).
- Arhiv Gazi Husrev-begove biblioteke, V-127(457).
- Arhiv Gazi Husrev-begove biblioteke, V-202(695).
- Arhiv Gazi Husrev-begove biblioteke, V-206(697).
- Arhiv Gazi Husrev-begove biblioteke, V-208(700).
- Arhiv Gazi Husrev-begove biblioteke, V-228(727).
- Arhiv Gazi Husrev-begove biblioteke, V-330(997).
- Arhiv Gazi Husrev-begove biblioteke, V-86(307).
- Arhiv Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, Gazi Husrev-begova biblioteka.

Knjige i članci

- Bejtić, Alija, „Podaci za kulturnu povijest vezirskoga grada Travnika“, *Naše starine*, god. II, 1954, str. 151-163.
- *Bosna Hersek vakfiyeleri*, Vakıflar genel müdürlüğü, Ankara, 2016.

- Fajić, Zejnil, „Popis vakufnema iz BiH koje se nalaze u GHB“, *Anali GHB*, 5-6, Sarajevo, 1978., str. 245.
- Kasumović, Azra i Kasumović, Ismet, „Bosanski vezir Muhsin-zade Mehmed-paša i njegove zadužbine“, *Zbornik radova Zavičajnog muzeja Travnik*, Travnik, 1991., str. 83.
- Mehmedović, Ahmed, *Leksikon bošnjačke uleme*, Gazi Husrev-begova biblioteka u Sarajevu, Sarajevo, 2018.
- *Vakıf Kayıtlar Arşivi Defteri* - Elektronska baza podataka Odjela za dokumentaciju Generalne direkcije vakufa Republike Turske.

MR. SALIH INDŽIĆ
Medžlis IZ Travnik

SPECIFIČNOSTI TRAVNIČKIH VAKUFA

SPECIFIČNOSTI TRAVNIČKIH VAKUFA

Čitajući tekstove i stručne radove napisane o pojedinim travničkim vakufima, primijetiti ćemo da autori mnogih od tih tekstova ističu njihovu jedinstvenost. Vezirski grad Travnik zaista odiše neobičnom toplinom i zrači neobičnošću historijskih znamenitosti i vakufa na relativno malom prostoru. Stoga i ne čude sve brojnije posjete turista ovom gradu i njihov rast iz godine u godinu.

No, neke od informacija koje se, istini za volju više usmeno nego pisмено, prenose i nisu u potpunosti tačne. Na društvenim mrežama, internet portalima i sl. često se pogrešno ističe unikatnost ili jedinstvenost nekog od travničkih vakufa u svjetskim okvirima. Da li je zaista Travnik jedini grad na Balkanu koji ima sunčani sat, da li je to jedini grad u Bosni i Hercegovini kojem je munara s lijeve strane, koliko je gradova imalo tri aktivne medrese u istom vremenskom periodu? Da li su takve konstatacije samo proizvoljno iznesene ili imaju uporište i utemeljenje u stvarnosti, pokušat ćemo dati odgovor.

Zadatak ovog rada je provjeriti tačnost tvrdnji o specifičnosti pojedinih vakufa, kao i sačiniti jedan objektivni pregled tog segmenta travničkih znamenitosti koje imaju status vakufa. Cilj je da se te specifičnosti, ta unikatnost i jedinstvenost travničkih vakufa objedini, koliko je moguće, na jednom mjestu. Pokušat ćemo doći do zaključka po čemu je to Travnik jedinstven grad, šta travničke vakufe razlikuje od drugih, po čemu su arhitektonska rješenja nekih vakufa svojevrstan *presedan* u arhitekturi vremena u kojem su nastala te gdje je mjesto Travnika na mapi očuvanih ili revitaliziranih vakufskih dobara od historijskog značaja. Neki od vakufa su iz određenih razloga izmješteni i nisu na prvobitnom

mjestu, ali je bitno da su sačuvani i da su zadržali svoju supstanciju. I o njima će, naravno, biti riječi.

U narednim recima posvetit ćemo se svakom od vakufa čiju specifičnost želimo ponaosob istaći. Zadržat ćemo se, ovom prilikom, samo na vakufima u užoj gradskoj jezgri.

Sunčani sat na vakufskom objektu - džamiji

Nema sumnje da je sunčani sat na Hadži Ali-begovoj džamiji jedinstven na Balkanu. Travnik je i jedini grad u Bosni i Hercegovini koji ima sunčani sat. Dr. Milutin Tadić, ističući da se radi o majstorskom djelu kojem pripada posebno mjesto u inventaru našeg naučnog i kulturnog naslijeđa, još 1991. poziva da mu se obezbijedi adekvatna briga u budućnosti. Hvala Bogu, na inicijativu pokrenutu od strane Medžlisa Islamske zajednice Travnik i Zavičajnog muzeja u Travniku, sunčani sat je restauriran i 24. novembra 2018. ponovno postavljen na sjeverozapadni zid Hadži Ali-begove džamije u Travniku. (Slika 1)

Slika 1

Restauracija je trajala duže od dva mjeseca i podrazumijevala je izmještanje sata u atelje Zemaljskog muzeja u Sarajevu. Sve stručne poslove oko restauracije i konzervacije Sunčanog sata vodio je Esad Vesković, konzervator i restaurator Zemaljskog muzeja u Sarajevu. Njegov tim obuhvatao je više stručnjaka njegove struke, ali i struke vezane za geografske i astronomske poslove, budući da se Sunčanom satu prilikom restauracije trebala dati puna funkcija, koju je imao i kada je izrađen.

No, vratimo se posebnosti ovog primjerka sata. Po Tadiću, evropske poznavaoce historije vještine gradnje sunčanika oduševljavaju primjerci poput najstarijeg južnoslavenskog sunčanika, sačuvanog na prostoru bivše Jugoslavije,

uklesanog krajem XII ili početkom XIII stoljeća sa slovniim brojčanikom na Bogorodičnoj crkvi manastira Studenice, zatim neki sunčanici vajani u kamenu po samostanima bivše dubrovačke franjevačke provincije, ali sasvim sigurno i stari sunčani sat na jugozapadnom zidu Hadži Ali-begove džamije u Travniku.³⁰

Nakon detaljnog objašnjenja konstrukcije i načina proračuna elemenata satne skale te provjere egzaktnosti konstrukcije, dr. Tadić dolazi do zaključka da su svi elementi sata na svome mjestu te da sunčani sat Hadži Ali-begove džamije potpuno odgovara mjestu na kome je postavljen.

Nemamo pouzdanu informaciju kada je sat ugrađen. Prvu džamiju na tom mjestu sagradio je tadašnji bosanski vezir Mehmed-paša Kukavica 1757/1758. godine. No, ona je stradala 1856. u požaru a 1865. džamiju je obnovio travnički beg hadži Ali-beg Hasanpašić.³¹ Pošto je uz prvu džamiju Mehmed-paša Kukavica sagradio i sahat-kulu, polovinom XVIII stoljeća, pretpostavlja se da je sunčani sat koji je nadopunjavao preciznost i sam rad sahat-kule u neposrednoj blizini postavljen u istom periodu.³² Štaviše, po Tadiću, sunčani sat je bio glavni jer je služio za kontrolu i korekciju rada mehaničkoga sata na sahat-kuli.

U svakom slučaju, bez obzira na to da li sunčani sat potječe iz perioda izgradnje prve džamije ili iz perioda njene obnove 1865. godine, radi se o vrlo vrijednom kulturnom naslijeđu iz vremena osmanske uprave u BiH, jedinstvenom u Bosni i Hercegovini, a i vrlo rijetkom i specifičnom na području bivše Jugoslavije.³³ Zanimljivo je i to da satova slične konstrukcije ima i na nekim džamijama u Istanbulu, te u muzejima.³⁴ Među sunčanim satovima najbližnje konstrukcije je, svakako, onaj na jugozapadnom zidu Fatih-džamije u Istanbulu - postavljenog oko 1669. godine. (Slika 2) Neizostavno je spomenuti i tri sunčana sata na zidovima Yeni-džamije u Istanbulu izgrađena 1663.³⁵ (Slika 3 i 4)

30 Milutin Tadić, „Stari sunčani sat Hadži Ali-begove džamije u Travniku“, *Zbornik radova 4*, Zavičajni muzej Travnik, Travnik, 1991., str. 33.

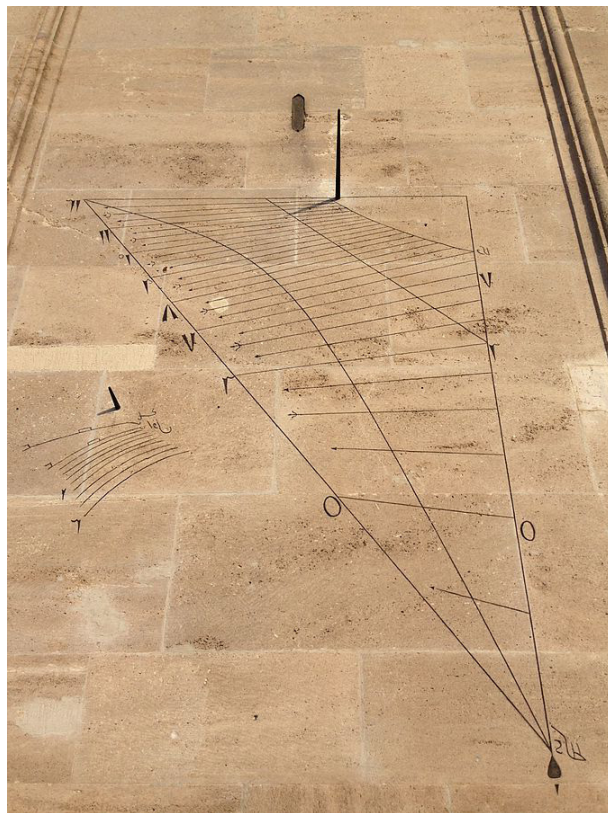
31 Enver Sujoldžić, *Džamije Travnika*, Zavičajni muzej Travnik, Travnik, 1998., str. 93-99.

32 Vidi: Fatima Maslić, *Starine i muzeji Travnika*, Turistički savez Travnik, Travnik, 1990., str. 24-25. Pogledaj i: Enver Sujoldžić, *Džamije Travnika...*, str. 99.

33 Vidi: Martin Udovčić, „Spomenici kulture i prirodnih rijetkosti u travničkom kraju“, *Zbornik 3*, Zavičajni muzej Travnik, Travnik, 1980., str. 140.

34 https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Sundials_in_Istanbul#/media/File:Sundial-yeni_cami3-istanbul.jpg (24.02.2019.)

35 http://www.waymarking.com/waymarks/WM831N_New_Mosque_Sundials_Istanbul_Turkey (24.02.2019.)

Slika 2

Slika 3 | 4

Munara na istočnoj strani džamije a bezistan ispod džamije

Na glavnom travničkom trgu, ispod tvrđave, nalazi se centralna i najznačajnija džamija u Travniku, Sulejmanija ili Šarena džamija. Sagradio ju je izvjesni Gazi-aga vjerovatno u drugoj polovici XVI stoljeća. Nakon otprilike dva stoljeća uslijedila je prva velika obnova. Naime, 1757. godine, što se da vidjeti iz ostavljene vakufname, obnovio ju je bosanski vezir Sopa Salan Ćamil Ahmed-paša. Odmah nakon velikog požara koji je poharao Donju čaršiju 1815. te uništio i samu džamiju, osim masivnih zidova i kamene munare, bosanski vezir Sulejman-paša Skopljak obnovio ju je prema prethodnom arhitektonskom rasporedu. Tom obnovom iz 1816. džamija je dobila današnji izgled. Slijedila je popravka 1945. nakon što je džamiju, godinu prije, pogodila saveznička bomba. Temeljita rekonstrukcija urađena je osamdesetih godina prošloga stoljeća a obnova vanjskih dekoracija urađena je pred agresiju na BiH. U aprilu 2017. godine potpisan je ugovor o temeljitoj rekonstrukciji Šarene džamije, putem Vakufske direkcije IZ-a u BiH. Projekat je finansirala Generalna direkcija vakufa Republike Turske na osnovu protokola potpisanog između dviju direkcija. Izvođači radova bile su dvije firme iz Turske, „Bilsa“ i „SBS Restorasyon“ te firma „Neimari“ iz BiH. Urađena je potpuna rekonstrukcija i restauracija samog objekta džamije sa sanacijom i ojačavanjem temelja u skladu sa propisima i strukom koja određuje ovu vrstu rekonstrukcije te restauracijom slikanih elemenata. Projekat je obuhvatio rekonstrukciju i poslovnih prostora ispod objekta džamije te vanjsko uređenje u sklopu kojeg je uređen i potok.

Dva urbanističko-arhitektonska rješenja daju specifičnost ovom travničkom vakufu. Na prvom mjestu to je položaj munare u odnosu na sam objekat džamije. Naime, položaj munare u odnosu na džamiju je tehničko pitanje i ne potpada pod segment pravne decizije pa se stoga šerijatsko pravo i ne bavi ovim pitanjem - munara u osmanskoj arhitekturi džamija je gotovo u pravilu s desne strane od ulaza. Navodeći karakteristike spomenika osmanlijske arhitekture u Bosni i Hercegovini, Alija Bejtić će ustvrditi sljedeće: „Veoma bitan arhitektonski elemenat džamije je munara koja akcentira cjelokupnu građevinu. Prislonjena je uz džamiju i to većinom s desne strane.“³⁶ Munara uz Sulejmaniju džamiju je na lijevoj, istočnoj strani u odnosu na ulaz. Mogući razlog je da se glas mujezina čuje što dalje u tadašnjoj čaršiji. Božijom odredbom munara je očuvana prilikom savezničkog bombardiranja Travnika u januaru 1944.

36 Alija Bejtić, „Spomenici osmanlijske arhitekture u Bosni i Hercegovini“, *POF*, sv. III – IV, 1953., str. 253.

Aviobomba pogodila je džamiju u desni ugao od ulaza, dakle na mjestu gdje bi bila munara da je ispoštovan tradicionalni pristup gradnje. Taj, desni ugao od ulaza, tada je potpuno uništen pa je narušena i statika objekta. (Slika 5)

Slika 5

Sulejmanija džamija nije jedina koja posjeduje ovaj kuriozitet. Munaru na lijevoj strani ima i Firuzagina džamija na Fatihu u Istanbulu izgrađena 1491. Firuz Aga, hazinedarbaša³⁷ sultana Bajazita II, izgradio je munaru na lijevoj strani džamije - za razliku od uobičajene desne kada su u pitanju pojedinačne munare. (Slika 6)

Historičar kulture Dursun Gürlek, navodi da, iako je pravi razlog nepoznat, postoji mnogo teorija o izgradnji munare. Prema jednoj od najjačih, Trg sultana Ahmeta, na kojem se nalazi jedna od prvih džamija izgrađenih nakon osvajanja Istanbula, bio je važno središte Konstantinopolisa. U vrijeme kada je 80 posto Istanbula bilo nastanjeno Rimljanima, mjesto na kojem je izgrađena džamija bilo je na strani Obeliska nastanjenog Rimljanima. Muslimani su bili na gornjoj strani glavne ulice. Rimljani su bili uznemireni pozivom na namaz pa je munara izgrađena na lijevoj strani.

³⁷ Starješina sultanove riznice.

Slika 6

Stručnjak za historiju umjetnosti dr. Doğan Kuban ističe da su se džamije s munarama na lijevoj strani često susretale na džamijama iz XIV stoljeća a da je izgradnja munara s desne strane džamije bila tradicionalna.³⁸

I Ivaz-pašina džamija iz 1484. godine u okrugu Karakoy u gradu Manisa jedna je od džamija koja ima samo jednu minararu na lijevoj strani. (Slika 7)

Slika 7

³⁸ <http://dunyacamileri.blogspot.com/2011/11/firuzaga-camiinin-minaresindeki-sr.html> (24.02.2019.)

Slika 8

Od džamija u Bosni i Hercegovini, Čejvan-ćehajina džamija u Mostaru, sagrađena 1553. godine, ima munarar na lijevoj strani od ulaza. (Slika 8) Stoga je u narodu poznata i kao Inat-džamija. Čejvan-ćehajina džamija se nalazi nedaleko od Starog mosta, neposredno uz lijevu obalu Neretve. Sagrađena je 960. godine po Hidžri ili 1552./53. Čak je i opjevana u narodnoj pjesmi zato što je imala zlatan alem i bila pokrivena olovom.³⁹

Drugo urbanističko-arhitektonsko rješenje koje daje specifičnost ovom travničkom vakufu je pozicioniranje privrednog segmenta u prizemlju džamije. Naime, ispod prostora za namaz na spratu nalazi se bezistan sa dućanima.⁴⁰

Džamije sa četverovodnim krovom i kamenom munarom, prema tlocrtnom rješenju, mogu se svrstati u dva osnovna tipa - tip jednoprostorne džamije, koji preovladava, i tip džamije sa stupovima. Ovom tipu u Bosni i Hercegovini pripada desetak džamija velikih dimenzija koje se grade u posljednjim stoljećima osmanske uprave. Ovaj tip džamija predstavlja novo tlocrtno rješenje - stupovi nose tavanicu i mahfil postavljen duž prednjeg i dva bočna zida. Arhitektonski najznačajnija džamija ovog tipa u Bosni i Hercegovini je

39 Detaljnije vidi: Nametak, H., „Mostarske džamije i njihovi vakufi“, *Novi Behar*, god. X, br. 20-22, str. 271-274.

40 Fatima Maslić, Dragana Baner, *Vodič kroz prošlost - starine i prirodno naslijeđe travničkog kraja*, Zavičajni muzej Travnik, Travnik, 2006., str. 42.

Sulejmanija ili Šarena džamija u Travniku.⁴¹ Ispod cijele džamije u prizemlju je kameni bezistan u kojem je bilo deset dućana a koji su posljednjom rekonstrukcijom ponovno došli do izražaja. Bezistan je podijeljen sa dva reda masivnih drvenih stupova na dvije treveje i središnji kaldrmisan prolaz, unutrašnju ulicu.

Sakralni prostor počinje na prvom spratu i proteže se kroz dvije etaže. Krov je četverovodan.

Iz vakufname Ahmed-pašine, tj. vakufname Ćamilija džamije iz 1757. godine, saznaje se da je Gazi-agina džamija te godine bila u urušenom stanju, te da ju je nešto prije 3. jula 1757. obnovio dobrotvor Ahmed-paša. Ova vakufnama, pored drugih podataka, sadrži i opis nove građevine u kome se kaže da je džamija počivala na kratkim kamenim stupovima, da je pod džamijom bezistan sa dva ulaza i deset dućana te sedamdeset poredanih oko bezistana, iza arkada džamije. Ovaj opis u potpunosti odgovara sadašnjem stanju objekta pa je da je ovaj dio objekta vjerovatno preživio požar 1815. koji je zahvatio Donju čaršiju i džamiju.⁴²

Dućani, odnosno privredni prostor koji služi za podmirivanje troškova i održavanje džamije, je vrlo jednostavno i mudro rješenje - primjenjuje se i danas prilikom izgradnje nekih džamija u užim gradskim jezgrama.

Uprkos uvriježenom mišljenju, Sulejmanija nije jedina džamija iz osman-skog perioda u Bosni i Hercegovini koja u prizemlju ima bezistan. Ispod Sultan Ahmedove džamije u Kulen-Vakufu, izgrađene u periodu od 1603-1613. godine, u vrijeme sultana Ahmeda I po kojem je i dobila ime, nalaze se dućani i prolazi sa četiri strane a ulazi u džamiju su preko kamenog stepeništa. Džamija je porušena u proteklom ratu i obnovljena je u drugoj polovini 90-tih godina prošlog stoljeća u originalnom obliku i dimenzijama (12x17m), ali je umjesto ranijeg tesanog kamena za njenu ponovnu izgradnju korištena cigla. (Slika 9) Sada je u prizemlju šest poslovnih prostora - četiri su iznajmljena a dva se koriste za potrebe džemata - mekteb i skladišni prostor. (Slika 10)

U Bosni i Hercegovini ima još jedan primjer dućana ispod molitvenog prostora džamije - to je Podgradska džamija u Stocu - poznata i kao džamija na Mejdanu poznata i kao džamija u Maloj čaršiji, džamija Hadži Saliha Bure,

41 Vidi: Nedžad Kurto, *Arhitektura Bosne i Hercegovine: razvoj bosanskog stila*, Sarajevo-Publishing, Međunarodni centar za mir, Sarajevo, 1998.

42 Alma Simić, „Šarena džamija u Travniku“, *Naše starine*, god. XVIII-XIX, Sarajevo, 1989., str. 123.

Slika 9

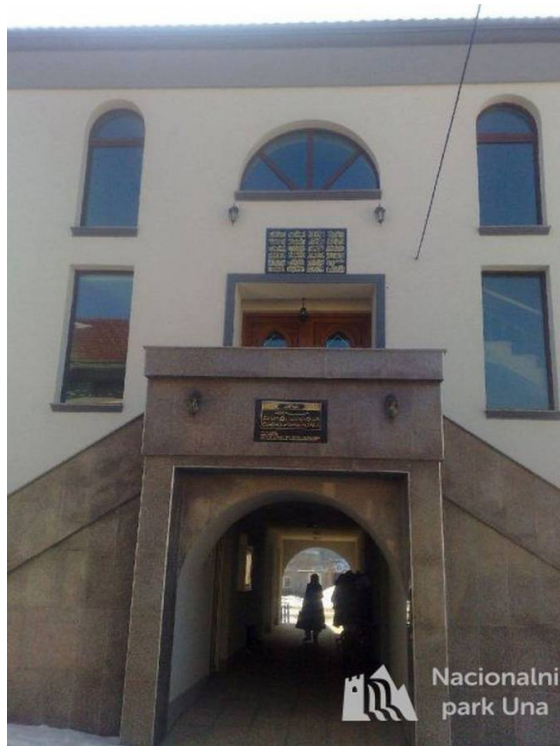
Zulfikar-kapetanova džamija ili džamija Ali-paše Rizvanbegovića. Sagrađena je 1732/1733, nalazi se na adi između dva rukavca Bregave. Srušili su je u augustu 1993. ekstremisti HVO-a, a obnovljena i zvanično otvorena 24.7.2010. Odlukom Komisije za zaštitu nacionalnih spomenika od 21.1.2003. proglašena je nacionalnim spomenikom Bosne i Hercegovine. U toj Odluci Komisije se čak navodi: „...u bosanskom naslijeđu moguće je uspostaviti tipološku vezu malog bazara u Podgradskoj džamiji sa bazarom u Šarenoj travničkoj džamiji.“⁴³

Cijeli objekat džamije je bio vertikalno raščlanjen. U prizemnom dijelu je bio mali bazar a iznad njega molitveni prostor džamije. Dućani su bili dio vakufa džamije. U dijelu objekta u koji se ulazilo preko trijema ispod arkada, s jugozapada na razini ulice, bila su smještena tri dućana, od kojih su dva imala pripadajuće magaze. Svjetla visina dućana i gusulhane iznosi 210-218 cm. U produžetku trećeg dućana bila je gusulhana, kojoj se pristupalo iz džamijskog harema, sa sjeverozapada.⁴⁴

Značajno je napomenuti i to da je u povodu dvije stotine godina od obnove Sulejmanije ili Šarene džamije u Travniku „Javno preduzeće BH Pošta“ d.o.o.

43 „Odluka o proglašavanju Područja i ostataka historijske građevine - Podgradska džamija u Stocu - poznata i kao džamija na Mejdanu, džamija u Maloj čaršiji, džamija Hadži Saliha Bure, Zulfikar-kapetanova džamija i džamija Ali-paše Rizvanbegovića“, http://old.kons.gov.ba/main.php?id_struct=6&lang=1&action=view&id=1325 (07.04.2019.)

44 Ibid.

Slika 10

Sarajevo u decembru 2016. godine izdalo poštansku marku „Sulejmanija - Šarena džamija, Travnik”. (Slika 11) Urađena je u okviru teme *Sakralni objekti* i štampana je u tiražu od 100.000 primjeraka. Autor ove poštanske marke je Abdulah Branković, dizajner BH Pošte.

Tri medrese u isto vrijeme

Bosna i Hercegovina je imala više od sto medresa: jedanaest u Sarajevu, osam u Mostaru, šest u Foči, po tri u Zvorniku i Banjoj Luci itd. Zna se da su ove škole postojale u svim većim mjestima i kasabama na našim prostorima. U mnogim gradovima postojalo je po nekoliko medresa koje su radile u isto vrijeme, kao što je bio slučaj u Sarajevu, Travniku, Mostaru, Zvorniku, Foči, Banjoj Luci, Čajniču itd.⁴⁵

⁴⁵ „Govor reisu-l-uleme dr. Mustafe Cerića povodom 140 godina medrese u Cazinu” <http://www.islamskazajednica.ba/component/content/article?id=4011:govor-reisu-l-uleme-dr-mustafe-cerica-povodom-140-godina-medrese-u-cazinu> (07.04.2019.)

Slika 11

Historiji travničke čaršije svojevrsni kuriozitet daje činjenica o egzistiranju i radu čak tri medrese na relativno malom prostoru u isto vrijeme, tj. od druge polovice XVIII, pa do prvih decenija XX stoljeća. To su sljedeće medrese:

1. Elči Ibrahim-pašina u mahali Osoje - radila od 1706. do 1941., rad reaktiviran 1994.
2. Medresa Mehmed-paše Kukavice u Gornjoj čaršiji - radila od 1760. do 1914.
3. Medresa Muhsin-zade Mehmed-paše na Lončarici - radila od 1767. do 1924.⁴⁶

Enisa Gazija-Pajt u autorskom radu navodi informaciju da se u Zavičajnom muzeju Travnik nalazi salnama u kojoj se spominje da je u tom periodu u Travniku postojala i četvrta medresa.⁴⁷

Grad s najviše turbeta u Bosni i Hercegovini

Travnik je grad s najvećim brojem turbeta u Bosni i Hercegovini. Ne računajući Jenišeherlijino srušeno turbe, koje se nalazilo u dvorištu bivše medrese Mehmed-paše Kukavice, te porušeno turbe Rehima i Rahime, koje je nekad stajalo

⁴⁶ Fatima Maslić, Dragana Baner, *Vodič kroz prošlost...*, str. 53-55.

⁴⁷ Enisa Gazija-Pajt, „Elči Ibrahim-pašina medresa - kontinuitet odgoja i obrazovanja“, *Elči Ibrahim-pašina medresa u Travniku 1706-2014. - monografija*, Elči Ibrahim-pašina medresa u Travniku, Dobra knjiga, 2014., str. 71.

Slika 12

na groblju smještenom iza hotela, u gradu su ostala sačuvana četiri otvorena i dva zatvorena turbeta. Turbeta u Travniku predstavljaju vrlo vrijedne objekte memorijalne arhitekture Bosne i Hercegovine. Dva turbeta - zajedničko turbe Abdulah-paše Muhsinovića i Hafiza Ali Dželaludin-paše te turbe Perišan Mustafa-paše, pod zajedničkim imenom „Turbeta pod lipom“ - proglašena su 2005. godine za nacionalni spomenik Bosne i Hercegovine.⁴⁸

Osim njih, u Travniku se nalaze još i sljedeća turbeta: turbe Abdulvehaba Ilhamije Žepčaka, turbe Gazi Ibrahim-babe, turbe Ismail-dede i turbe travničkog muftije Mehmed-efendije. Od navedenih turbeta, tri su objekta zatvorenog a četiri otvorenog tipa. Turbeta otvorenog tipa predstavljaju karakteristične spomenike Travnika.⁴⁹ Otvorenom tipu turbeta pripadaju još i dva turbeta na Alifakovcu i jedno pokraj Sinanove tekije u Sarajevu.

48 „Odluka o proglašavanju Turbeta pod lipom - turbeta Abdulah-paše, Dželal-paše i Perišan Mustafa-paše sa česmom nacionalnim spomenikom“, http://old.kons.gov.ba/main.php?id_strukt=6&lang=1&action=view&id=2520 (07.04.2019.)

49 Fatima Maslić, Dragana Baner, *Vodič kroz prošlost...*, str. 47-48.

Izmještanje vakufskih objekata na druge lokacije

Abdulvehab Ilhamija Žepčak rođen je 1773. godine i bio je pjesnik, jedan od rijetkih koji je u onom vremenu pisao na bosanskom jeziku. Poznata je njegova pjesma - kasida „Čudan zeman nastade” zbog koje je došao u sukob s tadašnjim vezirom Dželaludin-pašom pa je i pogubljen 1821. u Travniku. Bio je sufija, šejh, odlikovao se pobožnošću i ispravnim životom, bio je uzor svog vremena. Njegovo turbe smješteno je u Poturmahali, na rubu stare nekropole s nišanima iz XVI stoljeća. Ranije je to turbe pripadalo izvjesnom Redžep-babi, o kojem ne postoje nikakvi podaci. Prvobitno je Abdulvehab Ilhamija ukopan na periferiji grada, kod nekadašnje željezničke stanice, u blizini autobuske stanice, gdje mu je bilo i podignuto turbe. (Slika 12). Turbe je srušeno 1959. radi izgradnje puta a njegovi ostaci su preneseni u starije turbe izvjesnog Redžep-babe u Poturmahali. Na ulazu u današnje turbe stoji ploča sa natpisom: „S duhom sam se stopio, a nurom pomiješao, do bića stigao u užitku ljubavi.”⁵⁰

Mnogo zanimljivije premještanje vakufskog objekta u Travniku je izmještanje zgrade Elči Ibrahim-pašine medrese na drugu lokaciju u toku izgradnje pruge. Naime, prvobitna zgrada Medrese iz 1706. u sklopu koje je bila i džamija, srušena je 1892. prilikom izgradnje pruge kroz Travnik, ali je austrougarska vlast u to doba kao nadoknadu za rušenje te zgrade sagradila današnju zgradu Medrese u periodu 1892-1895. godine, koja je veća od nekadašnje. Naravno, u sklopu i tog objekta sagrađena je džamija. Nastava se od tada odvijala u sadašnjoj zgradi Medrese do 1941. Zbog ratnih okolnosti premješta se na drugo mjesto do 1943.

Fotografiju – detalj razglednice – na kojoj se vidi prvobitna medresanska džamija, bolje rečeno tekija bez munare, prvi put je 1998. objavio Enver Sujoldžić u knjizi *Džamije Travnika*. Godine 1995. iskopan je fragment baze ili kapitela kamenog stupa od muljike - sasvim izvjesno pripadao je toj porušenoj tekiji.⁵¹

⁵⁰ Fatima Maslić, Dragana Baner, *Vodič kroz prošlost...*, str. 47.

⁵¹ Enver Sujoldžić, *Džamije Travnika...*, str. 74.-75.

Vakifa Varoške džamije

Među najstarije džamije u Travniku ubraja se Varoška džamija u ulici Varoš. Ta ulica, ustvari, predstavlja predgrađe travničke tvrđave. Smatra se da je Varoška džamija prva koja je sagrađena van zidina tvrđave – Starog grada, vjerovatno u prvim decenijama XVI stoljeća. S obzirom na to da se u Katastru nekretnina samostalnih vakufa travničkog sreza ova džamija naziva Hadži Hasan-agina, pretpostavka je da bi taj Hasan-aga mogao biti njen prvi graditelj. Bila je to tipična mala mahalska džamija zidana sedrom a prekrivena šindrom sa tipičnom drvenom munarom. Osim činjenice da spada među najstarije džamije u Travniku, postoji još jedna specifičnost ovoga travničkoga vakufa. Naime, poznato je da su i žene osmanske Bosne osnivale vakufe. Većinom su to, u prvim stoljećima osmanske uprave, bili novčani vakufi, da bi se kasnije jedan broj istaknutih žena - vakifa odlučio na uvakufljenje nekretnina. Najbogatije ženske vakufe do kraja XVI stoljeća na prostoru Bosne i Hercegovine osnovale su Šahdidar i Šemsa-kaduna.⁵² Njihovim stopama kasnije idu i druge žene-vakifi.⁵³ Među njima je i Ziba-hanuma Arnautović-Kopčić. Naime, stara Varoška džamija izgorjela je 1903. u velikom požaru. Na istom mjestu novu džamiju podigla je Ziba-hanuma Arnautović-Kopčić 1906. u neomaurskom stilu. Pre-svođena je kubetom u arapskom stilu. Pred ulazom je visoko predvorje. Vakifa je za izgradnju džamije utrošila 12.000 kruna. U drugoj polovini XX stoljeća džamija je pretvorena u muzej. Za mektebsku nastavu korištena je do 2010. godine, ali zbog oštećenja i zuba vremena postaje neuvjetna za rad. Godinama je bila van upotrebe zbog dotrajalosti. Tako je Varoška džamija u centru starog dijela Travnika godinama predstavljala ruglo kao napušteni objekt za-rastao u trnje, razbijenih prozora i oronule fasade.

Oktobra 2017. okončana je prva faza građevinskih radova na temeljnoj rekonstrukciji i uređenju Varoške džamije i njenog harema. Prvi namaz u obnovljenoj džamiji predvodio je reisu-l-ulema, dr. Husein-ef. Kavazović 21. oktobra 2017.

Značaj ove džamije i njene rekonstrukcije potvrđuje i posjeta delegacije profesora Bečkog univerziteta predvođenih profesorom dr. Maximilianom Hartmuthom. Posjeta je organizirana u okviru istraživačkog projekta:

⁵² Više o njima i njihovim vakufima vidi: *Vakufi u Bosni i Hercegovini - Zbornik radova 2013.*, Vakufska direkcija Sarajevo, Dobra knjiga d.o.o., Sarajevo, 2013., str. 122-142.

⁵³ Pogledaj: Ahmed Mehmedović, *Upravljanje vakufima u BiH 1847-2017.*, Vakufska direkcija Sarajevo, Dobra knjiga, Sarajevo, 2017., str. 73-78.

„Islamska arhitektura u vrijeme austrougarske uprave u Bosni i Hercegovini“, koji ima za cilj da mapira i valorizira neke od najznačajnijih spomenika arhitekture u Bosni i Hercegovini s akcentom na neomaursku arhitekturu.

Projekat je počeo predavanjima i seminarima u Beču, posjetama studenata i profesora iz Austrije Bosni i Hercegovini te obilascima nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine. Projekat će trajati naredne tri godine a uradit će se i monografija o pojedinim reprezentativnim primjerima naše arhitekture.

Jedan od spomenika koji će biti obrađeni u monografiji je i Varoška džamija, radi koje je i organizirana posjeta Travniku. Članovi delegacije su pored prof. dr. Maximiliana bili i profesorica Caroline Jäger-Klein, profesorica Julia Rüdiger te Boris Trapara, član radne grupe iz BiH i student doktorant na Univerzitetu Sorbona u Parizu.

Džamije koje Travnik više nema

Ovaj rad ne bi bio potpun da ne spomenemo tri travničke džamije kojih danas, nažalost, nema. Od osamnaest travničkih džamija i mesdžida izgrađenih u periodu od 1463. do danas, tri nisu opstale: Tophanska džamija, mesdžid uz Medresu Mehmed-paše Kukavice i Čilenska džamija.

Tophanska džamija

Ovu džamiju izgradio je bosanski vezir Ali Namik-paša 1830. za vjerske potrebe vojnika i radnika Tophane u Travniku. Interesantno je da je to bila posljednja napravljena džamija u gradu, osim džamije na Kalibunaru, naravno, a prva koja je srušena i potpuno nestala. Oronula džamija u sklopu napuštene Tophane još 1851. godine bila je, bez svoga vakufa i džemata, prepuštena urušavanju. Između 1888. i 1890. dotrajala džamija sama se srušila. Ova džamija je bila locirana južno od zgrade Isusovačke gimnazije, na prostoru između Gimnazije i Gaja.⁵⁴ (Slika 13)

Mesdžid uz Medresu Mehmed-paše Kukavice

Medresa je sagrađena 1760. a obnovljena 1873. Kako je Medresa prestala s radom 1914. godine, vremenom je i mesdžid uz nju propadao i nestao do 1938.

⁵⁴ Enver Sujoldžić, „Porušene travničke džamije“, *Zbornik radova 4*, Zavičajni muzej Travnik, Travnik 1991., str. 127-128.

Slika 13

Dokaz postojanja mesdžida je geodetski snimak iz 1883. na kojem se vidi objekt dimenzija 9,4 x 6,3 m. Dodatna potvrda da se radi o mesdžidu je orijentacija prema jugoistoku.⁵⁵

Čilenska džamija

Džamija u mahali Čila, locirana uz rijeku Lašvu u ulici Donje Osoje, izgrađena je početkom ili polovicom XVIII stoljeća. Tačna lokacija objekta dimenzija 12,5x8,6 m vidi se na geodetskom snimku iz 1883. Zbog lošeg održavanja iz skromnog vakufa džamija je oronula i konačno srušena oko 1935. Danas je na tom mjestu privatna kuća i nema nikakvih tragova džamije niti mezara.⁵⁶

⁵⁵ Ibid, str. 129-130.

⁵⁶ Ibid, str. 130-131.

Literatura

- Bejtić, Alija, „Spomenici osmanlijske arhitekture u Bosni i Hercegovini“, *POF*, sv. III-IV, 1953., str. 253.
- Enver Sujoldžić, „Porušene travničke džamije“, *Zbornik radova 4*, Zavičajni muzej Travnik, Travnik 1991., str. 127-128.
- Gazija-Pajt, Enisa, „Elči Ibrahim-pašina medresa – kontinuitet odgoja i obrazovanja“, *Elči Ibrahim-pašina medresa u Travniku 1706-2014. - monografija*, Elči Ibrahim-pašina medresa u Travniku, Dobra knjiga, 2014.
- Kurto, Nedžad, *Arhitektura Bosne i Hercegovine: razvoj bosanskog stila*, Sarajevo-Publishing, Međunarodni centar za mir, Sarajevo, 1998.
- Maslić, Fatima, *Starine i muzeji Travnika*, Turistički savez Travnik, Travnik, 1990.
- Maslić, Fatima, Baner, Dragana, *Vodič kroz prošlost – starine i prirodno naslijeđe travničkog kraja*, Zavičajni muzej Travnik, Travnik, 2006.
- Mehmedović, Ahmed, *Upravljanje vakufima u BiH 1847-2017.*, Vakufska direkcija Sarajevo, Dobra knjiga, Sarajevo, 2017.
- Nametak, H., „Mostarske džamije i njihovi vakufi“, *Novi Behar*, god. X, br. 20-23, str. 271-274.
- Simić, Alma, „Šarena džamija u Travniku“, *Naše starine*, godišnjak Zavoda za zaštitu kulturno-istorijskog i prirodnog naslijeđa Bosne i Hercegovine, XVIII-XIX, Sarajevo, 1989., str. 123.
- Sujoldžić, Enver, *Džamije Travnika*, Zavičajni muzej Travnik, Travnik, 1998.
- Tadić, Milutin, „Stari sunčani sat Hadži Ali-begove džamije u Travniku“, *Zbornik radova 4*, Zavičajni muzej Travnik, Travnik, 1991., str. 33.
- Udovčić, Martin, „Spomenici kulture i prirodnih rijetkosti u travničkom kraju“, *Zbornik 3*, Zavičajni muzej Travnik, Travnik, 1980., str. 140.
- *Vakufi u Bosni i Hercegovini – Zbornik radova 2013.*, Vakufska direkcija Sarajevo, Sarajevo, 2013.

MR. DŽEVDET ŠOŠIĆ
Elči Ibrahim-pašina medresa

**MUSLIMANSKE OBRAZOVNE
USTANOVE U TRAVNIKU**
(Osvrt na period od 1463. do 1946. god.)

MUSLIMANSKE OBRAZOVNE USTANOVE U TRAVNIKU

(OSVRT NA PERIOD OD 1463. DO 1946. GOD.)

Uvod

U povijesti islamske znanosti, kulture i civilizacijskih vrijednosti postoje tri konstante koje su je određivale: džamija, mekteb i medresa. Vitalnost opstojnosti islamskih civilizacijskih vrijednosti su uz Allahovu pomoć, pored knjige Kur'ana i Sunneta Poslanika, a.s., osigurana preko džamije, mekteba i medrese. Mogli bismo kazati da su džamije kao mjesta okupljanja i ibadeta, mektebi kao prve škole te medrese kao visoke škole u kojima su se izučavale islamske i opće znanosti bili međaši islamske civilizacije.

Tako je bilo i u Bosni i Hercegovini dolaskom Osmanlija koji su donijeli brojne promjene. Podižu se potpuno nova naselja, grade se putevi, mostovi, vodovodi, hamami, vjerski objekti, škole, musafirhane i mnoge druge ustanove koje su ostavile neizbrisiv trag na bosanskohercegovačko društvo. Među najznačajnijim novinama koje su Osmanlije donijele u Bosnu je odnos prema nauci. Sistem obrazovanja kakav je prakticiran u ostalim dijelovima Osmanskog carstva prenijet je i u bosanske krajeve. S uspostavom osmanske vlasti u Bosni školstvo se razvijalo po uzoru na već postojeće modele u islamskom svijetu.⁵⁷

⁵⁷ Dževad Hodžić i Nedžad Grabus, „Mogućnosti i potrebe usmjerenih programa-smjerova u medresama“, *Novi muallim*, III/8, Sarajevo, 2002., str. 107.

Osnovno muslimansko školstvo u Bosni i Hercegovini - mektebi

Osmansko carstvo predstavlja zanimljiv, složen i nužan predmet historijske znanosti, koje je bitno i zadugo određivao razvoj i sudbinu mnogih naroda, krajeva i kultura.⁵⁸ Ovo carstvo je doprinijelo razvoju školstva među Bošnjacima. Tokom osmanske uprave u Bosni (1463-1878), osnovane su brojne škole i druge odgojno-obrazovne ustanove. U tome je vakuf imao krucijalnu ulogu. Uvakufijavanje je omogućilo razvoj i procvat Bosne u osmanskom periodu, kada su osnovani mnogi gradovi iz zadužbina. Vakufi u Bosni pružili su neprocjenljiv doprinos vjerskom, prosvjetnom, kulturnom i socijalnom životu ljudi na ovim prostorima.⁵⁹ Skoro uz svaku džamiju bio je vakuf - zadužbina, koji je služio za finansiranje i održavanje džamije i mekteba⁶⁰ pored nje. Kada govorimo o osnovnim muslimanskim odgojno-obrazovnim ustanovama u Bosni i Hercegovini, onda se prvenstveno osvrćemo na rad ustanova koje su se bavile prvenstveno vjerskim odgojem i obrazovanjem. Skoro svo muslimansko stanovništvo u Bosni i Hercegovini u toku proteklih nekoliko stoljeća prošlo je kroz mektebe u kojima se stjecalo osnovno obrazovanje i glavni elementi islamskog odgoja i morala. U mjestima u razvoju gradile su se, pored važnih putnih komunikacija, džamije ili mesdžidi a u okviru tih prvih džamija i mesdžida nastajali su i mektebi. Pored dominantno odgojno-obrazovne svrhe, mektebi su bili mjesta sastajanja, administrativni punktovi nove vlasti i jedina mjesta susreta sa u to vrijeme dominirajućim orijentalno-islamskim kulturnim vrijednostima. Kroz ove ustanove, pored obrazovanja, djeca i odrasli stjecali su osnovne elemente odgoja tako da je mekteb uistinu bio produženi prostor muslimanskog porodičnog života.⁶¹

Dakle, mektebi su u Bosni i Hercegovini uglavnom građeni u blizini džamija, džamijskom dvorištu ili u samoj mahali. To su bile početne škole u kojima su muška i ženska djeca od pet do 10 godina učila čitati i pisati te stjecala osnovna znanja o islamu i moralu. Bili su poznati pod nazivom *sibjan-mektebi* – *dječije škole* ili osnovne škole. U mektebima nije bilo podjele na razrede, nego su svi polaznici mekteba sjedili u istoj učionici a lekcije su učili i mijenjali

58 Joseph von Hammer, *Historija Turskog (Osmanskog) carstva*, I, Zagreb, 1979., str. 7.

59 Mahmud Traljić, *Iz kulturne historije Bošnjaka*, Borac, Travnik, 1999., str. 125.

60 Mekteb – škola u kojoj se uči pisati, odnosno *kur'anska škola*. Vidi: Nerkez Smailagić, *Leksikon islama*, Svjetlost, Sarajevo, 1990., str. 401.

61 Dževad Hodžić i Nedžad Grabus, „Mogućnosti i potrebe...“, str. 107.

individualno u skladu sa savladanim gradivom i individualnom sposobnošću učenika.⁶²

Nastavu u mektebima izvodili su muallimi - učitelji, vrlo oskudne naobrazbe. Izuzetak su bili muallimi u većim mjestima i centrima koji su imali završenu medresu. Obično su dužnost muallima u mektebima obavljali imami džamija uz koje su bili i mektebi. Nisu bili rijetki slučajevi da jedan imam izvodi nastavu u više susjednih mekteba. Nivo naobrazbe muallima bio je individualan i razlikovao se od muallima do muallima. Prostorije u kojima su mektebi radili bile su jednostavne, bez ikakve opreme. U mjestima gdje su postojali mektebi, nastava je izvođena u njima, međutim, u mjestima gdje nije bilo mekteba, nastava je izvođena po kućama a muallimi su bili sezonski učitelji zvani *sejjar-muallim*⁶³ i izvodili su nastavu kursno, obično u trajanju od mjesec dana godišnje.

Prvi mektebi bili su prepoznatljivi simbol mahale. Iz početnih vjerskih škola u okviru sistema školstva, mektebi su postepeno prerastali u škole koje su bile dio zvaničnog sistema. Prema nekim istraživanjima, prvi mekteb je osnovan 1452. u Sarajevu.⁶⁴

Mektebi su posebno uspješno radili tokom prva tri stoljeća od dolaska islama. U to vrijeme mektebi su bili privatne škole, čije je funkcioniranje zavisilo od materijalnih mogućnosti vakifa.⁶⁵ Prema podacima zemaljske vlade, 1878. u Bosni i Hercegovini je bilo 535 muslimanskih škola: 18 ruždija,⁶⁶ 18 medresa i 499 mekteba s 553 učitelja - 535 učitelja i 18 učiteljica za djevojčice; bilo je 23308 učenika - 15948 muških i 7360 ženskih.⁶⁷

62 Ismet Kasumović, *Školstvo i obrazovanje u Bosanskom ejaletu za vrijeme osmanske uprave*, GIK 'OKO' Mostar, 1999., str. 143.

63 Grupa autora, *Islam i muslimani u BiH*, El-Kalem, Sarajevo, 1991., str. 69.

64 Amira Trnka-Uzunović, „Mekteb je stub islamskog odgoja i obrazovanja“, *Novi Muallim*, dr. 35, Sarajevo, 2008, str. 96-99.

65 Ibid.

66 Ruždija je nastala od arapske riječi *rušd* – sposobnost, zrelost. U ruždiji se dijete usavršavalo kako bi moglo nastaviti život valjan građanina, dobivši neko zaokruženo znanje. Vidi: Hodža, „Muslimanska ženska obrazovaništa“, *Bošnjak*, XIV/17, Sarajevo, 1904., str. 1.

67 Martin Udovičić, *Travnik u vrijeme Austro-Ugarske (1878-1918)*, Zavičajni muzej Travnik, Travnik, 1981., str. 139.

Mektebi u Travniku

U 17. stoljeću Travnik,⁶⁸ kao sjedište bosanskih vezira, doživljava svoj puni procvat i razvoj. Iz tog perioda sačuvano je i najviše vakufnama koje svjedoče o gradnji više objekata vjersko-prosvjetnog i kulturnog sadržaja - uključujući džamije, mektebe i medrese.⁶⁹

Na osnovu sačuvanih vakufnama i drugih materijalnih i pisanih tragova, poznato je da su u gradu Travniku⁷⁰ u periodu od 1463. do 1878. godine postojali sljedeći mektebi:

- Elči Ibrahim-pašin mekteb,
- Mekteb Hasan-agin,
- Mekteb Mehmed-paše Kukavice,
- Mekteb Muhsinzade Mehmed-paše,
- Mekteb hadži Ali-bega Hasanpašića,
- Mekteb Selim Sirri-paše,
- Mekteb Jusufagin,
- Ilovački mekteb.

Reforma mekteba

Odlazak Turske a dolazak Austro-Ugarske odrazio se u svim segmentima ljudskog društva. Ovi društveno-politički događaji imali su odraza i na sistem obrazovanja a posebno na mektebe. Materijalno stanje mekteba je bilo vrlo loše. Izdržavali su se skoro isključivo iz onih, većim dijelom vrlo skromnih, priloga što ih u novcu ili u naturi daje zainteresirano stanovništvo ili u tu svrhu određenim dohocima vakufske imovine. Otvarajući narodne osnovne škole, vlada je pokušala iskoristiti loše stanje *sibjan-mekteba* i na taj način privući što veći broj muslimanske djece. Taj potez imao je i izvjesnog uspjeha, jer je jedan dio stanovništva počeo slati svoju djecu u te škole.

68 Travnik je kao jedan od važnijih gradova Bosne i administrativni centar Bosanskog ejaleta u toku više od jednog i pol stoljeća istovremeno je bio stjecište kulture i pismenosti. Počevši od 1489. godine, kada je u ovoj kasabi evidentiran džemat muslimana i tvrđavska džamija, ovaj grad se relativno brzo razvijao. Već u popisu iz 1604. godine u Travniku je evidentirano devet mahala sa četiri džamije i pet mesdžida što pretpostavlja postojanje devet osnovnoškolskih punktova, mekteba, u okviru džamija ili u njihovoj blizini. U drugoj polovini XVII stoljeća, 1644. godine, Evlija Čelebija navodi 17 džamija sa mihrabom te više osnovnih škola – mekteba, jedan han i hamam u čaršiji.

69 Grupa autora, *Islam i muslimani u BiH*, El-Kalem, Sarajevo, 1991., str. 119.

70 Alija Bejtić, „Elči Ibrahim-pašin vakuf“, *Prilog kulturnoj povijesti Travnika*, Tisak Nove tiskare Vrčak i dr., Sarajevo, 1942., str. 26.

Napredna muslimanska inteligencija i ulema pokušavala je iznaći povoljno rješenje kako bi se muslimanima udovoljilo i omogućilo vjersko obrazovanje, jer državne osnovne škole i pored toga što su predviđale u svom nastavnom planu vjeronauku, nisu ni izdaleka mogle udovoljiti potrebama muslimana u tom pogledu. Dobar dio uleme i stanovništva, bojeći se sekularizacije, ostali su vjerni sibjan-mektebima i odgojno-obrazovnom planu koji se u njima provodio. Oni su ljubomorno čuvali turski jezik i vjeronauku na njemu iako je vrlo često nepovoljno utjecalo na postizanje boljih rezultata u vjeronauci. Kasnije će se voditi žučne rasprave oko uvođenja narodnog jezika u *sibjan-mektebe* i udžbenika pisanih prilagođenim arapskim pismom - arebicom na narodnom jeziku. Oni koji su zagovarali reformu u mektebima iznosili su nedostatke u dosadašnjem radu ističući kao veliku poteškoću u nastavi to što se djeca podučavaju vjeri na turskom jeziku. Djeca su učeći *Ilmihal*, *Šuruti-salat* i *Bergiviju* morala učiti lekciju po lekciju napamet, pamteći smisao pojedinih riječi onako kako im dolaze u tekstu, tako da su zbog nepoznavanja gramatike turskog jezika morala učiti jednu te istu riječ u više različitih oblika. Zagovornici turskog jezika u nastavi su iznosili svoju argumentaciju ističući da dijete učeći vjeronauku na turskom ima dvostruku korist - uči turski jezik i uči o vjeri. Pa ipak, vrijeme i okolnosti natjerali su muslimansku ulemu da se više zainteresira za reformu ovih osnovnih muslimanskih obrazovnih zavoda, te da započnu reformu mekteba i usklade metodologiju rada po uzoru na državne osnovne škole.

Mektebi-ibtidaije

Austrougarske vlasti su se također, u smislu postepenog prilagođavanja muslimanskog stanovništva novim sistemima vrijednosti, te u ovom slučaju uključivanja djece u osnovne i druge vrste građanskih škola, zalagale za reformu mekteba. Reformirani mektebi su trebali da u nastavi, pored nauka o islamu, sadrže i druge predmete: zemaljski jezik, račun i dr.

Predstavnici muslimanskih vjerskih ustanova su se, u saradnji s vlastima, 1893. izborili da nastava u tim reformiranim mektebima, nazvanim *mektebi-ibtidaije*, traje tri godine i da je obavezno pohađaju muška djeca udaljena do tri kilometra, a ženska do dva kilometra - s tim da se u njima, ipak, uči samo vjerska pouka. Od toga vremena su širom Bosne i Hercegovine počeli raditi *mektebi-ibtidaije*. Pohađaju ih djeca od šest do devet godina - nakon toga neka idu u osnovnu školu ili ruždiju a neka nigdje. I dalje rade *sibjan-mektebi*

za djecu najmlađeg uzrasta, najčešće u džamijskom prostoru, ali se oni polahko transformiraju u *mektebi-ibtidaije*, za koje se grade i posebne zgrade. Novi mektebi bili su znatno savremenije školske ustanove, jer je školovanje bilo smanjeno na tri godine i djeca su bila raspoređena u razrede. Ponekad su učionice bile opremljene školskim klupama i tablama - zavisno od mogućnosti. Predavači su bili školovani vjeroučitelji - morali su imati završenu barem nižu medresu. Nastava je u ovim mektebima, na zahtjev uleme, izvođena na našem jeziku a pismo je bila arebica. Širenje reformiranih mekteba bilo je povezano s brojnim otporima tako da su novi mektebi bili pretežno locirani u gradskim sredinama. Novi mektebi su omogućili povećanje broja djece, koja su pohađala nakon toga osnovnu školu.⁷¹

Prema podacima koje je iznio Abdurrahman Hukić 1915. bila su 1.223 stara, *sibjan-metkeba*, sa 1.238 muallima i 53.969 polaznika, iste godine bila su i 203 reformirana mekteba, *mektebi-ibtidaije*, sa 393 muallima i 14.079 polaznika. Školske 1920/21. godine postojalo je u BiH 213 *mektebi-ibtidaija* sa 14.642 polaznika a 1926/27. njihov broj je opao na 105 sa 5.547 polaznika.⁷² Ovi mektebi, dakle, rade i poslije smjene austrougarske vlasti u Bosni i Hercegovini.

Osnovna obilježja reformiranih mekteba bila su sljedeća:

- nastava je trajala tri godine a gradivo i nastavni plan bili su propisani za dvije godine;
- gradivo je unaprijed propisano - nastavnim planom i po svim tada poznatim pedagoškim i didaktičkim metodama raspoređeno na razrede;
- nastava je izvođena na maternjem jeziku, iako su djeca pisala arebicom - alhamijado pismom;
- primani su učenici u dobi između šest i sedam godina;
- nastava je trajala deset mjeseci - od 1. oktobra tekuće do 31. jula naredne godine, s prekidima za vjerske praznike i ljetne ferije u augustu i septembru;
- nastava je izvođena dvokratno: od 7 do 11 i od 12 do 14 sati - s jednim satom pauze za tzv. veliki odmor;
- izvršen je novi raspored djece tako da su djeca sjedila u klupama po veličini, u redovima od manjeg ka većem;

⁷¹ Dragan Novaković, *Školstvo Islamske zajednice*, Sven – Niš, 2004., str. 22.

⁷² Abdurrahman Hukić, „Islamsko obrazovanje u našim krajevima“, *Glasnik VIS-a*, 5/1977., str.517-532.

- u nastavi je uvedeno načelo očiglednosti - zornosti tako što bi muallim prvo pokazao učenicima kako nešto treba uraditi a zatim bi to oni sami ponovili;
- učenici su bili podijeljeni u razrede i nisu sjedili zajedno;
- uvedeno je pjevanje, što je bila rijetkost u mnogim narodnim osnovnim školama ili u školama drugih vjeroispovijesti.⁷³

Na sjednici Ulema-medžlisa 22. jula 1931. pod brojem 641/31 predložena je i usvojena nastavna osnova i raspored gradiva za jednogodišnje i dvogodišnje mektebe. Nastavna osnova i gradivo sastojalo se iz nekoliko predmeta. Za jednogodišnje mektebe su to bili: priprema, arapsko pismo, akaaid, ibadat, ahlak i učenje napamet - memoriranje. U dvogodišnjim mektebima za prvu godinu su bili isti predmeti kao i u jednogodišnjim a za drugu godinu: arebica, kirae-ti-Kur'an, akaaid, ibadat, ahlak i učenje napamet - memoriranje.

U nastavnoj osnovi nabrajaju se nastavne jedinice koje je potrebno preći iz navedenih predmeta a u rasporedu gradiva se navodi dužina trajanja obrade nastavnih jedinica.

Udžbenici po kojima je obrađivana nastavna materija bili su za oba razreda sljedeći:

- *Arapska početnica - Elif-ba-arebi* od Saliha Abdića.
- *Mali Ilmi-hal* - štampan ćirilicom i latinicom sa dodatkom pričica i pjesmica za obradu ahlaka štampan arebicom.
- *Mali Ilmi-hal* - štampan arebicom sa uvodom i dodatkom.
- *Mushafi šerif*.

Uz ovu nastavnu osnovu s rasporedom gradiva, koja je 7. oktobra 1931. bila odobrena i od strane Ministra prosvjete, posebno je bila pripremljena *Uputa za nastavnike* kako bi mogli obavljati nastavu po pedagoškim principima.⁷⁴

Mektebi-ibtidaije u Travniku

Osvrnut ćemo se na rad mektebi-ibtidaija – reformiranih mekteba s posebnim osvrtom na spomenute mektebe pod jurisdikcijom Vakufsko-mearifskog povjerenstva u Travniku. Kao prvi mektebi novog tipa na ovom području formirani su sljedeći:

⁷³ Jusuf Mulić, „Muslimansko školstvo na današnjem području općine Konjic u vrijeme osmanske i austro-ugarske vladavine“, *Novi Mualim*, br.6., Sarajevo, 2001., str. 122-125.

⁷⁴ „Uputa za nastavnike“, *Fascikl za 1928-1934. godinu*, Arhiv Srednje Bosne, Travnik, br. XXVIII/61-63.

- Muška mektebi-ibtidaija u Travniku,
- Ženska mektebi-ibtidaija u Travniku,
- Mektebi-ibtidaija u Vitezu,
- Mektebi-ibtidaija u Karauli.

Ovi mektebi imali su za cilj odgajati i obrazovati muslimansku djecu te ih pripremiti za upis u osnovne škole.

Mektebi-ibtidaije su pored organizirane nastave i nastavnog plana imali i završne ispite.⁷⁵ Vakufsko-mearifsko povjerenstvo u Travniku je posebnim aktom zakazivalo završne ispite u svim mektebi-ibtidajama i određivalo članove ispitne komisije koju su, pored muallima i upravnika mekteba, sačinjavala i dva povjerenika iz Vakufsko-mearifskog povjerenstva.⁷⁶

U izvještaju Uprave Mektebi-ibtidaije u Vitezu od 4. jula 1928. vidi se da je učešće u završnom ispitu uzelo 36 učenika, da je bilo učenika i I i II razreda, te da su dobivali opisnu ocjenu - odličan, vrlo dobar, dobar, dovoljan i nedovoljan. Muallim je bio Salih Patković.⁷⁷

Na osnovu jasne korespondencije i potražnje redovnih godišnjih izvještaja o upisu djece u mektebi-ibtidaije te rezultatima postignutim na kraju godine između Ulema-medžlisa, Muftijskog ureda, Kotarskog vakufsko-mearifskog povjerenstva i uprava mektebi-ibtidaija, dobivamo jasnu sliku njihovog stanja u ovom periodu.

Upravnik mektebi-ibtidaije je ujedno bio i prvi muallim u njoj. U upravljanju školom pomagao mu je mektebski odbor koji je vodio brigu o tehničkim detaljima u i oko mekteba.

Učenici su u mektebi-ibtidaiji ostajali do devet godina starosti.⁷⁸

Na osnovu redovnih godišnjih mektebskih iskaza uprava mektebi-ibtidaija, ukupan broj djece u školskoj 1929/30. godini po mektebi-ibtidajama na području Travnika bio je:

- Muška mektebi-ibtidaija u Travniku – 71

75 „Zaključni godišnji mektebski iskaz za mektebsku 1927/28. godinu“, *Fascikl za 1909-1928. godinu*, Arhiv Srednje Bosne, Travnik, br. XI/2/16.

76 Ibid., str.17.

77 „Vakufsko-mearifsko povjerenstvo u Travniku“, *Fascikl za 1909-1928. godinu*, Arhiv Srednje Bosne, Travnik, br. XII/1/12-15.

78 „Izvještaj Muške mektebi ibtidaije o broju učenika školske 1927/28. godine“, *Fascikl za 1909-1928. godinu*, Arhiv Srednje Bosne, Travnik, br. XII/1/16.

- Ženska mektebi-ibtidaija u Travniku – 103
- Mektebi-ibtidaija u Karauli – 41
- Mektebi-ibtidaija u Vitezu – 36.⁷⁹

Muallimi u ovim mektebima bili su profesionalno uposleni. Imali su 30-40 sati radnu sedmicu na osnovu čega su primali platu u iznosu od 500 dinara.⁸⁰

Muallimi uposleni u mektebi-ibtidajama su bili:

- U Muškoj mektebi-ibtidaiji u Travniku: Derviš-ef. Spahić, prvi muallim i upravnik, te Ahmed-ef. Torlić, drugi muallim.⁸¹
- U Ženskoj mektebi-ibtidaiji u Travniku: Husein-ef. Lončarević
- U Mektebi-ibtidaiji u Karauli: hfz. Agan-ef. Hodžić;
- U Mektebi-ibtidaiji u Vitezu: Salih-ef. Patković.

Nakon Drugog svjetskog rata mektebi u ovoj formi prestaju s radom kao i veliki broj drugih muslimanskih vjersko-obrazovnih ustanova na prostoru Bosne i Hercegovine.

Iz gore izloženog da se zaključiti da su mektebi kroz historiju kao vjersko-obrazovne ustanove u Bosni i Hercegovini igrali ključnu ulogu u odgoju i obrazovanju bosanskomuslimanskog stanovništva. U njima se, pored stjecanja vjerske naobrazbe, njegovala bošnjačka kultura i tradicija, gajila svijest i čuvao identitet Bošnjaka. Mektebi su svakako bili važan faktor i prepoznatljiv znak u sistemu bosanskomuslimanskog obrazovanja u vezirskom gradu Travniku i njegovoj okolini. Oni su iznjedrili generacije ugledne uleme, muderrisa i muftija. Mektebi su od prvih začetaka polovinom 15. stoljeća pa do danas uspjeli preživjeti sve državno-pravne i društveno-političke sisteme, te i dalje igraju važnu ulogu u upoznavanju najmlađih naraštaja s temeljnim vjerskim istinama i principima islama.

Medrese u Bosni i Hercegovini

Uz mektebe i muallimhane podižu se medrese i derslane - prve ustanove srednjeg i višeg obrazovanja. Medrese su kroz povijest bile kolijevke znanja,

79 „Zaključni godišnji mektebski iskaz za mektebsku 1929/30. godinu“, *Fascikl za 1928-1934. godinu*, Arhiv Srednje Bosne, Travnik, br. XXVII/7-13.

80 „Zahtjev Derviš-ef. Spahić za povišicu plate, 1927. godine“, *Fascikl za 1909-1928. godinu*, Arhiv Srednje Bosne, Travnik, br. XII/1/11.

81 „Dopis Muftijskom uredu u Travniku 1930. godine“, Arhiv Srednje Bosne, Travnik, *Fascikl za 1928-1934. godinu*, br. X/3/10.

kulture i pismenosti muslimanskih naroda. One su odgajale ugledne alime, muderrise, muftije i kadije, ali i ugledne državnike, vladare, namjesnike, vojskovođe, kulturne i javne radnike, drugim riječima njedrile su kremu - ešraf jednog naroda. Svjesni značaja i uloge medrese u muslimanskom društvu, mnogi uglednici u muslimanskim državama i na prostorima gdje muslimani žive pravili su zadužbine, legatue i vakufe u kojima je vrlo često čelno mjesto zauzimala medresa i popratni objekti za potrebe finansiranja i podrške njejoj opstojnosti. Znači, gradila se kultura njegovanja trajnog dobra. To trajno dobro - vakuf, u ovom slučaju medresa, od strane vakifa a kasnije njegovih nasljednika i onih koji su preuzimali brigu o vakufu njegovao se, čuvao, održavao i unapređivao.

Nakon stjecanja osnovnih znanja u mektebu, koji je bio predsprema za nastavak školavanja, učenik je mogao pohađati medresu koja je imala tri stepena: početni, srednji i viši. Prema nekim autorima ova tri stepena medrese odgovarala su osnovnoj, srednjoj i višoj školi.

Nastava u medresama Bosanskog ejaleta izvođena je na tradicionalni način - kao i u ostalim dijelovima Carstva. Učenici u medresama nisu bili posebno raspoređeni u godišta ili razrede, nego su radili u *halkama* - kružocima, što je omogućavalo brže i efikasnije obrazovanje talentiranim i vrijednijim učenicima, te je uspjeh zavisio od vlastitog zalaganja. Iz halke u halku se prelazilo neposredno po savlađivanju određenog gradiva.

Nosilac obrazovnog procesa bio je muderris. Pri definiranju profila ličnosti nastavnog osoblja veoma često su zastupljena četiri bitna elementa:

1. moralni lik,
2. kvalifikacije i obrazovanje,
3. metodičnost i pedagoška sposobnost,
4. opis radnog mjesta - šta će se predavati.

Od muderrisa se tražilo da predaje: *tefsir* - egzegezu Kur'ana, *hadis* - tradiciju, *ahkam* - šerijatsko pravo, *usul* - osnove šerijatskog prava, *kelam* - apologetiku, *me'ani* i *bejan* - poetiku i stilistiku te ostalo što bude zahtijevalo mjesto i običaj.

U medresama nižeg stupnja najčešće je jedan muderris predavao sve predmete, dok je njegov pomoćnik držao vježbe i ponavljao s učenicima pređeno gradivo.

Vrijeme za izučavanje jednog predmeta nije bilo isto u svim medresama. To je zavisilo od muderrisa te broja i sposobnosti njegovih učenika. Glavni metodi u medresama bili su: memoriranje - *hifz*, ponavljanje - *i'adah*, razumijevanje - *dirajah*, diskusije - *mudhakarah* i prepisivanje bilješki - *kitabah*.

Ovo je bio opći okvir a muderrisu je bilo dopušteno da selektivno pristupi izvođenju nastavnog procesa i odabiru udžbenika po vlastitom izboru. Učenici bi po upisu u medresu prvo pohađali kurs gdje bi stekli osnovno znanje iz gramatike i sintakse arapskog jezika, zatim aritmetike i geometrije, te logike, retorike i apologetike. Iste ove predmete učenici bi izučavali i na drugom stupnju obrazovanja, ali su predmeti predavani na osnovu opširnijih nastavnih jedinica. Na višem stupnju proučavali su se tumačenje Kur'ana, pojedine grane prava, hadis itd. Po završetku odgovarajućeg stupnja učenici bi dobijali diplomu te bi tako bili kvalificirani za bavljenje odgovarajućim poslom.

Nastava je počinjala poslije sabah-namaza. Školska godina trajala je otprilike od jeseni do ljeta. Udžbenici su bili na arapskom, turskom i perzijskom jeziku tako da su slušaoci morali biti upućeni, pored gramatike arapskog jezika, i u gramatička pravila ova dva jezika.

Nastava je održavana u predavaonicama - *dershanama*. Pored dershane, u medresama su bile i sobe za učenike i biblioteka. U arhitektonskom smislu postojala su tri tipa medresa u klasičnom periodu osmanske arhitekture:

1. zatvorena medresa s unutrašnjim dvorištem,
2. medresa u obliku latiničnog „U“,
3. medresa u obliku latiničnog „L“.⁸²

Zatvorena medresa predstavlja građevinu s dvorištem koje je sa svih strana uokvireno trijemom i sobama pokrivenim kupolama. Naspram ulaza je predavaonica koja se izdvaja većim dimenzijama i većom kupolom. Kod druge vrste tlocrta medresa je bila obično uz džamiju. Predavaonica je bila nasuprot džamiji, dok su s obje strane sobe koje formiraju slovo „U“. Manje medrese su građene u obliku latiničnog slova „L“ s predavaonicom u sredini ili na kraju jednog kraka, uz sobe koje dvorište uokviruju sa dvije strane. Sobe za učenike mogle su biti u jednom ili dva reda. Značajnije i bogatije medrese bile su pokrivene kupolama, dok su ostale skromnije i jednostavnije građene. Na području Bosne i Hercegovine pod osmanskom vlašću, najpoznatiju i najugledniju ustanovu ove vrste predstavljala je Gazi Husrev-begova medresa u

82 Ismet Kasumović, *Školstvo...*, str. 31.

Sarajevu sagrađena 1537/38. Dvanaest soba ove medrese natkrivenih kupolama uokviruje dvorište s malim šadrvanom. Naspram ulaza nalazi se dershana natkrivena kupolom koja dominira prostorom. Medresa je građena od kamena a kupole i lukovi od opeke i maltera. Portal Medrese postavljen je suprotno od portala Gazi Husrev-begove džamije.

Kao i ostale obrazovne institucije, i medrese su podizane na inicijativu pojedinaca, uglavnom kao vakufski objekti, veliki državni velikodostojnici, sandžak-bezi, valije, njihove vojvode i drugi visoki državni funkcioneri.

Medrese u Travniku

Prva medresa u Travniku podignuta je početkom XVIII stoljeća, kada je i sam grad doživio izuzetan razvoj, tako da je dobio, između ostalog, i tri medrese: Elči hadži Ibrahim-pašinu, Mehmed-paše Kukavice i Mehmed-paše Muhsin-zadea. Jako je značajno napomenuti da se u Zavičajnom muzeju u Travniku nalazi salnama u kojoj se spominje da je u tom periodu u Travniku postojala i četvrta medresa.

Medresa Mehmed-paše Kukavice u Travniku

U vakufnami Mehmed-paše Kukavice ne spominje se medresa koju je Paša dao izgraditi u Travniku. Naime, u vakufnami su spomenuti objekti koji su građeni u periodu od 1752-1758. godine. Nedugo poslije tog perioda podignuto je još nekoliko njegovih zadužbina a jedna od njih je sama Medresa Mehmed-paše Kukavice - poznata i kao hadži Ali-begova medresa sagrađena je 1759/60. Nalazila se u blizini džamije koju je, također, dao izgraditi u novom dijelu Travnika, gdje se kasnije formirala Gornja čaršija. O izgledu ove medrese u prvom periodu malo se zna, osim da je imala tlocrtno rješenje u obliku slova „U“, dakle, dershanu i dva krila - desno i lijevo sa sobama za učenike i unutrašnjim dvorištem. U djelu *Travnik u prošlost (1464-1878)*, autori H. Kreševljaković i D. M. Korkut navode da je ispred Medrese bio izgrađen i šadrvan.

Portal Medrese, koji je bio izgrađen od obrađenog kamena sa drvenim krovom, bio je u obliku jednostavnog pročelja pravougaonog oblika. Iznad ulaznog otvora sa prelomljenim lukom nalazila se ploča s natpisom o datumu izgradnje te dvije jednostavne rozete sa strane. U požaru 1856. Medresa je stradala zajedno s džamijom Mehmed-paše i drugim objektima koji su se

nalazili u blizini. Godine 1873. hadži Ali-beg Hasanpašić dao ju je popraviti pa je ova medresa nazvana i njegovim imenom.

Medresa Muhsin-zade Mehmed-paše u Travniku

Medresa Muhsin-zade Mehmed-paše, poznata još i kao Lončarica medresa, izgrađena je 1767. Naziv Lončarica dobila je jer se nalazila u mahali koja je bila poznata po izradi zemljanih lonaca.

Ova medresa podignuta je za vrijeme prvog mandata Mehmed-paše u Bosni, kada je iz temelja obnovio tekijsku džamiju na Lončarici i uz nju podigao mekteb i medresu. Zgrada medrese sastojala se od derslane i šest soba. Zgrada je bila prilagođena parceli na kojoj se nalazila te je tako dobila oblik sa dva kraka postavljena ukoso i gotovo istih dimenzija. Sobe za učenike čine dva kraka sa derslanom na kraju; trijem sa drvenim stubovima čini predvorje soba okvirujući zajedničko dvorište džamije i medrese. Sama zgrada bila je izgrađena od lomljenog kamena prvobitno pokrivena šindrom.

Istom vakufnamom legator je odredio muderrisu svoje medrese hadži Mehmed-efendiji dnevno 30 sag-akči, te u svaku sobu medrese dnevno šest sag-akči, što za sedam soba iznosi svega četrdeset i dvije sag-akče dnevno. Taj iznos podjednako je bio raspoređen na sve učenike. Ovaj podatak ukazuje na to da je prvobitno u medresi bilo sedam soba. Derslana se ne spominje, ali se najvjerojatnije podrazumijeva kao sastavni dio medrese.

Posljednji muderris u ovoj medresi bio je hfz. Salih-ef. Begović a njegov pomoćnik bio je hadži Salih-beg Kopčić, koji je o svom trošku obnovio medresu - 1903. godine, nakon požara, te je tada za potrebe medrese uvakučio i tabačnicu na Donjem Turbetu.

Medresa je prestala s radom u februaru 1924. godine, kada je spojena s Elči Ibrahim-pašinom medresom.

Elči Ibrahim-pašina medresa

Medresa Elči hadži Ibrahim-paše prva je i najstarija obrazovna ustanova ovog tipa u Travniku. U periodu između 6. marta 1704. i kraja augusta 1705. godine, Elči hadži Ibrahim-paša dao je izgraditi, kao što je navedeno u njegovoj vakufnami, mnoge objekte od kojih je jedan i sama medresa. Vakufnama o izgradnji navedenih objekata napisana je 27. marta 1706.

Prva zgrada ove medrese bila je izgrađena na lokalitetu uz današnju zgradu prema Osoju i imala je, kao što vidimo iz same vakufname, šest soba i dersšanu. Medresa je u svom sastavu imala i tekiju, odnosno dersšana je istovremeno bila i semhana gdje se obavljao zikr.

Legator izričito navodi da u prostorijama Medrese mogu stanovati samo učenici i muridi, te da se odgajaju u strogo asketskom duhu. U samoj vakufnami izričito stoji: „U spomenutim sobama, osim derviša i učenika, neka niko drugi ne obitava. Na svakoga ko dopusti prenoćište stranim osobama u tekiji i sobama, neka je prokletstvo Božije!“

Vakufnamom je određeno četrdeset akči dnevno, koje će biti upotrijebljene da bi šejh, učenici i muridi imali obezbijedenu besplatnu hranu. Muderrisu je određena plaća u iznosu od deset akči dnevno a za održavanje vaza u džamiji pet akči dnevno. Muderris je, kao i učenici, stanovao u Medresi. Svi ovi troškovi osigurani su iz prihoda od objekta vakufa Elči hadži Ibrahim-paše u Travniku, te dnevnog dohotka od stotinu i šest akči koji je carskom naredbom poklonjen legatoru iz državnog dohotka od kantara što je bio posebnim uredbama uspostavljen u Sarajevu. Ostatak novca dijeljen je kao pomoć siromašnim učenicima u iznosu od po pet akči dnevno.

Kolika je bila pažnja vakifa prema siromašnim učenicima Medrese vidimo i iz podatka da su pored besplatne hrane i stanovanja, primali stipendiju koja je iznosila koliko i plata pisara njegovog vakufa, a više od plate prvog imama, mujezina, pa čak i šejha tekije.

O nastavnom planu i programu Medrese u ovom prvom periodu nema mnogo podatka budući da nije određeno vakufnamom, međutim, pretpostavlja se da je plan bio identičan ili pak jako sličan planu i programu Gazi Husrev-begove medrese i Bistrigijinog hanikaha u Sarajevu.

Pod rukovodstvom hadži Salih-ef., muderrisa u Medresi, 1781. izvršeno je prvo značajnije renoviranje Medrese. Radovi su trajali od 9. maja do 8. decembra. Zgrada je najvjerovatnije zadržala prvobitni oblik: prizemna, drvena građevina u obliku trougla, s malim dvorištem u unutrašnjosti. Nad ulazom koji je bio u pravcu današnjeg mosta na Lašvi bio je drveni čardak sa sobama za učenike.

Nakon što je porušeno zdanje Elči hadži Ibrahim-pašine medrese 1892. godine, zbog prosijecanja željezničke pruge na relaciji Lašva – Bugojno, Zemaljska vlada dala je izgraditi, kao naknadu, novu zgradu. Izgrađeno je moderno

zdanje u pseudomaorskom stilu i to na istom zemljištu Elči hadži Ibrahim-pašinog vakufa, nekih pedesetak metara u pravcu sjeveroistoka od mjesta na kojem se nalazila stara zgrada Medrese.

Novu zgradu Medrese projektovao je Ćirilo Iveković, isti onaj koji je projektovao i Gradsku vijećnicu u Sarajevu. Nova zgrada Medrese je jednospratna i sastoji se iz sala za predavanja, internata i džamije. Dužina joj je šezdeset metara a širina, odnosno dužina njenog pročelja, je trideset pet metara. Naročitu pažnju arhitekt je posvetio pročelju Medrese na istočnoj strani, koje je urađeno jako lijepo, u arapskom stilu. Po projektu arhitekta sagrađena je i velika dvorana za skupna predavanja - mogla je primiti osamdeset učenika a imala je namjenu kao i stara dershana. S obje strane dvorane nalazila se po jedna soba - određena za muftiju, tj. glavnog muderrisa. Sagrađeno je i trideset pet soba za stotinu i pedeset učenika, zatim četiri učionice, dvije sobe za pranje i umivanje, dvije za posluđu.

Iz dvorišta Medrese dolazi se do džamije smještene u zapadnom dijelu zgrade. Džamija je, kao i Medresa, masivna zgrada i skupa s njom čini umjetničku cjelinu. Osnovica joj je četverouglastog oblika, sredina joj prelazi u osmerougao a završava se povisokom i skladno izgrađenom kupolom. Sve do 1918. džamijsku kupolu krasile su dvije prelijepe drvene munare, koje su spomenute godine zbog trošnosti oborene, a s obzirom na nemar tadašnjih nadležnih faktora, nisu ni obnovljene.

U dvorištu Medrese napravljen je šadrvan, koji je vremenom postao neupotrebljiv, a 1939. je, zajedno sa cijelom zgradom Medrese, renoviran i ponovo stavljen u funkciju.

Izvan Medrese, na njenoj zapadnoj strani, podignuta je druga zgrada - vrlo skladno uklapa se u cijeli ambijent a služila je kao kuhinja za učenike.

Gradnja cjelokupnog zdanja Medrese i pratećih objekata konačno je završena 1894/95. Prilikom gradnje uklesan je novi natpis na kamenoj ploči veličine 160x80 cm, sastavljen od dvadeset dva stiha napisana na turskom jeziku. Ovaj natpis sastavio je Ibrahim-beg Bašagić, otac Safvet-bega Bašagića, pod pseudonimom Edhem, a kaligrafski rad natpisa uradio je Fevzi-ef. Đulić, po kome je Medresa dobila naziv i Fevzija, odnosno Fejzija.

Svečano otvorenje nove zgrade bilo je 5.7.1895. Cjelokupna izgradnja koštala je 70.000 forinti. Otvorenju su, između ostalih, prisustvovali tadašnji reisu-l-ulema, Mehmed Teufik-ef. Azapagić i barun Hugo Kučera. Nakon što je

održao svečani govor u kojem je istakao važnost Medrese, uručio ključeve tadašnjem muftiji Hazim-ef. Korkutu. Nastava u medresama Bosanskog ejaleta, pa tako i u Elči hadži Ibrahim-pašinoj medresi, izvođena je na tradicionalni način - kao i u ostalim dijelovima Carstva.

Prve bitnije promjene u radu Medrese desile su se 1895. Izvršena je reforma kojom se dokida dotadašnji način školovanja - sistem prelaska iz halke u halku, te je školovanje podijeljeno u tri razreda - stepena. Prvi razred - stepen trajao je jedno godište, drugi je trajao tri godišta, a treći tri do četiri godišta. Tako organiziran način školovanja trajao sedam do osam godina.

Nastavni program u prvom razredu obuhvatao je sljedeće gradivo:

- kiraet,
- durrijetika - vjeronauka,
- sarf - osnove arapske gramatike,
- turski i arapski krasnopis.

U drugom razredu izučavane su sljedeće oblasti:

- kiraet i kaligrafija,
- nahv - nauka o riječima i rečenici u arapskom jeziku,
- halebija - namaz i drugi obredi,
- tarikat - ćudorednost,
- isagudžija - logika,
- alaka - arapska frazeologija.

U trećem razredu izučavali su se:

- multeka - fikh,
- semali-šerif - hadis,
- nahv, isagudžija i kiraet - kao u drugom razredu.

Ovakav način izvođenja nastave trajao je do 1925. U nastavni plan i program po prvi put uvrštavaju se i svjetovni predmeti.

Godine 1933. izvršena je nova reforma aktom o novom i jedinstvenom planu i programu za sve niže - petorazredne medrese, a koji je usvojen na XXI sjednici Vakufsko-mearifskog vijeća, 13. maja 1933.

Elči Ibrahim-pašina medresa je ponovo otvorena 8.10.1994. Međutim, pripreme za njeno otvaranje započele su mnogo ranije, 1990. Za kratko vrijeme uspjelo se izvršiti preuređenje objekta sadašnjoj namjeni, izvršiti nabavka

neophodnog namještaja za učionice i spavaonice te za ostale potrebne prostorije. U prvi razred primljeno je 96 učenika u tri odjeljenja i počela je nastava - 53 godine nakon prekida rada ove medrese. Svi primljeni učenici bili su smješteni u zgradu Medrese, u njoj su pohađali nastavu i boravili u toku poslijepodnevni aktivnosti. S obzirom na to da su medrese škole internatskog tipa, u sklopu internata je i restoran za ishranu učenika.

Od školske 2004/05. godine pokrenuta su, prvi put u historiji Elči Ibrahim-pašine medrese, ženska odjeljenja. Primljeno je jedno odjeljenje i planirano je da se svake godine upiše po jedno muško i jedno žensko odjeljenje. Pošto su pokretanjem ženskih odjeljenja premašeni kapaciteti za izvođenje nastave i smještaj učenika, ukazala se potreba za izgradnjom novih objekata. Uprava Medrese konstantno vrši aktivnosti na iznalaženju novih rješenja.

Danas Medresa broji 17 odjeljenja u četiri razreda i ima 430 učenika i učenica. Kompleks Medrese gdje se odvija nastava i vannastavne aktivnosti sastoji se od četiri moderna objekta koji zadovoljavaju trenutne potrebe škole. Ove godine Medresa obilježava 25 godina od reaktiviranja njenog rada.

Zaključak

Muslimanske vjerske odgojno-obrazovne ustanove i institucije su kroz stoljeća doprinosile oblikovanju, čuvanju i afirmiranju vjerskog i nacionalnog identiteta Bošnjaka. Kontinuitet rada ovih ustanova i institucija u Bosni i Hercegovini općenito a u Travniku posebno je osigurao obnavljanje povijesnog sjećanja kroz specifične forme tradicionalne bosanskohercegovačke religioznosti i na njoj izgrađenu specifičnu odgojno-obrazovnu i kulturnu tradiciju. Islamska zajednica je preko ovih ustanova omogućila muslimanima da kontinuirano povijesno traju, unatoč nastojanjima da se marginaliziraju ili uklone s povijesne scene. Tako je bilo i u složenim i teškim vremenima jugoslavenskog socijalizma, gdje je Islamska zajednica sa svojim institucijama, u odsutnosti snažnog sistematskog djelovanja političkih, kulturnih i akademskih institucija Bošnjaka, bila i ostala jedina čuvarica i nositeljica kulture sjećanja i pamćenja bošnjačkog naroda svega onoga što je bilo sistematično relativizirano, potiskivano i zabranjivano.

Literatura

- Bejtić, Alija, „Elči Ibrahim-pašin vakuf“, *Prilog kulturnoj povijesti Travnika*, Tisak Nove tiskare Vrčec i dr., Sarajevo, 1942., str. 26.
- „Dopis Muftijskom uredu u Travniku 1930. godine“, Arhiv Srednje Bosne, Travnik, *Fascikl za 1928-1934. godinu*, br. X/3/10.
- Grupa autora, *Islam i muslimani u BiH*, El-Kalem, Sarajevo, 1991.
- Hodža, „Muslimanska ženska obrazovaništa“, *Bošnjak*, XIV/17, Sarajevo, 1904., str. 1.
- Hodžić, Dževad i Grabus, Nedžad, „Mogućnosti i potrebe usmjerenih programa - smjerova u medresama“, *Novi Muallim*, III/8, Sarajevo, 2002., str. 107.
- Hukić, Abdurahman, „Islamsko obrazovanje u našim krajevima“, *Glasnik VIS-a*, 5/1977., str. 517-532.
- „Izveštaj Muške mektebi ibtidaije o broju učenika školske 1927/28. godine“, *Fascikl za 1909-1928. godinu*, Arhiv Srednje Bosne, Travnik, br. XII/1/16.
- Kasumović, Ismet, *Školstvo i obrazovanje u Bosanskom ejaletu za vrijeme osmanske uprave*, GIK 'OKO' Mostar, 1999.
- Mulić, Jusuf, „Muslimansko školstvo na današnjem području općine Konjic u vrijeme osmanske i austro-ugarske vladavine“, *Novi Muallim*, br.6., Sarajevo, 2001., str. 122-125.
- Novaković, Dragan, *Školstvo Islamske zajednice*, Sven – Niš, 2004.
- Smailagić, Nerkez, *Leksikon islama*, Svjetlost, Sarajevo, 1990., str. 401.
- Traljić, Mahmud, *Iz kulturne historije Bošnjaka*, Borac, Travnik, 1999.
- Trnka-Uzunović, Amira, „Mekteb je stub islamskog odgoja i obrazovanja“, *Novi Muallim*, dr. 35, Sarajevo, 2008, str. 96-99.
- Udovičić, Martin, *Travnik u vrijeme Austro-Ugarske (1878-1918)*, Zavičajni muzej Travnika, Travnik, 1981.
- „Uputa za nastavnike“, *Fascikl za 1928-1934. godinu*, Arhiv Srednje Bosne, Travnik, br. XXVIII/61-63.
- „Vakufsko-mearifsko povjerenstvo u Travniku“, *Fascikl za 1909-1928. godinu*, Arhiv Srednje Bosne, Travnik, br. XII/1/12-15.
- Von Hammer, Joseph, *Historija Turskog (Osmanskog) carstva*, knj. I, Zagreb, 1979.
- „Zaključni godišnji mektebski iskaz za mektebsku 1929/30. godinu“, *Fascikl za 1928-1934. godinu*, Arhiv Srednje Bosne, Travnik, br. XXVII/7-13.
- „Zaključni godišnji mektebski iskaz za mektebsku 1927/28. godinu“, *Fascikl za 1909-1928. godinu*, Arhiv Srednje Bosne, Travnik, br. XI/2/16.
- „Zahtjev Derviš-ef. Spahić za povišicu plate, 1927. godine“, *Fascikl za 1909-1928. godinu*, Arhiv Srednje Bosne, Travnik, br. XII/1/11.

DR. ELVIR DURANOVIĆ
Institut za islamsku tradiciju Bošnjaka

**VAKUF ALI-DEDE ISKENDERA
U SKENDER-VAKUFU**

VAKUF ALI-DEDE ISKENDERA U SKENDER-VAKUFU

Povezanost vakufa Ali-dede Iskendera s nastankom i razvojem grada Sekender-Vakufa⁸³

Skender-Vakuf je planinsko naselje na obroncima planine Vlašić udaljeno pedesetak kilometara jugoistočno od Banje Luke. Za vrijeme osmanske uprave pripadalo je nahiji Vrhovine. Ne zna se kako se naselje zvalo prije nego što je prozvano Skender-Vakuf nakon što je Ali-dede Iskender ovdje sagradio džamiju i uvakufio zemlju oko nje. Prema arhitekturi i stilu gradnje, Adem Handžić pretpostavlja da je džamija izgrađena krajem XVII ili početkom XVIII stoljeća.⁸⁴ Međutim, čini se da je ova džamija napravljena ranije. U Sidžilu jajačkog kadije skraja XVII stoljeća navodi se da je džamiju u Skender-Vakufu sagradio Ali-hadž, mutevelija i za nju uvakufio okolne zemlje. Za ove zemlje Ali-hadž je ishodio temliknamu, pa su postale njegovo mulkovno vlasništvo na kome je vakif imao pravo ubiranja desetine i ostalih državnih poreza i prihoda. Fermanom iz 1105. god. po Hidžri potvrđuje su da su ove vakufske zemlje upisane kao temlik-zemlje. U dva berata od 1104. i 1105. god. po Hidžri navodi se da se za imama u džamiji u Skender-Vakufu postavlja Mehmed-halifa, jer mu je otac Džafer napustio tu dužnost usljed starosti.⁸⁵ Pošto se ni džamija ni Skender-Vakuf ne spominju u *Opširnom popisu Bosanskog sandžaka iz 1604. godine*, a 1692. i 1693. godine se navode već dvojica imama džamije,

83 Ovaj dio rada autor je u izmijenjenoj formi ranije objavio u knjizi *U potrazi za svetim - Dovišta na području Muftijstva travničkog*, El-Kalem, Sarajevo, 2018, str. 210-211.

84 Adem Handžić, „O formiranju nekih gradskih naselja u Bosni u XVI vijeku”, *Prilozi za orijentalnu filologiju (POF)*, XXV/1975, Sarajevo, 1977., fusnota br. 82. str. 166-167.

85 Ćiro Truhelka, „Pabirci iz jednog jajačkog sidžila”, *GZM*, br. XXX, Sarajevo, 1918., str. 159.

Panorama Skender-Vakufa s džamijom Ali-dede Iskendera.

(Izvor: Fototeka Gazi Husrev-begove biblioteke, NF-9070-001)

od kojih je jedan napustio dužnost usljed starosti, možemo s priličnom sigurnošću konstatirati da je džamija sagrađena polovinom XVII stoljeća. Indikativno je i spominjanje Skender-Vakufa u Sidžilu jajačkog kadije 1692-1694. Ako se mjesto već tada zvalo Skender-Vakuf, onda je od smrti utemeljitelja Ali-dede, ili kako ga jajački Sidžil zove Ali-hadža Iskendera, moralo proteći nekoliko desetljeća, što također ide u prilog tezi da je džamija napravljena polovinom XVII stoljeća. Dakle, prema podacima iz Sidžila jajačkog kadije Ali-dede Iskender je napravio džamiju i za njeno održavanje uvakufio okolno zemljište pa je naselje koje se formiralo oko džamije nazvano baš tako Iskenderov Vakuf ili Skender-Vakuf. Nije nevažno spomenuti i da se, prema dosada poznatim podacima, Skender-Vakuf pod ovim imenom prvi put spominje upravo u Sidžilu jajačkog kadije za 1692-1694. godinu.⁸⁶

86 Elvir Duranović, *U potrazi za svetim - Dovišta na području Muftijstva travničkog*, El-Kalem, Sarajevo, 2018., str. 210-211.

Vakuf Ali-dede Iskendera

Vakufnama Ali-dede Iskendera za njegov vakuf kojim je značajno utjecao na nastanak i razvoj naselja, kasnije grada Skender-Vakufa, nije dosada pronađena tako da nam nije poznato koja dobra je Ali-dede uvakufio uz džamiju i mekteb koji je sagradio. Upoređujući praksu Ali-dede Iskendera s ostalim vakifima, može se pretpostaviti da je njegov vakuf, barem u prvo vrijeme tokom XVII stoljeća, bio dostatan za održavanje i nesmetan rad džamije i mekteba. U rashodima vakufa Ali-dede Iskendera u 1913. godini navodi se učenje hatme, vjerovatno pred dušu vakifa, što znači da je sam Ali-dede u vakufnami zahtijevao da se iz uvakufljene imovine osiguraju sredstva za učenje hatme pred njegovu dušu što je, kako se iz spomenutog izvještaja vidi, poštovano do početka XX stoljeća.⁸⁷ Ova praksa najvjerovatnije je prekinuta nakon Drugog svjetskog rata kada je tadašnja vlast veliki broj vakufa nasilno oduzela od Islamske zajednice. Ni u današnje vrijeme ne uči se hatma pred dušu Ali-dede, već se povodom Ramazanskog i Kurban-bajrama prouči sura *Ja-Sin* pred njegovu dušu.⁸⁸

Imamska dužnost u Skender-Vakufu prenosila se s koljena na koljeno. U ovom gradu i danas živi porodica Imamović čiji su preci vršili imamsku službu u džamiji Ali-dede Iskendera. Imami su vjerovatno bili i hatibi i muallimi u mektebu. Objedinjujući sve dužnosti u jednoj osobi omogućavalo se porodici imama da pristojno živi od sredstava vakufa Ali-dede Iskendera.

Prve poznate podatke o ovom vakufu nalazimo 1890. godine u izvještaju tadašnjeg mutevelije Muharema Imamovića, koji navodi da u Skender-Vakufu nema značajnijih vakufskih dobara, a da imama u džamiji u iznosu od 50 forinti te mujezina 25 forinti plaća porezni ured u Jajcu.⁸⁹ Cjelokupna vakufska imovina na području Skender-Vakufa popisana je u *Knjizi izvadaka vakufskih nekretnina u Kotor-Varoši*.⁹⁰ Ova *Knjiga izvadaka* sastavljena je u katastarskom sudu u Kotor-Varoši kojem je Skender-Vakuf tada pripadao. Na osnovu gruntovnice iz 1891. popis vakufske imovine u Skender-Vakufu završen je 18.

87 *Proračun vakufa Bosne i Hercegovine za godinu 1913.*, Vakufsko-mearifski saborski odbor, Sarajevo, 1913., str. 140.

88 Kazivao Tarik-ef. Ibrahimović, imam nove džamije u Skender-Vakufu. Zabilježio Elvir Duranović, 11. jula 2019.

89 „Dopis Vakufskom povjerenstvu u Sarajevu br. 5 od 26.8.1890“, Arhiv Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini (AIZBIH), *Zemaljsko vakufsko povjerenstvo (ZVP)-14-2950/90*.

90 *Knjiga izvadaka vakufskih nekretnina u Kotor-Varoši*, broj gruntovnog uložka 67, Zbirka vakufskih knjiga Zemaljskog vakufskog ravnateljstva u Bosni i Hercegovini, Gazi Husrev-begova biblioteka, br 8185/10.

Stara i nova džamija u Skender-Vakufu.

(Izvor: Fototeka Gazi Husrev-begove biblioteke, NF-9062-001)

oktobra 1910. To znači da je popisom vakufske imovine sigurno obuhvaćen i vakuf Ali-dede Iskendera, s tim što se zasigurno ne može znati da li je sve popisane vakufske parcele uvakufio Ali-dede lično ili su uz njega i drugi muslimani iz Skender-Vakufa također uvakufjivali imovinu što bi bilo očekivano. Važno je naglasiti da su svi vakufi u Skender-Vakufu 1910. godine upisani kao vlasništvo vakufa džamije u Skender-Vakufu.

Ovim popisom obuhvaćena je sljedeća imovina vakufa džamije Ali-dede Iskendera u Skender-Vakufu:

1. Kuća, kućni broj 67 sa kućištem i dvorištem – 265 m².

2. Džamija sa gradilištem i dvorištem – 750 m².
3. Vrt kod mejtefa – 190 m².
4. Groblje – 1395 m².
5. Groblje „Hise“ – 3060 m².
6. Pašnjak nad džamijom – 2920 m².
7. Groblje „Mezarluci kod Četenice“ – 1440 m².
8. Groblje „Za Hisetom“ – 1300 m².
9. Groblje „Šehova dolina“ – 390 m².
10. Oranica „Mezarluci na Ulici“ – 10120 m².
11. Groblje „U Strani“ – 440 m².
12. Groblje „U Strani“ – 1200 m².
13. Šuma „Balića groblje“ – 4004 m².

Ukupno vakuf džamije Ali-dede u Skender-Vakufu sastojao se od: džamije, kuće - mekteba, i 24 490 m² zemljišta: oranica, pašnjaka, šuma i livada.⁹¹

Prihodi i rashodi vakufa džamije Ali-dede Iskendera u Skender-Vakufu

Vakuf džamije Ali-dede Iskendera 1913. godine imao je prihod od 31 krune od prodaje trave iz harema i murabehe od glavnice te rashod od 28 kruna koji se trošio za porez, rasvjetu, učenje hatme pred dušu Ali-dede Iskendera te popravak mekteba i džamije, uz suvišak od tri krune.⁹² Kao što smo napomenuli, imam i mujezin su platu jedno vrijeme primali od poreznog ureda u Jajcu. Administrativnim podjelama unutar Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, džemat Skender-Vakuf je od austrougarske okupacije 1878. do 90-ih godina XX stoljeća pripadao Odboru Islamske zajednice Kotor-Varoš.⁹³

U drugoj polovini XX stoljeća džamija Ali-dede Iskendera proglašena je nacionalnim spomenikom.⁹⁴ Mještani je zbog toga nisu obnavljali već su u njejoj blizini napravili i 1973. godine svečano otvorili novu džamiju.⁹⁵

⁹¹ Ibid.

⁹² *Proračun vakufa Bosne i Hercegovine za godinu 1913.*, Vakufsko-mearifski saborski odbor, Sarajevo, 1913., str. 140.

⁹³ Vidi: „Popis džamija na području Vakufskog povjerenstva u Kotor-Varoši od 10.12.1949.“ *AIZBIH*, GHB; Salih Smajlović, „Dobra djela za opšte dobro“, *Preporod*, br. 10, 15. maj 1985., str. 6.

⁹⁴ Tokom pisanja ovog rada obratili smo se Komisiji za očuvanje nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine s molbom da nam omoguće pristup podacima Komisije o džamiji Ali-dede Iskendera. Dobili smo odgovor da Komisija ne posjeduje nikakve podatke o ovom spomeniku.

⁹⁵ Salih Smajlović, „Dobra djela za opšte dobro“, *Preporod*, br. 10, 15. maj 1985., str. 6.

Nažalost, tokom agresije na Bosnu i Hercegovinu svi islamski vjerski objekti u Skender-Vakufu zajedno s džamijom Ali-dede Iskendera zapaljeni su i uništeni. Nakon agresije, zalaganjem travničkog muftije mr. Abdibegovića džemat Skender-Vakuf je pripojen Medžlisu IZ Travnika u čijem sastavu je i danas. Naime, Zaključkom Rijaseta Islamske zajednice sa 11. redovne sjednice Rijaseta održane 24. aprila 2001. godine data je podrška muftiji travničkom da radi na uspostavljanju džematskog odbora u Skender-Vakufu koji će se odmah po njegovom formiranju privremeno priključiti Medžlisu IZ Travnika.⁹⁶ Dvije godine kasnije, 2003, za imama u džematu Skender-Vakuf postavljen je Adis-ef. Zelkanović.⁹⁷ Radovi na obnovi džamije u Skender-Vakufu otpočeli su u maju 2002., a već najesen 2003. kompletna džamija je bila obnovljena i u toku su bili završni radovi na munari.⁹⁸ Obnovljena džamija u Skender-Vakufu svečano je otvorena 2007.⁹⁹ Stara džamija s kaburom Ali-dede Iskendera još uvijek čeka na obnovu.

Umjesto zaključka

Uredništvo časopisa *Behar* u svom prvom godištu objavilo je zagonetku nekog Falana kako bi podsjetilo čitatelje na mjesta u Bosni i Hercegovini koja svoj nastanak i razvoj duguju vakufu. Objavljena je sljedeća zagonetka: „U staro doba bijaše na bosanskoj granici mjesto *Var*. *Car* ga pokloni tadašnjem bosanskom banu koji se zvao *Kulin*. Na to se rasrdi nekakav *Skender*, te spali *donji* i *gornji* dio grada, a ban onda okrene taj grad u *vakuf*. Rekoše mu da je to od jednog bana premalo, te on vakufu pokloni još pet gradova. Koji su to gradovi?“¹⁰⁰ Naravno odgovor na ovu zagonetku su sljedeći gradovi: Varcar-Vakuf - danas Mrkonjić-Grad, Kulen-Vakuf, Skender-Vakuf, Donji Vakuf i Gornji Vakuf.

Sarajevski list *Islamski svijet* objavio je 1934. osvrt pod naslovom „Kako će se u buduću zvati Sarajevo?“ O čemu se radi? U glasilu nacionalističkog društva „Narodna odbrana“ iz Beograda objavljen je prijedlog da se promijene imena gradova i mjesta koja nisu potekla iz našeg jezika nego imaju: turski, mađarski, talijanski ili neki drugi korijen. Podržavajući ovaj prijedlog neki dr. Bjelovučić

96 „Zapisnik sa 11. redovne sjednice Rijaseta, održane u Sarajevu u Saborskoj sali, 01. safera 1422. h. g., odnosno 24. aprila 2001. godine“, *Glasnik RIZ*, br. 11-12, 2001., str. 1141.

97 „Dekret o postavljenju imama Zelkanović (Rahmana) Adis“, *Glasnik RIZ*, br. 3-4, 2003., str. 377.

98 Selman Selhanović, „Ramazan će dočekati s novom munarom“, *Preporod*, 21/767, 1. novembar 2003., str. 22.

99 S. Selhanović, „Skender-dedo na ponos svih žitelja grada“, *Preporod*, br. 16/858, 15. august 2007., str. 36.

100 Falan, „Iz narodne frazeologije“, *Behar*, br. 5, 1900-1901, str. 81

iz Dubrovnika kazao je da naziv Sarajeva nije dovoljno „nacionalan“, a zatim se okomio i na Tuzlu, Kulen-Vakuf, Gornji i Donji Vakuf, Skender-Vakuf, Čitluk, Novi Šeher, Doboj itd.¹⁰¹ Naravno, *Islamski glas* je odbio takve inicijative nazvavši prijedlog dr. Bjelovučića ludim, te da se nikada neće desiti da spomenuti gradovi zbog nacionalističke ideologije mijenjaju imena.¹⁰² Nažalost, historija je pokazala kako nisu bili u pravu. Još ranije za vrijeme Kraljevine SHS Varcar-Vakuf je preimenovan u Mrkonjić-Grad po srpskom kralju Petru Karađorđeviću – Mrkonjiću. Tokom agresije na Bosnu i Hercegovinu, u vrijeme okupacije od 1992-1995. godine, Srbi su Donji Vakuf bili preimenovali u Srbobran. Ni Skender-Vakuf nije pošteđen ovog nasilja. Grad koji je nastao i razvijao se na i oko vakufa Ali-dede Iskendera danas nosi novo administrativno ime Kneževo. Jasno je da narodi u našem okruženju imaju strategiju i da se neki davno postavljeni ciljevi postepeno ostvaruju. Imaju li Bošnjaci strategiju?

Literatura

- „Dekret o postavljenju imama Zelkanović (Rahmana) Adis“, *Glasnik RIZ*, br. 3-4, 2003., str. 377.
- „Dopis Vakufskom povjerenstvu u Sarajevu br. 5 od 26.8.1890.“, Arhiv Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini (AIZBIH), *Zemaljsko vakufsko povjerenstvo (ZVP)-14-2950/90*.
- Duranović, Elvir, *U potrazi za svetim - Dovišta na području Muftijstva travničkog*, El-Kalem, Sarajevo, 2018.
- Falan, „Iz narodne frazeologije“, *Behar*, br. 5, 1900-1901, str. 81.
- Handžić, Adem „O formiranju nekih gradskih naselja u Bosni u XVI vijeku“, *POF*, XXV/1975, Sarajevo, 1977., fusnota br. 82. str. 166-167.
- „Kako će se u buduće zvati Sarajevo?“, *Islamski svijet*, br. 97, Sarajevo, 1934., str. 4.
- *Knjiga izvadaka vakufskih nekretnina u Kotor-Varoši*, broj gruntnog uložka 67, Zbirka vakufskih knjiga Zemaljskog vakufskog ravnateljstva u Bosni i Hercegovini, Gazi Husrev-begova biblioteka, br 8185/10.
- „Popis džamija na području Vakufskog povjerenstva u Kotor-Varoši od 10.12.1949.“ Arhiv Islamske zajednice u BiH, Gazi Husrev-begova biblioteka.
- *Proračun vakufa Bosne i Hercegovine za godinu 1913.*, Vakufsko-mearifski saborski odbor, Sarajevo, 1913.
- Smajlović, Salih, „Dobra djela za opšte dobro“, *Preporod*, br. 10, 15. maj 1985., str. 6.

¹⁰¹ „Kako će se u buduće zvati Sarajevo?“, *Islamski svijet*, br. 97, Sarajevo, 1934., str. 4.

¹⁰² Ibid.

- Truhelka, Ćiro, „Pabirci iz jednog jajačkog sidžila”, *GZM*, br. XXX, Sarajevo, 1918., str. 159.
- „Zapisnik sa 11. redovne sjednice Rijaseta, održane u Sarajevu u Saborskoj sali, 1. sfera 1422. h. g., odnosno 24. aprila 2001. godine“, *Glasnik RIZ*, br. 11-12, 2001, str. 1141.
- Selhanović, Selman, „Ramazan će dočekati s novom munarom“, *Preporod*, 21/767, 1. novembar 2003, str. 22.
- Selhanović, Selman, „Skender-dedo na ponos svih žitelja grada“, *Preporod*, br. 16/858, 15. august 2007., str. 36.

DR. FERID DAUTOVIĆ
Institut za islamsku tradiciju Bošnjaka

**VAKUFI U TRAVNIKU ZA
VRIJEME AUSTRO-UGARSKE**

VAKUFI U TRAVNIKU ZA VRIJEME AUSTRO-UGARSKE

Uvod

Vakufi su opće dobro i zbog toga bi se moglo kazati da su Božija blagodat koja nam stiže preko ljudi. Allah daje ljudima različite nafake i različite mogućnosti. Onima kojima daje više njih i obavezuje da budu društveno korisni i da pomažu drugim ljudima, životinjama, pticama itd. Božija milost neprestano teče na različite načine a jedna od njih je i preko ljudi. Uz blagodat imetka Allaha treba moliti da nam podari i blagodat činjenja dobra, čime se zapravo i potvrđuje vjera. Ipak, mnogo je onih koji su počašćeni imetkom, ali nisu i dobročinstvom. Sve što im Allah daje oni drže za sebe smatrajući to plodom svoga rada. Vakuf je trajno dobro i svi koji iskreno i čvrsto - *jekin* vjeruju u budući svijet ostavljaju iza sebe hajrate i vakufe vjerujući da će im oni donijeti dobro i na ovom i na drugom svijetu.

Na ovim našim prostorima Bošnjaci su ostavljali velike i male hajrate, velike i male vakufe koji su trajali, a koji su, negdje, vremenom zbog nemara, ratova, agresija i genocida potpuno nestajali tako da za neke od njih uopće i ne znamo - gdje su bili, kad su konačno ugašeni i nestali. Za neke znamo i još uvijek ih koristimo. Za neke znamo i gledamo ih svaki dan, ali su nam nedostupni jer ih je neko svjesno uzurpirao i ne želi ih vratiti na korištenje Islamskoj zajednici.

U ovom radu, kroz arhivsku građu Gazi Husrev-begove biblioteke na bosanskom jeziku, pokušat ćemo predstaviti vakufe u Travniku u vrijeme austrougarske uprave i šta se s tim vakufima dešavalo.

Djelovanje Vakufskog povjerenstva u Travniku na zaštiti vakufske imovine i poboljšanju uvjeta rada vakufskih službenika

Austro-Ugarska je okupacijom Bosne i Hercegovine 1878. godine zatekla brojne vakufe na cijelom njenom prostoru, a posebno u Travniku, vezirskom gradu, gradu uleme i gradu vakufa. U Travniku su stolovali veziri 150 godina i ostavili neizbrisiv trag kroz vakufe. U arhivu Gazi Husrev-begove biblioteke pronašli smo zapise o vakufima koji su manje-više poznati ali i o onima koji se ne spominju u objavljenoj literaturi. Jedan dokument Kotarske vakufske komisije u Travniku od 11. marta 1894. godine, kojeg smo pronašli u arhivu Gazi Husrev-begove biblioteke, svjedoči statističke podatke o broju džamija, tekija, imama-hatiba, mujezina, muderrisa, muallima-hodža i mutevelija na području Travnika i sela oko Travnika. U njemu se spominje 17 džamija u gradu i 15 na selima; tekija po ovom izvještaju nema; 16 imama-hatiba radilo je u gradu a 15 na selima; 22 mujezina bila su u gradu i 15 na selima; u gradu su djelovala i dva šejha i dva muderrisa; 10 muallima-hodža poučavalo je djecu u mektebu u gradu; 10 na selu; 14 mutevelija, džabija i ćatiba bilo je u gradu, a nijedan na selu. U gradu su bila 83 službenika, a na selu 55 - ukupno 138.¹⁰³

U sačuvanim dokumentima susreli smo se s brojnim tužbama koje su pokretane u vezi s otuđenjem vakufa; neplaćanjem najamnine vakufima; neredovnim i neurednim plaćanjem službenika vakufa; tužbama protiv nasljednika čiji očevi nisu izmirili dugove prema vakufu itd. Također smo se susreli sa zahtjevima mutevelija za popravcima vakufskih objekata, džamija, dućana, hanova, medresa, tekija; zahtjevima za povećanjem naknada za brigu i hizmet o vakufima,¹⁰⁴ zahtjevima za povećanje plata imamima,¹⁰⁵ mujezinima,

¹⁰³ „Statistički podaci“, Arhiv Islamske zajednice u BiH (AIZBIH), Gazi Husrev-begova biblioteka (GHB), *ZVP-2014-2839/1894*.

¹⁰⁴ Vakufsko povjereništvo, Travnik, 5 maja 1893. V. predsjednik M. Duračković poslao je molbu Zemaljskom vakufskom povjerenstvu u Sarajevo, broj 461 za povećanje plaće muteveliji Sulejman-pašine džamije, „Mutevelija nikakva imetka izuzev muteveliske plaće neposjeduje sa kojom plaćom izdržava sebe i obitelj, a pri tom trpeći nuždu usljed pomanjkanja imetka pošteno se vlada i svoju službu marljivo i vjerodostojno obavlja te mu se i svaki vakufski posao u najboljem redu nalazi – s obzirom toga dužnim se nalazi ovo predsjedništvo zamoliti da bi visoko povjerenstvo blagoizvolilo godišnju plaću rečenog mutevelije Sulejmanije-džamije bar na 200 for. povišiti.“ AIZBIH, GHB, *ZVP-2087/1893*.

¹⁰⁵ AIZBIH, GHB, *ZVP-1472/1890*.

mutevelijama, šerijatskim pisarima,¹⁰⁶ također i zahtjevima za finansijsku pomoć i podršku za različite potrebe. Tu su i zahtjevi za iznajmljivanje vakufa pod idžaru - zakup; zahtjevi za mukata-vakufima i gradnju na istim, kao i tužbe protiv onih koji su uzurpirali mukata-vakufe. U zapisnicima se susrećemo i sa odbijanjem zahtjeva za dozvolu izgradnje na mukata-vakufima zbog njihovog čestog otuđivanja. Da bi se spriječile takve zloupotrebe, mutevelijama se preporučivalo da vakufe daju samo na idžara - iznajmljivanje: „...pošto se ne može niti sa starim mukatama na kraj izaći“.¹⁰⁷

U arhivu Gazi Husrev-begove biblioteke pronašli smo dokumente koji tretiraju probleme s kojima se mutevelije susreću sa zakupcima vakufa. U jednom od njih navodi se da nije moguće naplatiti potraživanja po osnovu idžare - zakupnine zato što su neki zakupci odselili u inozemstvo, vjerovatno Tursku, jer su u to doba iseljavanja još uvijek trajala, te da se od njih više ništa ne može naplatiti - kao što je slučaj, naprimjer, sa Ahmedom Šerif-ef. Imamovićem,¹⁰⁸ odnosno da su umrli, a nisu ostavili iza sebe nikakvih nekretnina ili novca, ili nisu iza sebe ostavili nasljednike, poput Arif-ef. Kajsarije¹⁰⁹ i Džezairlija Ogl Saliha Mehića.¹¹⁰ Sve molbe, zahtjevi i tužbe mutevelija išle su preko uprava Kotarskih vakufskih komisija prema Zemaljskom vakufskom povjerenstvu za Bosnu i Hercegovinu u Sarajevu.

U ovim sporovima spominju se i odvjetnici koji su pomagali u rješavanju navedenih sporova. Tako se spominje državni odvjetnik Adalbert Poltzel kod pravosudnog odjela Zemaljske vlade ili arealni odvjetnik kod vlade za Bosnu i Hercegovinu III odjel.

U ovom periodu bila je poznata i hardži-muhaseba koja se tražila od vakufa.¹¹¹ Tako je od položenog viška h. Musli-vakufa: „...u ime zaostale hardži muhasebe za 1880, 1881, 1882, 1883., ukupna svota 12, forinti i 48 n, a onda hardži muhaseba za 1888. godinu sa 1422 n(ovčića), što ukupno iznosi 13. forinti i 70 n(ovčića).“¹¹² Također se uzimala desetina na vakufski prihod. U jednom

106 Kotarska vakufska komisija u Travniku obratila se Zemaljskom vakufskom povjerenstvu u Sarajevu da šeriatskom pisaru Šemsi ef. Brajiću poveća plaću sa 40 forinti koju ima kod Travničkog šeriatskog suda: „...jer vakufski poslovi zahtijevaju dosti pisarije i dopisivanja“. AIZBIH, GHB, ZVP-3886/1893

107 AIZBIH, GHB, ZVP-596/1892.

108 AIZBIH, GHB, ZVP-2299.

109 AIZBIH, GHB, ZVP-2302.

110 AIZBIH, GHB, ZVP-2310.

111 AIZBIH, GHB, ZVP-3092/1890.

112 „Oprava mutevelija H. Musli vakufa Salih ef. Pašića“, AIZBIH, GHB, ZVP-2387.

dokumentu spominje se njiva vezana za džamiju i turbe u Vlahovićima, Travnik. Od hodže Muharema Ramića traži se da za njivu koju je dobio u berat da desetinu. On s tim u vezi piše pismo u kome traži da ga oslobode te desetine jer se ona ranije nije plaćala: „Od njive koja je kao vakufsko dobro uz turbe u Vlahovićima (Travnik) gdje sam ja turbedar i hodža i koja je u površini od 250 oka usjeva traži se ove godine desetina. Rečeno turbe i džamija neimadu nikakova drugog vakufa sem gornje njive. Od njezina prihoda moraju se izdržavati i džamija i turbe. Na rečenu njivu nije se nikada tražila desetina osim ove godine. Preko oprost u ove njive od poreza postojao je berat kojim oprašćivana bila i kojim je podijeljen bio ajluk turbedara i pirinač za turbe. Prije okupacije na 3-4 godine spalila je ovaj berat šejh-Smailovica, neka, iz inada, kad joj nijesu dali da bude mutevelija. Za ovaj berat znadu mnogo ljudi u našem selu, pa stoga molim da se rečena desetina oprost. U potpisu Muharem Ramić.”¹¹³

Popis vakufa i mutevelija u Travniku prema arhivu u Gazi Husrev-begovoj biblioteci

U dokumentima koje smo obrađivali prilikom pisanja rada spominju se sljedeći vakufi i mutevelije vakufa na području Travnika za vrijeme austrougarskog perioda:

- Hadži Ali-begov vakuf, Travnik.
- Dizdar Hasan-agin vakuf, Travnik.
- Dukatar Jusufagin vakuf, Travnik.
- Dževahira-hanumin vakuf, Travnik.
- Elči Ibrahim-pašin vakuf, Travnik.
- Gaziagin vakuf, Travnik.
- Hadži Ahmed-age Arnauta vakuf, Travnik.
- Hadži hafiz Bećiragića vakuf, Travnik.
- Hadži Murtezin (again) vakuf, Travnik.
- Hadži Musala vakuf, Travnik.
- Hasan-beg Kulenovića vakuf, Travnik.
- Jamli Mehmed-pašin vakuf, Travnik.
- Ključ Dizdar Hasan-agin vakuf, Travnik.
- Kukavica Mehmed-pašin vakuf, Travnik.
- Osman-begov vakuf, Travnik. Ovaj vakuf i Vanli Mehmed-pašin je spojen iz nama nepoznatih razloga, na temelju odobrenja Zemaljskog

¹¹³ AIZBIH, GHB, ZVP-2388.

vakufskog povjerenstva od 20. septembra 1891. broj 2071. Na traženje da se ponovo razdvoje, odgovoreno je: „...da ih je teško ponovo rastavljati”.¹¹⁴

- Osoje-vakuf, Travnik.
- Sulejman-pašin vakuf, Travnik.
- Tekija-vakuf, Travnik.
- Vanli Mehmed-pašin vakuf, Travnik.
- Vanli Mehmed-pašin mekteb, Travnik.
- Zolić-vakuf, Travnik.
- Zulejha Kerimpašić vakuf¹¹⁵ i h. Ahmedage Arnauta po jednom dokumentu, u kome se traži njihovo spajanje, ne nalaze se na području kotara Travnik.¹¹⁶
- Vakuf Nefisa-hanume, kćeri Mehmedove.¹¹⁷
- Vakuf H. Musli džamije.¹¹⁸
- Sinan-Ćehajin vakuf Vitez.
- Mekteb Mehmed-paše Kukavice.
- Šumečki mejtef. Hodža ovog mejtefa, Hašim-ef. hadži Osmanović, ujedno je bio i mutevelija Elči Ibrahi-pašina vakufa. Opravka Šumečke džamije bila je 1895. godine od sredstava koje je odobrila Zemaljska vlada u vrijednosti od 175 for. U godišnjem izvještaju od januara 1895. godine o prihodima i rashodima za 1894. godine stoji da su: varidat prihodi 150 for., a da su mesarifat-rashodi 138 for. Ostalo 12 for.¹¹⁹
- H. Mahmudov mekteb - vakfija Zelejha-hanuma.¹²⁰
- Selim-pašin mekteb u Osman-pašinoj mahali pretvoren u kuću.
- Derviš-bega Hasanpašića, Travnik.¹²¹
- Derviš-paše Teskeredžića¹²² džamija, Travnik.

¹¹⁴ „Spisak vakufa“, AIZBIH, GHB, ZVP-2806/1892.

¹¹⁵ Zulejha Kerimpašić vakuf posjeduje jedan drveni dućan u Travniku prema izvješću mutevelije hadži Sulejman ef. Hadžiredžependića od 1. marta 1894. Vidi: AIZBIH, GHB, ZVP-1688/1894.

¹¹⁶ „Spisak vakufa“, AIZBIH, GHB, ZVP-2806/1892.

¹¹⁷ „Uredovna opomena“, AIZBIH, GHB, ZVP-783/1890.

¹¹⁸ „Otprava Visokoj zemaljskoj vladi u BiH u Sarajevu“, AIZBIH, GHB, ZVP-1473/1890.

¹¹⁹ AIZBIH, GHB, ZVP-1350/1895.

¹²⁰ AIZBIH, GHB, ZVP-533/1890.

¹²¹ AIZBIH, GHB, ZVP-3891/1893.

¹²² AIZBIH, GHB, ZVP-2806/1892.

- Jeni-džamija, Travnik.¹²³
- Soička (Osoje) džamija, Travnik.¹²⁴
- Stari mekteb u Vakuf-mahali.¹²⁵

U istom periodu mutevelije travničkih vakufa bili su:

- Hašim Ulemić i Suljo Čilić, mutevelije Gaziagina vakufa kome pripada Konatur džamija.
- Hasan Brajić, mutevelija Osoja džamije.
- Akif-ef. Čizmedžić i Ahmed Akif-ef., mutevelije Sulejman-pašine džamije.
- Abidaga Hasanković i Mula Hašim Klipić, mutevelije Derviš-pašine džamije.
- Čamilaga Kazazović, mutevelija Derviš-pašina vakufa.
- Nefisa Sabrihafizović, mutevelija Dukatareva, evladijet-vakufa, čiji su zastupnik u Travniku mula Salih Lolić¹²⁶ i Ali-ef. Pozderac.¹²⁷
- Muhamed-ef. Nević¹²⁸ i Smailaga Hidić, mutevelije Hadži Alibegova vakufa i Dževahire Hasanpašić u Travniku i Županjcu - Duvnu.¹²⁹
- Ilijas Čustendić, mutevelija Osman-begova vakufa - mahale.
- Muhić Mula Mustafa, mutevelija Ključ Dizdar-vakufa.
- Hašim-ef. Hadžiosmanović, mutevelija vakufa Hasanbega Kulenovića.
- Ali-ef. Ahmedspahić, mutevelija Jusufa Dukatara vakufa.
- Salih-ef. Pašić, mutevelija vakufa Hadži Musli tekije.

123 Kotarska vakufska komisija u Travniku je uputila 22. jula 1893. Zemaljskom vakufskom povjerenstvu zahtjev za popravku Jeni-džamije. Vidi: AIZBIH, GHB, ZVP-2830/1893. Da su prihodi i rashodi Jeni-džamije bili skromni svjedoči i jedan izvještaj iz 1895. za proteklu 1894. u kojem se navodi: varidat - prihodi 98 for. i mesarifat - rashodi 98 for. To je bio razlog da su uputili zahtjev Zemaljskoj vladi za podršku pa su dobili 700 for. za opravku u 1895. Vidi: AIZBIH, GHB, ZVP-1350/1895.

124 AIZBIH, GHB, ZVP-1688/1894.

125 AIZBIH, GHB, ZVP-1340/1895.

126 AIZBIH, GHB, ZVP-1320/1890.

127 U Zapisniku se navodi nesporazum oko utrošenih sredstava vakufa i plate mutevelije Ali-ef. Pozderca. Vidi: AIZBIH, GHB, ZVP- 3506/1893.

128 Vakufska komisija u Travniku uputila je molbu Zemaljskoj vakufskoj komisiji u Sarajevu da bivšeg muteveliju Hadži Alibegova vakufa Muhamedagu Nevića oslobodi i: „...oprosti plateža harči tevdžihe tvrdeći da je molba istinita“. AIZBIH, GHB, ZVP-2260/1894.

129 Zbog obimnog vakufa h. Alibega i njegove supruge Dževahire bilo je prijedloga da se ovi vakufi razdvoje i da se postavi poseban mutevelija za Županjce (Duvno) umjesto opunomoćenika Hafiza Pehlivanovića kojeg ima Smailaga Hidić u Županjcu. Protiv razdvajanja je bio Smailaga obrazlažući da on to sve može pratiti i da jednom godišnje sve to obide, pregleda i uredi, a njegov opunomoćenik to sve uredno vodi. AIZBIH, GHB, ZVP-3221/1893. Nakon rasprave ostao je mutevelija Smailaga Hidić Hadži Alibegova vakufa i Dževahira hanume u Travniku i Županjcu, a njegov zastupnik Hafiz Pehlivanović. Vidi: AIZBIH, GHB, ZVP-2771/1893.

- Husejin-beg Kulenović, mutevelija Viteške džamije.
- Smailaga Hidić, mutevelija vakufa Osman-begove mahale i Vanli Mehmed-paše.
- H. Sulejman-ef. H. Redžepfendić, mektebski muallim i ujedno mutevelija vakufa Mehmedage Arnauta i Zulejhe Kerimpašić.
- Muharemaga Beharić, Ilovača džamija.¹³⁰
- Hasan Senić, džamija u Skok-mahali ili Skok-džamija.¹³¹
- Avdaga Bačić, Alibega Kapetanovića vakuf.¹³²
- H. Muhamedaga Pehlivanović.¹³³
- Hašim Hadžiosmanović, mutevelija Elči Ibrahim-pašina vakufa.
- Ibrahim-ef. Ramić, mutevelija džamije Gornje Turbe.

Važniji vakufi na području Travnika za vrijeme Austro-Ugarske

U nastavku rada prenosimo osnovne podatke o važnijim vakufima na području Travnika za vrijeme austrougarske uprave.

Hadži Ali-begov vakuf

Hadži Alibegov vakuf je bio jedan od najvećih vakufa, posebno ako se računa i vakuf njegove supruge Dževahira-hanume. Njihov vakuf se prostirao na području tri grada: Travnika, Zenice i Županjca – Duvna. Na osnovu zahtjeva, molbe H. Alibegova vakufa Vakufskoj komisiji u Travniku, saznajemo da navedeni vakuf ima svoje nekretnine - zgradu(e) u Zenici. U zahtjevu se moli za odobrenje popravke vakufske zgrade u Zenici sa predviđenim troškom od 300 f. akumuliranog prihoda. U istom zahtjevu se nalazi i odobrenje Vakufske komisije u Zenici: „...da može popraviti svoje zgrade”.¹³⁴ Iz vakufa H. Alibega i njegove supruge Dževahire izdvajalo se: „...kao potpora učenicima medrese”.¹³⁵ Vakufske zgrade¹³⁶ i druge nekretnine¹³⁷ vakufa H. Alibega se spominju i u Županjcu. U vakuf H. Alibega spada i jedan han. U vakufe H. Alibega prema

¹³⁰ AIZBIH, GHB, ZVP-236/1895.

¹³¹ AIZBIH, GHB, ZVP-1261/1895.

¹³² Županjac-evidentiranje vakufa kod vakufske komisije, AIZBIH, GHB, ZVP-2927/1892.

¹³³ Županjac-evidentiranje vakufa kod vakufske komisije, AIZBIH, GHB, ZVP-2927/1892.

¹³⁴ „Prijedlog Vakufske komisije u Travniku Vakufskoj komisiji u Zenici“, AIZBIH, GHB, ZVP-2687/1891.

¹³⁵ „Izvjestaj o utrošenim sredstvima iz Alibegova vakufa“, AIZBIH, GHB, ZVP-1177/1892.

¹³⁶ „Županjac-evidentiranje vakufa kod vakufske komisije“, AIZBIH, GHB, ZVP-2927/1892.

¹³⁷ Ibid.

popisu mutevelije Smailage Hidića od 19. oktobra 1893. pripadaju: 3 dućana drvena, 2 dućana, 1 kavana, 1 hanbar, 1 nova magaza sa dućanom u Zenici. Zatim han sa 7 dućana drvenih, 1 veliki han sa sedam dućana drveni, 2 dućana, 1 zidana magaza, 2 kuće drvene, 1 dućan drveni, 1 soba i nešto zemljišta u Županjac (Duvno).¹³⁸ Iz jednog dopisa koji tretira vakufske nekretnine Hadži Alibegova vakufa u Županju traži se dozvola od Vakufske komisije u Travniku da se izvrše popravke nekih dućana i hanova u Županju sa iznosom od 161 forinte, te podignuća nove kuće koja bi se sastojala u prizemnom katu od 1, a u prvom katu od 2 sobe i kuhinje sa iznosom od 650 forinti.¹³⁹

Medresa Hadži Alibega

Medresa se spominje na više mjesta u korištenoj arhivskoj građi, ali bez bilo kakvih podataka o mjestu, datumu osnivanja i prestanku rada. Spominje se muderris medrese Fadil-ef. Kurt koji je došao iz Carigrada i Derviš-ef. Pihura, njegov nasljednik, koji su ujedno bili i imami Hadži Alibegove džamije. Također u jednom dokumentu se spominje da se izdvaja materijalna pomoć i podrška iz prihoda vakufa za učenike medrese. Pronašli smo dokument u kome upravitelji dvije medrese u Travniku i to Alibega Hasanpašića i medrese na Lončarici: „...mole da se dotični zavodi opskrbe sa vodom iz ondašnjeg novog vodovoda”.¹⁴⁰

Vakuf Dževahira-hanume Hasanpašić, supruge hadži Alibega

Prema izvještaju mutevelije Smailage Hidića od 19. oktobra 1893. ovom vakufu pripadaju: 3 dućana, 5 kuća u Travniku i 4 dućana drvena, 1 kuća sa dva dućana, 1 kuća, 1 mehana, 2 kavane i mnogo drugih zemljišnih posjeda u Županju - Duvno.¹⁴¹

U zapisnicima se spominje veliki broj dužnika vakufskih zakupnina Hadži Alibegova vakufa, gdje se od mutevelija zahtjeva da ih se treba naplatiti ili treba tužiti i sudski ostatak duga – bekaju naplatiti.¹⁴²

¹³⁸ Ibid.

¹³⁹ „Molba Vakufskoj komisiji u Travniku za popravku dućana i hanova u Županju“, AIZBIH, GHB, ZVP-4245/1893.

¹⁴⁰ „Zahtjev za opskrbom vode Alibegove medrese i Lončarice“, AIZBIH, GHB, ZVP-2014/1894.

¹⁴¹ „Popis vakufa Dževahira hanume u Travniku i Županju (Duvno)“, AIZBIH, GHB, ZVP-2042/1893.

¹⁴² „Nalog za naplatu duga ili sudski proces“, AIZBIH, GHB, ZVP-3523/1893.

Musli-vakuf

Iz pronađenih dokumenata Zemaljskog vakufskog povjerenstva - ZVP sačuvanih u Gazi Husrev-begovoj biblioteci iz austrougarskog perioda saznajemo da Musli-vakuf u Travniku ima svoju džamiju,¹⁴³ medresu, tekiju i tri dućana. Mutevelija vakufa je bio Salih-ef. Pašić. Pronašli smo dokument u kome se spominje da Musli-vakuf posjeduje tri dućana. Naime u tom dokumentu se: „...traži izvještaj za godišnji prihod od 3 dućana H. Musli-tekije vakufa koji u katastru sastavljenom po toj komisiji izkazani nijesu.”¹⁴⁴ Musli-vakuf je imao i svoje mukate vakufe. Tako saznajemo na osnovu dokumenta da je Omer-ef. Arnautović tražio da mu se pod zakup izda mukata Musli-vakufa.¹⁴⁵ Vakuf H. Musli-tekije u Travniku prema popisu mutevelije Salih-ef. Pašića posjedovao je 1 džamiju drvenu, 1 kuću drvenu i pod njom 2 dućana, 1 kafana drvena i pod istom 2 dućana, 1 kafana drvena, 7 dućana, 2 sobe a pod jednom dva dućana drvena.

Vakuf Derviš-pašine džamije

U sačuvanoj arhivskoj građi Gazi Husrev-begove biblioteke nema puno dokumenata koji nam поближе kazuju ko je Derviš-paša, kada je živio, kada je osnovao svoj vakuf i sagradio džamiju? Jedan dokument nam je otkrio da Derviš-paša pripada porodici Teskeredžić.¹⁴⁶ Također nam nije poznato koliko je vakufskih nekretnina, posjeda, dućana pripadalo ovom vakufu. Jasno je da je ovom vakufu pripadala zidana džamija i da se često cijeli vakuf označava kao vakuf Derviš-pašine džamije. Iz popisa vakufskih nekretnina od 19. oktobra 1893, prema muteveliji Ćamilagi Kazazoviću, saznajemo još da je ovaj vakuf posjedovao 1 drvenu pekaru, 2 kuće drvene, 1 kuću drvenu sa 3 dućana, 2 dućana i nekoliko zemljišnih parcela. Derviš-pašina džamija je imala neku vrstu rekonstrukcije i popravke 1895. u vrijednosti od 580 for. Godišnji prihod i rashod iz januara 1895 godini - za 1894. navedene džamije iznosio je: varidat-prihod 225 for., mesarifat-razhod 200 for., ostatak 25 for. Za navedenu popravku obratili su se Zemaljskoj vladi.¹⁴⁷

¹⁴³ AIZBIH, GHB, ZVP-1473/1890.

¹⁴⁴ AIZBIH, GHB, ZVP-3891/1893.

¹⁴⁵ AIZBIH, GHB, ZVP-596/1892.

¹⁴⁶ „Spisak vakufa“, AIZBIH, GHB, ZVP-2806/1892.

¹⁴⁷ AIZBIH, GHB, ZVP-1350/1895.

Vakuf Sulejman-pašine džamije

O Sulejmaniji džamiji našli smo neke važne dokumente o tome šta se sve u ovom periodu dešavalo sa samom džamijom i njenim vakufima. Jedan dokument svjedoči o važnosti ove džamije, njenom položaju i njenoj ljepoti. Imenuje se glavnom džamijom u čaršiji. „Što se tiče džamije Sulejmanije istina je, da je najbolja i najglavnija džamija koja na sredini čaršije leži.“¹⁴⁸ Isti dokument svjedoči o lošem stanju njenih vakufa od kojih se izdržava, čuva i obnavlja džamija. Zbog toga se u zahtjevu prema Zemaljskoj vakufskoj komisiji traži da se na placu vakufa Sulejman-pašine džamije pravi nova vakufska kuća koja bi omogućila daljnju brigu o džamiji, u suprotnom glavna džamija bi se teško održavala. U obrazloženju stoji da je 1892. godine srušen jedan dućan koji je godišnje donosio 120 for. kirije. Srušen je radi željezničke pruge a za njega je uplaćeno 1800 for. Uz višak para iz proteklih godina od 400 for. i ostatka tekuće godine od 600 for. mogli bi se pokriti troškovi izgradnje uz malu potporu od 200 for. U dopisu stoji: „Godine 1892. jest srušen jedan dućan koji je godišnje 120 for. kirije brao radi željeznčke pruge, te je isplaćena svota od 1800 for. koja se nalazi u pohrani kod ovdašnjeg poreznog ureda, te glasom obnašašća Zemaljske vakufske komisije nalazi se u zemaljskoj vakufskoj blagajni višak od prošle godine svota od 400 for. Također od ostatka tekuće godine uplaćena je svota od 600 for., koja svota sačinjava 2800 for. te bi falilo samo 200 for. za podignuti pomenutu zgradu, koja bi mogla na 10% kirije imati.“¹⁴⁹ U Sulejman-pašin vakuf spadala su i tri dućana za koje je Komisija odobrila da se troše prihodi za njihov popravak u iznosu od 107. for. i 17 nov.¹⁵⁰ U izvještaju mutevelije Akif-ef. Čizmedžića od 12. oktobra 1893. vakuf Sulejman-pašine džamije posjeduje: „30 dućana (opaska tri dućana uzeta u željezničku prugu za 1800 for., te više ne postoje), 7 odaja, kasarna od 9 soba, 1 kuća, 2 tabhane, 1 kafa, 2 hanbara, 1 kaca u zemlji ukopata za kiseljenje kože, te dosta zemljišnih parcela.“¹⁵¹

Osoje-vakuf

Osoje-vakuf prema popisu mutevelije Hasan-ef. Bajrića od 19. oktobra 1893. posjeduje 2 drvene džamije, 1 groblje, 7 dućana, 2 birtije, 15 ara zemljišta pod

¹⁴⁸ „Molba za izgradnju vakufske zgrade na placu vakufa Sulejman-pašine džamije“, AIZBIH, GHB, ZVP-2036/1894.

¹⁴⁹ Ibid.

¹⁵⁰ AIZBIH, GHB, ZVP-2685/1891.

¹⁵¹ „Zapisnik o stanju vakufa“, AIZBIH, GHB, ZVP-2042/1893.

mukatom i 1 bez mukate. Iz dokumenata koji su nam bili dostupni i koji su zapravo sačuvani u GHB biblioteci spominju se mukata-vakufi, vezani za ovaj vakuf, sa osam komada nekretnina.¹⁵²

Elči Ibrahim-pašin vakuf

Vakuf Elči Ibrahim-paše prema popisu nekretnina od 19. oktobra 1893. godine, koji je sačinio mutevelija Hašim-ef. Hadžiosmanović, posjeduje 6 drvenih dućana, 1 kasarnu, 1 kahvanu i dućan drveni te 1 komoru.¹⁵³ Isti mutevelija u drugom dokumentu spominje da ovaj vakuf ima 2 vlastite komore u Donjoj čaršiji: „...a pošto će se sada na tom mjestu klati i meso prodavati, zabranjeno je onda komora ostaje bez ikakve koristi usljed čega službenici rečenog vakufa namjeravaju na tom mjestu dva ili više dućana ispraviti.“¹⁵⁴ U sastavu vakufa Elči Ibrahim-pašine medrese bile su i klaonice u Donjoj čaršiji.¹⁵⁵

Gazi-agin vakuf

Prema podacima od 19. oktobra 1893. godine koje je sačinio mutevelija Hašimaga Ulemić Gazi-agin vakuf je imao sljedeće nekretnine: 1 kuća drvena, 1 pekara sa četiri sobe, 7 dućana, 1 han te više zemljišnih posjeda. Vakufu je također pripadala: 1 džamija, 1 mekteb i 2 groblja, koja su vjerovatno bila uz džamiju i mekteb, te još 3 groblja na posebnim parcelama. Također se navodi da vakuf posjeduje brojne zemljišne parcele. Gazi-aginom vakufu pripada Konatur-džamija koja se spominje u dokumentu u kome se zahtijeva njena popravka,¹⁵⁶ posebno: „...propanutog i droljavog krova“. Naglašava se da se u džamiji baš ne može klanjati kad kiša pada, a i temelj džamije zakišnjava. U to vrijeme džamija je bila pokrivena šindrom. Za popravak Konatur-džamije bilo je dovoljno novca koji je pohranjen u Zemaljskom vakufskom povjerenstvu u Sarajevu a koji mutevelija Hašimaga Ulemić potražuje. Kotarska vakufska komisija je obišla džamiju i ustanovila da je džamija zidana i vrlo fino sagrađena ali da joj je potrebna popravka: „Džamija je zidana i vrlo fino sagrađena, imade dovoljno džemata koji u rečenu džamiju dolazi, a što se tiče njena krova baš je sve onako istinito kao što si priležeća molba glasi i ako se na skoro

¹⁵² „Zapisnik o stanju vakufa“, AIZBIH, GHB, ZVP-2042/1893.

¹⁵³ „Zapisnik o stanju vakufa“, AIZBIH, GHB, ZVP-2042/1893.

¹⁵⁴ AIZBIH, GHB, ZVP-3137/1893.

¹⁵⁵ AIZBIH, GHB, ZVP-2692/1894.

¹⁵⁶ AIZBIH, GHB, ZVP-2767/1893.

pokrila ne bi, zidovi će u pogibelj pasti.¹⁵⁷ Gazi-agin vakuf je imao i dva dućana u ulici Luka koja je po navodima mutevelije Hašimage Ulemića prodao bivši mutevelija Suljo Čilić vlasniku kuće Ibrahim-agi Kori(ću) ispod kojih su se nalazili dućani. Pošto nije naplatio te dućane od po 250 for. za svaki, a sve je uradio pod nekom vrste prisile i bez takrira, predlaže da se pare i ne uzimaju, da se naplati šteta, da se za njih naplaćuje kirija ili da se prodaju ali po drugoj realnoj i boljoj cijeni, jer je ovako vakuf sasvim na gubitku. Da je vakuf još uvijek vlasnik, navodi Ulemić, dokaz je to da se tako vodi u poreznim knjigama i da on i dalje za njih plaća porez. U pismu se navodi da Kotarska vakufska komisija u Travniku dosada nije ništa uradila, osim što je tražila takrir i da se preuzmu novci za dućane.¹⁵⁸

Čile-džamije vakuf

Na osnovu popisa vakufskih posjeda od 19. oktobra 1893. koji je sačinio mutevelija Hašim-ef. Hadžiosmanović saznajemo da vakuf Čile-džamije posjeduje: 2 dućana drvena, 1 dućan i sobu i 1 kuću. U popisu je navedena i 1 drvena džamija.¹⁵⁹ Ulema-medžlis svojim dekretom od 1894. godine postavio je za mujezina Čile-džamije hafiza Ahmed-ef. Alihodžića.¹⁶⁰

Ključ-Dizdar Hasanagin vakuf

Muteveliji Ahmedaga Šehaganović navodi da ovaj vakuf 19. oktobra 1893. posjeduje: 1 zidanu džamiju, 2 kuće drvene, 1 kuću i pod istom pekaru i dva dućana drvena.¹⁶¹ U jednom dokumentu u kome se traži pomoć za popravku krova džamije Ključ-Dizdara Hasanage se navodi da je džamija sagrađena 950. godine po Hidžri i da je najstarija džamija u Travniku. Opisana je i kao džamija koja se nalazi na lijepom mjestu gdje vazda dovoljno džemata dolazi, ali da nije u stanju bez pomoći Zemaljskog vakufskog povjerenstva izvršiti popravku. „Krov rečene džamije izljevan je kuršumom koji je već ostario i počeo kisnuti, a vakuf rečene džamije ne posjeduje kakvog prihoda kojim bi se ista pokriti mogla, osim je u tu svrhu pomoć ovdašnji muhamedanaca u iznosu od 905 for. ubrata. A kako se uvidje da ne mogu ni 2000 for. krov i druge popravke

157 AIZBIH, GHB, ZVP- 2514/1893.

158 „Vakuf. Kom. Travnik u pogledu uzurpacije po Ibrahimagi Koriću zemljišta Gazi-agina vakufa, AIZBIH, GHB, ZVP-236/1895.

159 „Zapisnik o stanju vakufa“, AIZBIH, GHB, ZVP-2042/1893.

160 AIZBIH, GHB, ZVP-2349/1894.

161 „Zapisnik o stanju vakufa“, AIZBIH, GHB, ZVP-2042/1893.

rečene džamije pokriti. Usljed toga nalazi se ova Komisija Visoko povjerenstvo zamoliti da blagoizvoli u tu svrhu koliko moguće više iz Zemaljske vakufske blagajne pomoć pružiti.¹⁶²

Hadži Murtezaga džamije vakuf u Travniku

Prema popisa mutevelije vakufa Akif-ef. Čizmadžića ovaj vakuf je 1893. godine posjedovao: 1 džamiju drvenu, kasarnu drvenu od 8 soba, 1 pekaru, 1 dućan, 1 kafanu i 1 zemljište Pojatište.¹⁶³

Vakuf Zuličke džamije

Na osnovu zapisnika o stanju vakufa od 19. oktobra 1893. godine koji je sastavio mutevelija Salih-ef. Pašić, znamo da je vakuf Zuličke džamije tada posjedovao: 1 kuću drvenu i pod istom dućan, 1 kafanu drvenu i 2 dućana drvena te 4 ara zemljišta pod mukatom.¹⁶⁴

Hadži Hasan-mahala, vakuf Varoške džamije

Mutevelija Derviš Karahmet 1893. navodi da je vakuf Hadži Hasan-mahale, Varoške džamije, tada imao: 1 džamiju drvenu, 1 kuću drvenu, 1 dućan i 1 mlin.¹⁶⁵

Zaključak

Ubrzo nakon okupacije Bosne i Hercegovine na nivou kotara formirane su vakufske komisije, kasnije povjerenstva s ciljem zaštite i unapređenja vakufske imovine koja se nakon okupacije našla u izuzetno teškom položaju. Tokom austrougarskog perioda vakufski službenici u Travniku susretali su se s brojnim problemima među kojima su bili najveći pokušaji otuđenja imovine, propadanje vakufa i nastojanje da se osiguraju plate službenicima. Kako bi se sačuvali od zaborava vakufi koji su nekada bili u Travniku a danas ih nema, u radu smo na osnovu Arhiva Islamske zajednice u Gazi Husrev-begovoj biblioteci donijeli spisak svih poznatih vakufa i mutevelija u Travniku tokom austrougarske uprave, a zatim smo detaljnije predstavili stanje većih vakufa na ovom prostoru. Nadamo se da će podaci ponuđeni u ovom radu pomoći

¹⁶² AIZBIH, GHB, ZVP-1770/893.

¹⁶³ „Zapisnik o stanju vakufa”, AIZBIH, GHB, ZVP-2042/1893.

¹⁶⁴ „Zapisnik o stanju vakufa”, AIZBIH, GHB, ZVP-2042/1893.

¹⁶⁵ „Zapisnik o stanju vakufa”, AIZBIH, GHB, ZVP-2042/1893.

historičarima da sagledaju razmjere uništenja vakufske imovine, ali i odgovornima u Vakufskoj direkciji da neke od njih vrate u okrilje Islamske zajednice.

Literatura

- AIZBIH, GHB, *ZVP-2087/1893*.
- AIZBIH, GHB, *ZVP-1472/1890*.
- AIZBIH, GHB, *ZVP-3886/1893*.
- AIZBIH, GHB, *ZVP-596/1892*.
- AIZBIH, GHB, *ZVP-2299*.
- AIZBIH, GHB, *ZVP-2302*.
- AIZBIH, GHB, *ZVP-2310*.
- AIZBIH, GHB, *ZVP-3092/1890*.
- AIZBIH, GHB, *ZVP-2388*.
- AIZBIH, GHB, *ZVP-1688/1894*.
- AIZBIH, GHB, *ZVP-1350/1895*.
- AIZBIH, GHB, *ZVP-533/1890*.
- AIZBIH, GHB, *ZVP-3891/1893*.
- AIZBIH, GHB, *ZVP-2806/1892*.
- AIZBIH, GHB, *ZVP-2830/1893*.
- AIZBIH, GHB, *ZVP-1350/1895*.
- AIZBIH, GHB, *ZVP-1688/1894*.
- AIZBIH, GHB, *ZVP-1340/1895*.
- AIZBIH, GHB, *ZVP-1320/1890*.
- AIZBIH, GHB, *ZVP-3506/1893*.
- AIZBIH, GHB, *ZVP-2260/1894*.
- AIZBIH, GHB, *ZVP-3221/1893*.
- AIZBIH, GHB, *ZVP-2771/1893*.
- AIZBIH, GHB, *ZVP-236/1895*.
- AIZBIH, GHB, *ZVP-1261/1895*.
- AIZBIH, GHB, *ZVP-1473/1890*.
- AIZBIH, GHB, *ZVP-3891/1893*.
- AIZBIH, GHB, *ZVP-596/1892*.
- AIZBIH, GHB, *ZVP-1350/1895*.
- AIZBIH, GHB, *ZVP-2685/1891*.
- AIZBIH, GHB, *ZVP-3137/1893*.
- AIZBIH, GHB, *ZVP-2692/1894*.

- AIZBIH, GHB, *ZVP-2767/1893*.
- AIZBIH, GHB, *ZVP- 2514/1893*.
- AIZBIH, GHB, *ZVP-2349/1894*.
- AIZBIH, GHB, *ZVP-1770/893*.
- „Izveštaj o utrošenim sredstvima iz Alibegova vakufa“, AIZBIH, GHB, *ZVP-1177/1892*.
- „Molba za izgradnju vakufske zgrade na placu vakufa Sulejman pašine džamije“, AIZBIH, GHB, *ZVP-2036/1894*.
- „Molba Vakufskoj komisiji u Travniku za popravku dućana i hanova u Županju“, AIZBIH, GHB, *ZVP-4245/1893*.
- „Nalog za naplatu duga ili sudski proces“, AIZBIH, GHB, *ZVP-3523/1893*.
- „Otprava mutevelije H. Musli vakufa Salih ef. Pašića“, AIZBIH, GHB, *ZVP-2387*.
- „Otprava Visokoj zemaljskoj vladi u BiH u Sarajevu“, AIZBIH, GHB, *ZVP-1473/1890*.
- „Prijedlog Vakufske komisije u Travniku Vakufskoj komisiji u Zenici“, AIZBIH, GHB, *ZVP-2687/1891*.
- „Popis vakufa Dževahira hanume u Travniku i Županjac (Duvno)“, AIZBIH, GHB, *ZVP-2042/1893*.
- „Spisak vakufa“, AIZBIH, GHB, *ZVP-2806/1892*.
- „Statistički podaci“, AIZBIH, GHB, *ZVP-2014-2839/1894*.
- „Uredovna opomena“, AIZBIH, GHB, *ZVP-783/1890*.
- „Vakuf. kom. Travnik u pogledu uzurpacije po Ibrahimagi Koriću zemljišta Gazi-agina vakufa, AIZBIH, GHB, *ZVP-236/1895*.
- „Zahtjev za opskrbom vode Alibegove medrese i Lončarice“, AIZBIH, GHB, *ZVP-2014/1894*.
- „Zapisnik o stanju vakufa“, AIZBIH, GHB, *ZVP-2042/1893*.
- „Županjac-evidentiranje vakufa kod vakufske komisije“, AIZBIH, GHB, *ZVP-2927/1892*.

FATIMA MASLIĆ
Zavičajni muzej Travnik

**PRILOZI PROUČAVANJU IZGUBLJENIH
VAKUFSKIH NEKRETNINA NA PRIMJERU
STARIH GREBALJA U GRADU TRAVNIKU**

PRILOZI PROUČAVANJU IZGUBLJENIH VAKUFOSKIH NEKRETNOSTI NA PRIMJERU STARIH GREBALJA U GRADU TRAVNIKU

Razvoj Travnika kao urbanog mjesta

Razvoj Travnika kao urbanog mjesta po uspostavi osmanske uprave, od 1463. godine, tekao je po utvrđenom obrascu formiranja naselja osmanskog tipa na osvojenim područjima balkanskih zemalja. Naselje se razvija u podnožju srednjovjekovne tvrđave Travnik.¹⁶⁶ Najranije se spominje kao Trg u Lašvi, 1489. godine, potom je sjedište nahije Lašva i kadiluka Bosna Brod, a brže se razvija tek nakon 1669. kada se prenosi vezirska stolica iz Sarajeva u Travnik. U naredne 143 Travnik, kao sjedište Bosanskog ejaleta i rezidencija sultanovih namjesnika, doživljava svoj demografski, privredni i kulturni procvat. (Prilog 1)

Grad se širi uzvodno uz obale rijeke Lašve prema zapadu. U blizini vezirskog konaka, sredinom 18. stoljeća, bosanski vezir Mehmed-paša Kukavica podiže džamiju, sahat-kulu, medresu, gradi vodovod, bezistan, dućane i tako utemeljuje novu travničku čaršiju. Taj dio grada i danas je zadržao naziv Gornja čaršija. (Prilog 1a)

Glavni pokretač razvoja grada Travnika bio je vakuf, važna islamska institucija zasnovana na propisima Šerijata. Bosanski veziri i bogati feudinci osnivaju vakufe kojima se reguliraju mnoge društvene oblasti, kao što je vjerski život, obrazovanje, komunalna i socijalna pitanja i dr. Travnik se razvija u značajan zanatsko-trgovački i obrazovni centar, ima

¹⁶⁶ Dr. Marko Šunjić, „Trogirski izvještaj o turskom osvojenju Bosne (1463.)“, *Glasnik Arhiva i Društva arhivskih radnika BiH*, XXIX/1989, Sarajevo.

Prilog 1. - Crtež iz knjige Johann von Asboth „Bosnien und die Herzegowina“ Wien 1888.

Prilog 1.a.- Fotografija travničke Donje čaršije prije požara 1903. godine.

dvije čaršije sa mnoštvom dućana i magaza, dva bezistana, tri medrese, sedamnaest džamija i gotovo isti broj mekteba. Nadalje grad ima dva vodovoda, dvije sahat-kule, hanove i imarete, tri hamama, brojne česme, vodogradnje (mlinovi, tabhane i stupe) na Lašvi, Šumećem, Dokuzima i drugim tekućicama. Do sredine 19. stoljeća Travnik se teritorijalno širi na zapad i prema nekim pokazateljima broji oko 7.000 stanovnika.¹⁶⁷

Stara travnička greblja

U razudenoj mreži mahala džamije su optimalno raspoređene prema potrebama džemata. U pripadajućim haremima nastaju manja greblja, gdje se ukopavaju zaslužni i ugledni pojedinci. Veća greblja se formiraju na padinama okolnih brda - na Lončarici, Derventsko (Dukatarevo) greblje, Poturmahalsko greblje, na Bašbunar (Kupilo), na Ilovači. (Prilog 2)

Prilog 2.- Greblje na Lončarici.

Veći dio harema, kao i vezirska turbeta, danas se nalazi u sastavu uže gradske zone, praktično su srasli s glavnom ulicom. Takav je harem uz Lukačku džamiju, harem u dvorištu bivše medrese Mehmed-paše Kukavice, turbeta bosanskih vezira Muhsin-zade Abdulah-paše, Dželaludin Ali-paše i Perišan Mustafa-paše te harem uz Hadži Ali-begovu džamiju. (Prilog 3 i 3a)

¹⁶⁷ Krešimir Papić, *Travnik, grad i regija*, Zavičajni muzej Travnik, Travnik, 1975., str. 115.

Prilog 3.- Nišani u haremu Hadži Ali-begove džamije.

Prilog 3. a. – Natpis na nišanu Sunulah-paše u haremu Hadži Ali-begove džamije.

Sačuvani su mnogobrojni nadgrobnici koji predstavljaju značajna dobra naše kulturne baštine. Neovisno od toga da li se pojavljuju u vidu samostalnih nišana, nišana sa santračima i oklopima ili su pozicionirani u sklopu turbeta, ovi islamski sepulkralni spomenici predstavljaju važne dokumente u kamenu.

Primjerci sa epigrafskim natpisima čine svojevrsne okamenjene arhive iz kojih iščitavamo povijesnu hronologiju mjesta, socijalnu strukturu stanovništva, historijska zbivanja, te društvene procese kroz koje je Travnik sa svojim žiteljima prolazio od vremena osmanske uprave u Bosni i Hercegovini.¹⁶⁸

Analizom estetsko-oblikovnih karakteristika nišana možemo pratiti i prepoznavati određene epohe njihovog nastanka. Najstariji primjerci potječu iz doba Fetha. Podignuti su nad mezarima vojnika sultana Mehmeda II El-Fatiha koji su poginuli u vojnom pohodu na Kraljevinu Bosnu. Nazvani su šehidskim nišanima. Visoki su preko dva metra, imaju nevješto isklesane turbane na uzglavnim nišanima. Ovakvi primjeri spadaju u prelazni tip nišana nastalog simbiozom zatečene forme stečka u obliku stele i stupa i novih formi nišana koje sa sobom donose Osmanlije. Sačuvalo se tek nekoliko primjeraka najstarijih nišana na greblju kod Lončarice i na nekropoli sa Ilhamijinim, odnosno Redžep-dedinim turbetom u Potur-mahali.

Na skoro svim travničkim grebljima nalazimo određen broj nišana bez natpisa. Takvi primjerci su zastupljeni sve do 17. stoljeća. Pretpostavlja se da domaći klesari, taščije, nisu dobro poznavali arapsko pismo pa je bilo potrebno duže vremensko razdoblje da se ono prihvati, savlada i počne primjenjivati. Tada nastaju natpisi koji se na uzglavnim nišanima klešu u tehnici plitkog reljefa prema kaligrafski ispisanim tekstovima koje sastavljaju učenici ljudi i pjesnici.

Forma i oblikovne specifičnosti kapa i turbana ukazuju na status umrlog pa možemo znati da li se radi o nekom agi ili učenom čovjeku, pripadniku uleme, dervišu, veziru, paši s jednim ili više tugova, zanatliji i dr. Iz natpisa nerijetko crpimo i informacije o sudbini umrlog i određenim historijskim zbivanjima.

Stari haremi i općenito islamski sepulkralni spomenici predstavljaju materijalna dobra iznimno važna za proučavanje kulturne baštine i tradicije mjesta. Pored toga, njihov plasman u užoj gradskoj zoni obogaćuje slikovitost gradskih motiva i turističku razglednicu grada Travnika. Vizuelne karakteristike

¹⁶⁸ Mehmed Mujezinović, *Islamska epigrafika BiH, knjiga II - istočna i centralna Bosna*, Sarajevo - Publishing, Sarajevo, 1998., str. 325-418.

Prilog 4.- Tarih na nišanu Miri-Miran Ibrahim-paše.

nišana klesanih u bijelom kamenu sa punim, skladnim formama turbana, sa reljefnim tekstovima dekorativnog arapskog pisma čine da ove stare islamske nadgrobnike doživljavamo kao slobodno stojeće skulpture u prostoru. Na estetsko i simboličko značenje nišana ukazivali su mnogi umjetnici, književnici i slikari. (Prilog 4)

U širokom pojasu, od ulaza u grad na istoku do bolničkog kompleksa na zapadu, formirani su veći haremi u kojima se ukop počinje vršiti već u drugoj polovici 15. stoljeća. Većina tih starih harema danas je aktivna.¹⁶⁹

Mnogo je izgubljenih islamskih sepulkralnih spomenika koji su pripadali grebljima i haremima devastiranim usljed tehničkih uzroka, kao što je probijanje trase uskotračne željezničke pruge Lašva - Jajce posred gradske zone 1893. godine, ili nerijetko i kao posljedica represivnog djelovanja koje provode nove uprave, počevši od Austro-Ugarske Carevine skraja 19. stoljeća, preko

¹⁶⁹ Napomena: Zbog činjenice da u perspektivi ne postoje najave o uređenju novih grebalja za recentne ukope, prijeti bojazan da će se stari nišani na već pretrpanim grebljima početi uklanjati i ustupati mjesta novim ukopima. Nadamo se da do toga neće doći i da će nadležne institucije i službe (Općina, Medžlis Islamske zajednice Travnik, Pokopno društvo „Rahmet“, Zavičajni muzej Travnik) uložiti zajednički napor da se načini evidencija starih nišana, istraživanje i uređenje harema u cilju poduzimanja njihove pravne i fizičke zaštite te turističke prezentacije.

novostvorenih država u čijem se sastavu nalazila Bosna i Hercegovina u 20. stoljeću.

U knjizi *Sjećanje na Travnik*, u poglavlju o turbetima, travnički istraživač Enver Sujoldžić navodi: „Turbe (Ilhamijino) i okolno greblje je ustvari početak najvećeg travničkog greblja koje se odatle prostiralo prema tadašnjoj periferiji grada, a danas je to područje šehidskog mezaja iz ovog posljednjeg rata, glavnog raskršća kod hotela 'Lipe', te zemljište ispod i oko Hotela, sve u svemu oko 30.000 m².“¹⁷⁰

Na geodetskom snimku katastarske karte načinjene 1883. vidi se položaj najvećeg i najstarijeg travničkog greblja. Ono se prostiralo sve do ispod Šupljike (Bašbunara) i mjesta gdje se danas nalazi kompleks travničke bolnice.

Na mjestu gdje je podignuta zgrada fizijatrije nekada je stajalo Ilhamijino turbe - porušeno je 1959. a zemni ostaci šejha Ilhamije Žepčaka preneseni su u turbe Redžep-dede, na malu nekropolu koja stoji na početku ovoga najvećeg travničkog greblja. To greblje najprije je presječeno trasom željezničke pruge 1884. godine, zatim magistralnim putem, na njegovom sjeverozapadnom dijelu podignut je bolnički kompleks a na jugozapadnom hotel s ljetnom baštom i parkiralištem. (Prilog 5)

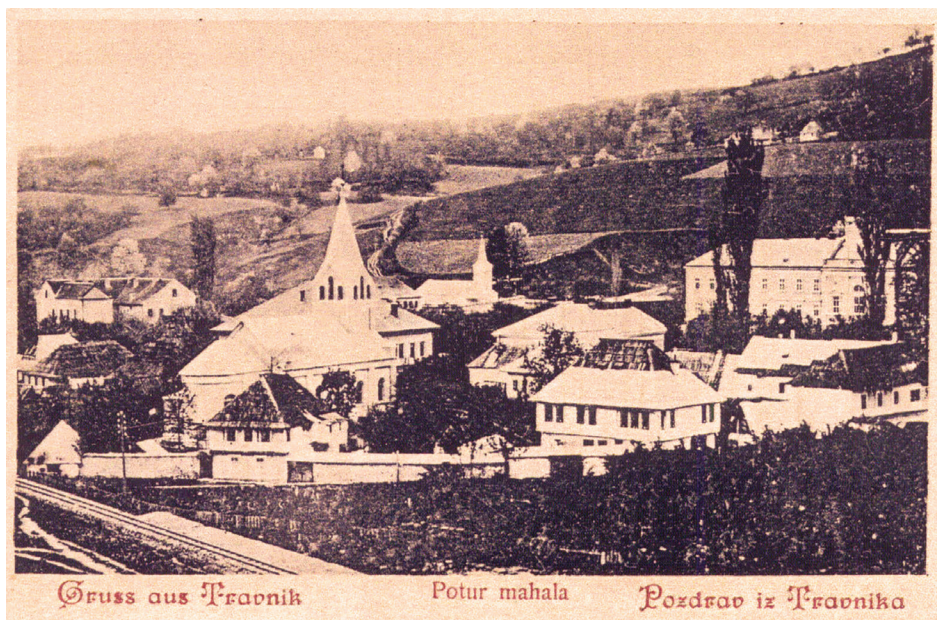
Na samome rubu toga ekshumiranog ili bolje reći devastiranog greblja, na najisturenijoj jugozapadnoj strani, do danas su se sačuvala, izolirana i tik uz glavnu ulicu pozicionirana, još samo dva otvorena turbeta u kojima su sahranjena trojica već spomenutih bosanskih vezira Muhsin-zade Abdulah-paša (1748), Ali Dželaludin-paša (1822) i Perišan Mustafa-paša (1798). (Prilog 5a)

Nekada je na tome najvećem travničkom greblju stajalo i turbe Rahima i Rahime, ali i ono je pedesetih godina prošlog stoljeća porušeno a mezari sa nišanima su preneseni u harem Teskeredžića džamije u Potur-mahali.

Nedaleko od toga mjesta stajao je bezistan Mehmed-paše Kukavice, također porušen 60-tih godina prošlog stoljeća. Godine 1950. porušen je i obližnji vezirski konak. (Prilog 6 i 6a)

U neposrednoj blizini ova dva objekta bila je Medresa Mehmed-paše Kukavice - uklonjena je također 50-tih godina prošlog stoljeća da bi se tu izgradio manji sportski objekat, a nakon toga podigla zgrada Doma zdravlja. U dvorištu

170 Enver Sujoldžić, *Sjećanje na Travnik*, Zavičajni muzej Travnik, Travnik, 2019., str. 73.

Prilog 5. Pogled na nekadašnje greblje uz Gornju Čaršiju.

Prilog 5. a.- Vezirska turbeta.

Prilog 6. - Rušenje Vezirskog konaka.

Prilog 6.a - Rušenje Bezistana.

su se sačuvali ostaci turbeta ili šadrvana te nekoliko nadgrobnika među kojima je i onaj bosanskog vezira Mustafa-paše Jenišeherlije (1806).¹⁷¹ (Prilog 7)

Prilog 7.- Radna akcija u dvorištu nekadašnje Medrese.

Zanimljivo je da se prilikom restauracije unutrašnjih zidova na travničkoj tvrđavi 2007. naišlo na zatrpane dijelove santrača ukrašenih geometrijskom i biljnom ornamentikom.

Analogiju ovim reljefima nalazimo sa istovjetnim ukrasima na nadgrobnicima u haremu Medrese Mehmed-paše Kukavice, koji potječu početka 19. stoljeća. Pretpostavka je da su te kamene ploče služile kao santrači i da su naknadno prenesene na Stari grad nakon devastacije harema uz medresu i džamiju Mehmed-paše Kukavice. Danas su kamene ploče izložene u Zavičajnom muzeju Travnik.

Iz izjava Travničanki Subhije Hadžiemrić (r. 1934.) i Nevzete Kozar (r. 1933.) doznajemo da je Konatorska džamija također imala manji harem s mezarjem - sve do sedamdesetih godina prošlog stoljeća i izgradnje stambeno-poslovnog objekta „Amerikanka“.¹⁷²

¹⁷¹ Ibid, str. 128.

¹⁷² *Knjiga protokola Zavičajnog muzeja Travnik*, Službena zabilježka broj: 94/01, Datum: 12.09.2001.

Zaklada „Muinu-l-adžeze“ i stari travnički haremi

Istražujući prilike u Travničkom kotaru u vrijeme Prvog svjetskog rata, dr. Dženan Dautović pronalazi u Arhivu Bosne i Hercegovine dokument upućen visokoj Zemaljskoj vladi Bosne i Hercegovine u Sarajevu 6. maja 1914. od strane Muinu-l-adžeze, zaklade u Travniku:

- Muinu-l-adžeze
- Zaklada u Travniku
- Na br. 101568 od 6. maja 1914.
- Visokoj zemaljskoj vladi u Sarajevu

„U rješenju gornjeg visoko cijenjenog dopisa čast je potpisanom priopćiti Visokoj zemaljskoj vladi sljedeće:

Greblja koja su služila za ukopavanje muslimanskih mrtvaca, jesu prema šerijatskim propisima muslimansko zajedničko dobro, dakle vakuf. Ovome načelu ne smeta ništa što bi slučajno nekoja takva greblja bila uknjižena na erar ili općinu. Pema tome kaburistan u Travniku preko kojeg je željeznička pruga Lašva - Bugojno provedena jest muslimansko zajedničko dobro - vakuf, pa makar ono bilo pogrešno uknjiženo na erar.

Da je ove šerijatske propise na ovaj način svačala i Visoka zemaljska vlada, kao i Visoko carsko i zajedničko ministarstvo već se vidi i iz toga što je podijeljeno za osnutak zaklade Muinu-l-adžeze svota u iznosu od 24.000 K i što je ostatak neupotrebljenog muslimanskog greblja naknadno upisan u vakuf.¹⁷³

Postoji zanimljiva veza između zaklade Muinu-l-adžeze i travničkog dobrotvora Sulejman-ef. Kajmakovića. U pripovijeci „Umro, ali živi“¹⁷⁴ doktor Sulejman Alečković opisuje Sulejman-ef. Kajmakovića, uglednog sugrađanina koji je, kako stoji u napomeni, cijeli svoj, nemali imetak, poklonio zakladi Muinu-l-adžeze, koju je austrougarska vlast osnovala kako bi nadoknadila štetu i gubitke Islamskoj zajednici nastale prilikom gradnje pruge. (Prilog 8)

Pisac spomenute novele, dr. Alečković, dalje navodi:

„Kao odštetu za oduzeta groblja načinila je Vlada krasnu medresu Fejziju i osnovala zakladu Muinu-l-adžeze, davši u nju 12.000 forinti, od čijeg će se prihoda davati po 1/3 muslimanskim vjerskim službenicima, muslimanskoj sirotinji i muslimanskoj školskoj djeci.“

¹⁷³ Arhiv Bosne i Hercegovine, Fond: Zemaljska vlada Sarajevo 1914, kutija: 181, šifra: 64-111.

¹⁷⁴ Sulejman Alečković, „Umro, ali živi“, *Narodna uzdanica*, Sarajevo, 1940.

U daljem dijelu teksta doznajemo da se Sulejman-ef. Kajmaković usprotivio prijedlogu Egzekutivnog odbora za vjersku i mearifsku autonomiju, da se ova zaklada ugasi i preda na upravu vakufa. U tekstu se navodi da ta ustanova

Prilog 8.- Geodetski snimak sa ucrtanom pružnom trasom kroz Potur-mahalsko greblje.

i dalje postoji. Radi se o 1940. godini, kada je novela i objavljena.

Kako i kada je došlo do ukidanja zaklade Muinu-l-adžeze i prelaska njene imovine na vakuf, moguće je ustanoviti naknadnim istraživanjem.

Naime, u jednoj od svojih kuća na Varošu, Sulejman-ef. Kajmaković je otvorio kafanu „Kaštel“. U toj kafani je, prema navodima pisca, usluživao kahvu, nerijetko i onome ko je dobivao potporu iz njegove zaklade. On je sebi, kako zaključuje pisac, odredio takav životni put da pomaže i hizmeti ljudima.

Danas je taj objekat vakufska nekretnina. Mudrom upravom u njemu je smješten ugostiteljski objekat „Kastel na Hendeku“ koji svojim uspješnim djelovanjem doprinosi razvoju institucije vakufa ali i uljepšava i oplemenjuje mjesto u kome djeluje.

Literatura

- Alečković, Sulejman, „Umro, ali živi“, *Narodna uzdanica*, Sarajevo, 1940.
- Mujezinović, Mehmed, *Islamska epigrafika BiH*, knjiga II, Sarajevo-Publishing, Sarajevo, 1998.
- Papić, Krešimir, *Travnik, grad i regija*, Zavičajni muzej Travnik, Travnik 1975.
- „Službena zabilješka broj: 94/01“, *Knjiga protokola Zavičajnog muzeja Travnik*, Datum: 12. 09. 2001. godine
- Sujoldžić, Enver, *Sjećanje na Travnik*, Zavičajni muzej Travnik, Travnik 2019.
- Šunjić, dr. Marko, „Trogirski izvještaj o turskom osvojenju Bosne (1463.)“, *Glasnik Arhiva i Društva arhivskih radnika BiH*, XXIX, Sarajevo, 1989.

ADIL LOZO, ADVOKAT
Advokatsko društvo

**NACIONALIZACIJA I UZURPACIJA
VAKUFSKE IMOVINE U TRAVNIKU**

NACIONALIZACIJA I UZURPACIJA VAKUFSKE IMOVINE U TRAVNIKU

Terminološki i u praktičnom pogledu pojam *nacionalizacija* znači oduzimanje prava vlasništva i prenos stvari iz privatnog u državno ili društveno vlasništvo. Pojam *uzurpacija* je terminološki određen kao neki vid zauzimanja tuđih nekretnina u posjed koji može imati svojstvo zakonitog, nezakonitog, savjesnog ili nesavjesnog posjeda.

U uvodnom dijelu naznačavamo da u praktičnom smislu, kada se radi o nacionalizaciji, može se govoriti o potpunoj nacionalizaciji, djelimičnoj nacionalizaciji i dovršenoj nacionalizaciji. Što se tiče same uzurpacije, ona je u neposrednoj vezi s nacionalizacijom, te se može označiti kao uzurpacija u javnom interesu, zatim uzurpacija u privatne svrhe i dovršena uzurpacija u poslijeratnom periodu.

Temeljni dokument na kojem se zasniva nacionalizacija a zatim uzurpacija vakufa općenito, pa i vakufa u Travniku, zasnovana je na *Zakonu o nacionalizaciji najamnih zgrada i građevinskog zemljišta*.¹⁷⁵ Pored navedenog zakona, 1959. doneseni su podzakonski akti koji su imali provedbeni smisao kao što su: *Uputstvo zemljišnoknjižnim upisima nacionalizovanih najamnih zgrada i građevinskog zemljišta*, *Uputstvo o obrascima u postupku za sprovođenje nacionalizacije najamnih zgrada i građevinskog zemljišta*, *Uredba o sredstvima i načinu isplaćivanja naknade za nacionalizovane najamne zgrade i građevinsko zemljište*.¹⁷⁶ Naknadno je

¹⁷⁵ Zakon je objavljen u *Službenom listu Federativne Narodne Republike Jugoslavije*, broj 52/58 od 31.12.1958.

¹⁷⁶ Navedeni podzakonski akti su objavljeni u *Službenom listu Federativne Narodne Republike Jugoslavije*, broj 52/58 od 31.12.1958. godine

donesena *Uredba o postupku za sprovođenje nacionalizacije najamnih zgrada i građevinskog zemljišta*.¹⁷⁷

Zakon o nacionalizaciji najamnih zgrada i građevinskog zemljišta - Zakon o nacionalizaciji definiran je odredbama pitanja obima i vrste nacionalizacije. Predmet nacionalizacije postali su stambeni i poslovni objekti te građevinsko zemljište u gradovima i naseljima gradskog karaktera. Ova imovina je na temelju *Zakona o nacionalizaciji* danom stupanja na snagu ovog zakona postala društvena svojina ili 26. decembra 1958. U odnosu na vjerske zajednice, *Zakon* je djelimično napravio izuzetak: „Odredbe ovog zakona ne primjenjuju se na zgrade i prostorije koje služe vjerskim zajednicama za vršenje njihove vjerske djelatnosti kao što su crkve, hramovi, kapele i bogomolje, manastiri i samostani, sjemeništa i vjerske škole, niti na zgrade koje služe kao župski, parohijski, biskupski, patrijaršijski i drugi slični dvorovi.”¹⁷⁸ Iz navedene odredbe je vidljivo da nisu spomenute džamije, mesdžidi i drugi objekti u vlasništvu tadašnjih vakufa niti su vakufi kao poseban vid zadužbine ili sada fondacije imali kategoriziranu poziciju u zakonu, što je otvorilo mogućnost za proizvoljan odnos prema vakufskoj imovini koja je u tom periodu bila nezaštićena. Ipak, date su jasnije odrednice kada je u pitanju zaštita imovine drugih vjerskih zajednica jer je *Zakon* donesen na nivou tadašnje Federativne Narodne Republike Jugoslavije.

Također je *Zakonom* određena naknada za oduzetu imovinu: „Za nacionalizovanu zgradu ili poseban dio zgrade, zajedno sa zemljištem koje pokriva zgrada i zemljištem koje služi za redovnu upotrebu te zgrade, ranijem sopstveniku daje se naknada koja iznosi 10% od stanarine koja se plaća za tu zgradu ili dio zgrade na dan stupanja na snagu ovog zakona – za vrijeme od 50 godina.”¹⁷⁹

Prema naprijed navedenom, vlasnik vakufa ima dovoljan argument da se naknada za nacionaliziranu imovinu nije plaćala. Ako se uzme visina propisane naknade od 10% od mjesečne zakupnine koju odredi država za period od pedeset godina, onda je potpuno jasno da bi to bila zakupnina za pet godina u visini koju odredi država. Sadržaj rješenja o nacionalizaciji je uvijek imao ovakvu odredbu. Međutim, ova odredba je bila samo formalne naravi jer se nije plaćao ni najmanji iznos propisan zakonom tako da se s te pozicije može sa sigurnošću braniti činjenica da naknada za oduzetu imovinu nije plaćena.

177 Uredba je objavljena u *Službenom listu Federativne Narodne Republike Jugoslavije*, broj 4/59 od 28.1.1959. godine

178 *Zakon o nacionalizaciji najamnih zgrada i građevinskog zemljišta*, član 11.

179 *Zakon o nacionalizaciji najamnih zgrada i građevinskog zemljišta*, član 42. stav 1.

Ovaj argument je u vezi s teorijom o uzurpaciji vakufske imovine, koja se upravo temelji na argumentaciji da za oduzetu imovinu nije isplaćivana naknada. Druga činjenica, sve da se i isplaćivala naknada, ona nije pravična jer je upravo *Zakon o nacionalizaciji* definirao nepravičnu naknadu. Nacionalizacija se po ovom osnovu ne bi mogla dovoditi u vezu s arondacijom ili eksproprijacijom kao oblikom dopuštenog oduzimanja imovine u kojim postupcima se uvijek određivala pravična naknada u novčanoj protuvrijednosti prema procjeni vrijednosti nekretnine ili kompenzacijom za drugu nekretninu. Principijelno, teza pravične naknade se može dovesti u pitanje i u slučaju arondacije i eksproprijacije, s tim da se u slučajevima nacionalizacije ne može postaviti pitanje naknade ili pravične naknade. Iz ovog razloga sasvim sigurno se može izvesti zaključak da se radi o nekom vidu uzurpacije tuđe imovine. Ovaj vid uzurpacije je utemeljen na nepravičnom zakonu, koji se primjenjivao i doprinio vrlo negativnim posljedicama po vakufsku imovinu - u velikom dijelu trajno je nestala kao što je nestala i mogućnost eventualnog pravičnog namirenja. Pravično namirenje ne bi se moglo smatrati primjerom isplate naknade za oduzetu nekretninu ili, kako se to u teoriji restitucije zove finansijska kompenzacija. Realan gubitak odnosi se na stvarnu vrijednost nekretnine i izgublenu korist koju bi vakufska imovina dala u slučaju da nije nacionalizirana.

Svjesni ove činjenice, a nakon izrade studije o vakufskoj imovini u Travniku, pokrenuli smo aktivnosti na iznalaženju načina da se uđe u posjed vakufske imovine podobne za povrat ranijem vlasniku. Ovakve radnje su u skladu s općenitim principima o restituciji u dva osnovna oblika:

1. naturalna restitucija,
2. finansijska kompenzacija.

Predmet naturalne restitucije može biti imovina koja postoji i na kojoj treća lica nisu stekla neko imovinsko pravo. Praktično, to su mogli biti samo poslovni prostori koji su ostali u vlasništvu države na kojima se uplaćivala zakupnina od strane korisnika kao trećih lica. Ovim vidom preuzimanja dijela vakufske imovine od države ostvaruju se:

- redovni prihodi radi čega je i osnovan vakuf i izvršeno uvakufljenje,
- nekretnine se štite od moguće uzurpacije od strane države ili trećih lica.

Ovaj stav zauzet u Travniku vremenom se pokazao ispravnim jer se na poslovnim prostorima koji su ostali „čisti“ nakon nacionalizacije ubirala zakupnina preko dvadeset i pet godine čime su poslovni prostori najmanje jednom isplaćeni u svojoj protuvrijednosti. U periodu aktivnosti po ovom pitanju

(poslijeratni period) neki od predstavnika koji su se brinuli o vakufima imali su drukčiji stav. Smatrali su da ne treba prihvatiti korištenje imovine do donošenja propisa o povratu te imovine, uz argument da će se na taj način izvršiti pritisak na državu da donese neki zakon, što je bila čista zabluda.

Pored materijalnog efekta koji je stalan u vidu zakupnina, ova metoda je zadržala i drugi značajan efekat tako što je imovina koja čeka odredbu o konačnom vraćanju ranijem ili stvarnom vlasniku zaštićena od bilo kojeg vida uzurpacije. Drugi vid zaštite koji smo poduzeli jeste identifikacija imovine koja je bila predmet nacionalizacije i koja ne bi, prema važećim principima pravnog poretka a i prema pravilima iz člana 1 *Prvog protokola uz Europsku konvenciju o zaštiti osnovnih ljudskih prava*, mogla potpadati pod naturalnu restituciju. Prema našim istraživanjima, radi se o ukupno oko stotinu hiljada metara kvadratnih gradskog građevinskog zemljišta, oko dvije hiljade i pet stotina metara kvadratnih poslovnih prostora i dvije hiljade i tri stotine metara kvadratnih stambenog prostora. Kada se sve ovo dovede u vezu sa sadašnjim stanjem, slobodno možemo izvesti zaključak da je ostao samo mali dio od bogate vakufske imovine. Uspostavljane evidencije upravo i nastoje izvršiti identifikaciju nekretnina koje su bile predmet oduzimanja da bi se javnosti ponudila činjenica o vakufima i njihovom značaju, a sve u cilju pripremanja javnosti da se vrate zaboravljena sjećanja nestala s ranijom generacijom koja je preživjela nacionalizaciju u tišini, bez otpora, jer se otpor nije ni mogao pružiti nakani države koja je nastojala osnovati novi oblik imovine - „svačija i nije ničija“.

U odnosu na sadašnje potrebe vakufa u Bosni i Hercegovini, a u vezi s mogućom primjenom važećih normi iz oblasti imovinsko-pravnih odnosa te u odnosu na ovu temu, značajne su odredbe *Zakona o nacionalizaciji* iz člana 36 i 37 kojima se uređuju pitanje statusa zemljišta ispod objekta a koje služi za redovnu upotrebu objekta - npr. zemljište ispod džamije i zemljište koje služi za potrebe tog objekta. Takva zemljišta su nacionalizirana, s tim da su ostavljena na korištenje vlasnicima objekata sve dok taj objekat postoji na toj parceli. Druga kategorija građevinskog zemljišta je nacionalizirano neizgrađeno građevinsko zemljište, koje ostaje u posjedu ranijeg vlasnika sve dok se ne provede upravni postupak od strane nadležne općine na čijoj se teritoriji nalazi zemljište - tim postupkom se nacionalizirano zemljište izuzima od ranijeg vlasnika iz njegovog posjeda, bez obzira da li je taj vlasnik u faktičkom posjedu ili je samo evidentiran kao posjednik s pravom korištenja. Ovim odredbama je uvedeno pravo korištenja kao posebna kategorija prava uspostavljena u zemljišnim knjigama i koja postoji i u sadašnjem vremenu - bez obzira što

je sada pod važećim *Zakonom o stvarnim pravima*¹⁸⁰. Ustanovljeno je pravno jedinstvo zemljišta i zgrade, što podrazumijeva da vlasnik zgrade stiče pravo vlasništva u društvenom, odnosno državnom vlasništvu koje pripada zgradi. Uspostava pravnog jedinstva vakufskih objekata je aktuelno pitanje za svaki konkretan slučaj.

Stvarno stanje postupaka i života koji se paralelno odvija s teorijom o restituciji ukazuju na potrebu poduzimanja konkretnih postupaka i radnji u odnosu na imovinu koja je bila predmet nacionalizacije po navedenim odredbama da bi se tako spasili ostaci nekadašnjih vakufa. Primjer su norme iz *Zakona o nacionalizaciji* kojima je određeno da objekti i građevinska zemljišta postaju društvena svojina danom donošenja *Zakona o nacionalizaciji*. Laičko poimanje bi nas navelo na zaključak da su se u zemljišnoknjižnom uredu sva građevinska zemljišta trebala po sili zakona upisati kao društveno vlasništvo. Konkretno na području Travnika koji je obilovao velikom vakufskom imovinom to se nije desilo. U traženju načina za sprovođenje zakona izdato je jedinstveno rješenje za sve građevinske parcele na području grada Travnika. U rješenju su navedeni raniji vlasnici s oznakama parcela. Međutim, takvo rješenje nije bilo provodivo pa su kasnije donesena posebna rješenja za svaki predmet pojedinačno, što se odnosilo i na vakufe, odnosno vakufsku imovinu. Ovaj primjer je naveden u odnosu na pogrešna poimanja u praktičnom radu na zaštiti vakufske imovine da se neke službene radnje mogu odvijati „po sili zakona“ ili na jednostavan način. Sami postupci legalizacije eventualno neupisanih objekata ili rješavanja imovinskih odnosa upisom stvarnog vlasnika nekretnine su jedini lijek za sprečavanja nastavka uzurpacije vakufske imovine koja se kontinuirano odvijala od 1945. pa do danas sa smanjenim intenzitetom i mogućnostima za uzurpaciju jer je ostao mali dio imovine koja bi mogla postati predmet uzurpacije.

Nije realno očekivati da će se donijeti propis na osnovu kojeg će se izdvojiti sredstva i izvršiti kompenzacija vrijednosti imovine oduzete nacionalizacijom pa uzurpirane na neki od načina koje ćemo opisati. Rad na zaštiti vakufske imovine mora se odvijati kontinuirano i agresivno u odnosu na postojeće propise koji omogućavaju da se poduzimaju konkretne radnje u cilju sprečavanja započete i nedovršene uzurpacije ili rješavanje spornih pitanja kompenzacijom, odnosno naturalnom restitucijom. Dozvoljen je zakoniti pritisak na državu poduzimanjem obimnih radnji koje će rezultirati donošenjem novih propisa ili primjenu postojećih u korist vakufa a sve u cilju zaustavljanja uzurpacije vakufske imovine.

180 „Zakon o stvarnim pravima“ objavljen je u: *Službene novine FBiH*, br. 66/2013 i 100/13.

Osnovni oblici uzurpacije vakufke imovine u Travniku mogli bi se označiti u različitim slučajevima.

Teorija nacionalizacije, kao što je i navedeno, bila je u osnovi podruštvljavanje imovine u cilju nastanka društvene imovine koja nikada dokraja nije bila definirana kao imovinski oblik niti je bila potpuno jasna jer je titular - vlasnik apstraktno označen kao *svi i niko*, što bi ukazivalo da se radi o javnom dobru na kojem pojedinac ima prava korištenja onoliko koliko mu je potrebno prema njegovom stanju i prilikama. Kada se radi o vakufskoj imovini, ona se ne može svrstati strogo ili identično kao privatna imovina iz razloga što je zastupljen princip javnosti u odnosu na svrhu vakufa od čijeg se prihoda trebaju zadovoljavati potrebe većeg broja osoba - uglavnom religioznog ili humanitarnog karaktera. Vakuf kao opće dobro je nacionaliziran da bi ponovo postao opće dobro - s tim da njime sada upravlja država koja smatra da vjerskoj zajednici nije potrebna imovina od koje bi se ispunjavale materijalne obaveze radi opstanka i rada vjerske zajednice koja služi građanima općenito. Ovom obliku imovine najbliža je ranije zadružna imovina u svrhu razvoja zadrugarstva, pa se ova imovina ne smatra strogo, u formalnom smislu, privatnom imovinom jer nije naznačen titular te imovine - nastale u periodu od 1948. do 1990. Država je preuzela ulogu titulara nad vakufskom imovinom, što je apsurd jer bi društvena imovina po svom karakteru bila mnogo bliža vakufskoj imovini po sadržaju nego naprimjer privatnoj imovini koju imaju fizičke osobe ili imovini privrednih kompanija, koja je bila predmet nacionalizacije, također. Stoga je država postala najveći uzurpator vakufske imovine u Travniku i drugim gradovima gdje je ta imovina postojala. Jedan dio oduzete imovine služio je općoj upotrebi - kao što je zemljište na kojem je izgrađena Kantonalna bolnica Travnik, putevi, parkovi i druge javne površine.

Drugi vid uzurpacije odvijao se na način da je država nakon nacionalizacije izuzimala zemljišta od ranijih vlasnika u posebnom postupku i dodjeljivala ih pravnim i fizičkim osobama. Tako danas na području Travnika postoje izgrađeni objekti u privatnom vlasništvu na vakufskim parcelama - nakon što je zemljište dodjeljivano fizičkim osobama. Ovaj vid uzurpacije je negiranje principa javnosti ili općeg dobra koje je vakuf imao ili i sada ima u dijelovima očuvanih ili novonastalih imovinskih oblika. Teorija podruštvljavanja nacionalizacijom ovakvom praksom je negirana te se pokazalo da je cilj bio osiromašenje vakufa.

Uzurpacija se odvijala i u drugim procesima - vakufska imovina poslužila je za izgradnju stambenih ili poslovnih objekata koji su bili u društvenom a kasnije u državnom vlasništvu da bi, nakon provedenog postupka privatizacije

ili otkupa stanova na kojima postoji stanarsko pravo, ta imovina postala privatno vlasništvo. U ovom slučaju radi se o uzurpaciji u „demokratskom političkom sistemu“ koji više nije poznavao društvenu imovinu kao imovinski oblik. Kruna ovog procesa odvijala se nakon donošenja *Zakona o pretvorbi društvene svojine*.¹⁸¹ Na ovaj način udaren je temelj budućim postupcima privatizacije državne imovine - što je bila nova teorija da društvena svojina stečena u prošlom političkom sistemu treba postati državna svojina. Ovaj zakon imao je namjeru da zaustavi uzurpaciju tako što je propisano: „Posebnim zakonom uredit će se vraćanje u privatnu svojinu, odnosno naknada za imovinu koja je po raznim osnovama oduzeta od vlasnika po ranijim propisima.“¹⁸² Prema tome, u samom postupku vraćanja vakufske imovine u Travniku imali smo u vidu navedenu odredbu koja nam je davala legitimaciju da tražimo u posjed imovinu koja postoji, a na kojoj treća lica nemaju neka imovinska prava, te da evidentiramo imovinu za koju planiramo tražiti naknadu. Ipak, postojala su ograničenja u pogledu nacionalizirane imovine kada je u pitanju *Zakon o privatizaciji preduzeća*.¹⁸³ U cilju zaštite imovine oduzete od ranijih vlasnika na jedan od načina koji je propisan *Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o prometu nepokretnosti*,¹⁸⁴ *Zakonom o privatizaciji* je propisana zaštita nacionalizirane imovine tako što: „...u početnoj bilanci preduzeća za privatizaciju ne iskazuju se prirodna bogatstva i dobra u općoj upotrebi, kao ni objekti od općeg kulturnog i povijesnog značaja koje preduzeće koristi u obavljanju svoje djelatnosti. Iz početne bilance za privatizaciju, preduzeće je dužno isključiti sredstva čiji se povrat traži za restituciju, o čijem je podnošenju i pouzdanosti preduzeće informirano od nadležnog organa, u skladu sa posebnim zakonom.“¹⁸⁵ U postupku privatizacije od strane Kantonalne agencije za privatizaciju nije uspostavljena adekvatna komunikacija u pogledu imovine koja bi se trebala izuzeti od prodaje u postupku privatizacije. Istina, preostali poslovni prostori ostali su sačuvani od prodaje - izuzev nekih od kojih je tzv. „Drakstor“ kao najveći objekat prenesen u vlasništvo Federalnom zavodu penzijsko-invalidskog osiguranja kao kompenzacija za neplaćene dorinose radnicima trgovine „Borac“ Travnik - da bi taj najvredniji vakufski objekat nakon toga prenesen u privatno vlasništvo privrednom subjektu koji je sada faktički uzurpator najvrednije vakufske nekretnine u Travniku, a da se vakuf ne kompenzira po

181 Zakon je objavljen u *Službenim novinama RBiH*, broj 33/94.

182 Član 8 *Zakona o pretvorbi društvene svojine*.

183 Osnovni tekst „Zakona o privatizaciji preduzeća“ objavljen je u *Službenim novinama FBiH*, broj 27/97.

184 Zakon je objavljen u *Službenim novinama SR BiH*, broj 22/91, a stupio je na snagu 31. decembra 1991.

185 „Zakona o privatizaciji preduzeća“ objavljen je u *Službenim novinama FBiH*, broj 27/97, član 8.

bilo kom osnovu. Naša istraživanja vezana za sudbinu vakufske imovine su zaustavljena 1998. godine, nakon prestanka mandata predsjednika Medžlisa Islamske zajednice u Travniku. Izgubili smo mogućnost nastavka rada na zaštiti vakufske imovine. Navest ćemo još, prema našim saznanjima, slučaj uzurpacije vakufskog zemljišta na kojem je izgrađen Hotel „Lipa“, uz asistenciju Općine Travnik - nakon što je 2005. godine utvrđeno da prestaje pravo korištenja i posjeda ranijeg korisnika i posjednika - Vakufa Derviš-pašine džamije Travnik. Ovo zemljište sa 3110 m² trajno je izgubljeno tako što je preneseno pravo korištenja nakon nacionalizacije na bespravnog graditelja, a nakon toga je objekat sa zemljištem prodat u sudskom postupku. Ovo pitanje je ključno da se uvidi da uzurpacija vakufske imovine traje i nakon demokratske reforme političkog sistema u Bosni i Hercegovini.

Najočitiji i naobimniji vid uzurpacije vakufske imovine odvijao se nakon donošenja *Zakona o prodaji stanova* na kojima postoji stanarsko pravo.¹⁸⁶ Postojala je jedna blaga nada da će ostati stanovi koji su nacionalizirani i da će se vakufima u Travniku izvršiti vraćanje bar tog dijela. Očito je lutanje zakonodavca po ovom pitanju u odnosu na definiranje pojma stanarskog prava. Međutim, nakon što je od strane Evropskog suda za ljudska prava zauzet stav da se radi o imovinskom pravu koje štiti Evropska konvencija za zaštitu osnovnih ljudskih prava i sloboda, zakon se mijenjao u korist nosilaca stanarskog prava koji su mogli dokraja na zakonit način uzurpirati tuđe stanove. Dakle, uzurpacija je postojala u kontinuitetu a državi je bilo prepušteno upravljanje kompletnom situacijom. U 2006. godini uređena je zakonska mogućnost da se oduzeti nacionalizirani stanovi otkupe, pod uvjetom da se da saglasnost vlasnika stana za otkup na osnovu stanarskog prava, naglašavajući da „... nosioci stanarskog prava na stanovima čiji su bivši vlasnici vakufi (legati, zadružbine) ne mogu otkupiti te stanove bez prethodne saglasnosti vlasnika stana.“¹⁸⁷ Ovakva odredba je prva zakonska formulacija kojom se vakufu daje uloga vlasnika nacionalizirane nekretnine. Međutim, ta odredba je imala samo svrhu da zaustavi otkup i eventualno obešteti nosioce stanarskog prava koji nisu u mogućnosti otkupiti vakufske stanove. Kasnijim izmjenama navedenog *zakona* od 13. novembra 2008. određeno je da: „...pravo na kupovinu stana prema odredbama ovog zakona ima i nosilac stanarskog prava na nacionalizovanom i konfiskovanom stanu, s tim da se bivšem vlasniku dodjeljuje drugi odgovarajući

186 Zakon je objavljen u *Službenim novinama FBiH*, broj 27/97; 11/98; 22/99; 27/99; 7/00; 32/01; 61/01; 15/02; 54/04; 36/06; 51/07; 72/08.

187 „Član 10 Zakona o izmjenama i dopunama zakona o prodaji stanova na kojima postoji stanarsko pravo“, *Službene novine FBiH*, br. 36/06.

stan s pravom uknjižbe prava vlasništva u zemljišnim knjigama“.¹⁸⁸ *Zakon* je dao jasnu definiciju da se pravo na zamjenske stanove odnosi na isto mjesto gdje se nalazi nacionalizirani stan. Prema ovoj odredbi, općina Travnik je bila u obavezi da osigura zamjenske stanove. Godine 2008. vakufe u Travniku su predstavljali osobe koje nisu bile u kapacitetu da zatraže provođenje ovog zakona. Poznato je da je općina Travnik tada imala fond stanova koji je mogao zadovoljiti obim kompenzacije za prodane vakufske stanove, koje je prodala općina Travnik. Na ovaj način je okončana uzurpacija nacionaliziranih stanova, tiho, bez konflikta, o čemu blijede sjećanja a ostaju uspomene koje danas iznosimo. U odnosu na navedene odredbe, donesen je propis o restituciji - treba raditi i adekvatno se boriti za prava vakufa. Nije realno očekivati da će se nakon ovog donijeti drugi propis da bi se moglo realno očekivati da se umjesto zamjenskih stanova ponudi finansijska kompenzacija. Navedeni zakon, koji je na snazi, i dalje daje nadu zastupnicima vakufa da traže pravo vakufa tako što će od općine Travnik zatražiti izgradnju novih stanova - ako ne postoji stambeni fond iz kojeg bi se namirio vakuf.

Može se postaviti pitanje primjene odredbi *Zakona o posebnoj zaštiti sakralnih objekata i sakralnih prostora*.¹⁸⁹ Navedeni zakon daje vrlo široke mogućnosti za saniranje provedene nacionalizacije i uzurpacije. Ovaj zakon predviđa izmjene u prostorno-planskoj dokumentaciji u cilju revitalizacije sakralnih objekata i sakralnih prostora, a to su ustvari vakufi brutalno preuzimani i uništavani.

Mišljenja smo da postoje uvjeti da se kontinuirano radi na očuvanju vakufa od eventualne nove uzurpacije, što je konkretan posao koji podrazumijeva ustrajan rad ne samo u granicama volonterizma i entuzijazma pojedinaca. Tradicija vakufa, od njihovog uspostavljanja, ukazuje da se uvijek propisivao profesionalizam u odnosu na vakufe pojedinačno, s naznakama u vakufnami kao osnivačkom aktu, što je bio slučaj i s vakufima u Travniku.

Današnje stanje potreba podrazumijeva angažiranje stručnih osoba na istraživanju prakse susjednih zemalja na koje se odnosio isti *Zakon o nacionalizaciji*. Naprimjer, u Republici Hrvatskoj je donesen *Zakon o naknadi za imovinu oduzetu za vrijeme jugoslavenske komunističke vladavine*.¹⁹⁰ Moguća su rješenja i u odnosu na vakufe u Travniku, s tim da se treba imati na umu da se

188 „Član 1 Zakona o izmjenama i dopunama zakona o prodaji stanova na kojima postoji stanarsko pravo“, *Službene novine FBiH*, br.72/08.

189 Zakon je objavljen u *Službenom listu RBiH*, broj 13/93.

190 Zakon je objavljen u *Narodnim novinama R Hrvatske*, broj 92/96; 39/99; 92/99; 43/00; 131/00; 27/01; 65/01; 118/01; 80/02.

zakoni ove vrste mogu donositi samo na entitetskom nivou. Ideja da se insistira na donošenju zakona na nivou Bosne i Hercegovine je prazna politizacija na štetu vakufa - takve ideje uglavnom proizvode osobe koje nisu kvalificirane da se bave ovim pitanjima. Nije poznato da li su predstavnici vakufa uspostavili adekvatnu komunikaciju sa općinom Travnik po svim pitanjima. Iskustvo iz 2005. ukazuje da se komunikacija odvijala na štetu vakufa. Mišljenja smo da su u ovom slučaju vakuf zastupale osobe sa skromnim znanjem o imovinskopравnim odnosima; takve dobronamjerne osobe su često korištene za poduzimanje štetnih radnji.

Poslovi na zaštiti vakufa moraju se odvijati sa stalnom inicijativom i zahtjevima koji ne moraju u cijelosti biti osnovani. Međutim, stanje zastupanja vakufa u cilju samoodbrane nečega što jer napadnuto dovode do otvaranja mogućnosti za neki vid uzurpacije jer se dobije dojam da se radi o imovini koja nije zaštićena. Ovaj stav nikako se ne može razumjeti kao potreba da se ulazi u subjektivni konflikt s predstavnicima države. Naprotiv, vakufi traže dostojanstven odnos zastupnika koji ulaze u zakonit konflikt s argumentacijom o povrijeđenom pravu.

Analize dosada urađene pružaju osnovu za rad zastupnika vakufa. Te analize moraju potaknuti zakonodavne organe te konstantno vršiti zakoniti pritisak i lobiranje za donošenje propisa ili primjenu donesenih. Sve ovo podrazumijeva studiozne analize prakse sudova u Bosni i Hercegovini, sudova susjednih zemalja, te Evropskog suda za ljudska prava u Strazburu kao generalnog kontrolora poštivanja prava na imovinu i prava na slobodu vjere. Takav odnos osigurava nam i *Zakon o slobodi vjere* kao državni zakon koji daje garanciju vjerskim zajednicama u njihovom pravu na imovinu. Sve važeće odredbe daju nam dovoljno prostora za nesmetan rad u zaštita vakufske imovine - što podrazumijeva kontinuitet i ustrajnost u radu.

Posebno je relevantno uvažavanje struke i znanja po pitanju vakufa i vakufske imovine, što izgleda nije dovoljno zastupljeno jer se pitanje vakufa, premda je temeljno i osnov za opstanak zajednice, u cjelini stavlja u niži rang značajnih pitanja.

DOC. DR. NERMIN ŠUŠIĆ,
Elči Ibrahim-pašina medresa

**POVRAT VAKUFSKE IMOVINE
U TRAVNIKU**

POVRAT VAKUFSKE IMOVINE U TRAVNIKU

Uvod

Vrijeme posljednje decenije XX i početak XXI stoljeća na području Travnika, kao i na drugim područjima drage nam domovine, karakterizira svojevrsno otopljanje odnosa države i vjerskih zajednica, u našem slučaju Islamske zajednice, ali i dalje bez konkretnijeg i smjelijeg poduhvata kada je u pitanju vakufsko dobro i njegovo vraćanje izvornoj namjeni koja se ogleda ponajprije u materijalnoj sigurnosti zajednice muslimana.

Prihvatanjem islama i podizanjem prvih vjerskoprosvjetnih ustanova: džamija i tekija, počinje i povijest vakufa u Bosni i Hercegovini.¹⁹¹

Vakuf kao darovana imovina u vjerske i dobrotvorne svrhe zaštićen je od prodaje, otuđenja i svih vidova zloupotrebe. Nepromjenjiv je princip da se tom imovinom u svakom vremenu upravlja na najbolji mogući način i da se izvršava volja darodavca - *vakifa*. Potvrda ili knjiga uvakufljenja - *vakufnama*, koja je i danas aktualna, sadrži bitne odredbe o predmetu, svrsi i načinu upravljanja darovanom imovinom - *vakufom*.¹⁹²

¹⁹¹ Najznačajniji i najbogatiji vakufi u Bosni i Hercegovini nastali su u XV i XVI stoljeću. Brojni vakifi, državnici, veziri, trgovci, zanatlije i drugi podizali su zadužbine razne namjene: vjerske, kulturne, humanitarne i prosvjetne te uvakufjivali svoj imetak za njihovo održavanje i unapređenje tih objekata. Vakufi su tokom trajanja osmanske uprave predstavljali i jedine kreditne ustanove.

¹⁹² Definiciju vakufa, njegovo vjersko utemeljenje, osnovne principe, karakter, terminologiju i potrebu da se vakuf tumači i razumijeva u skladu sa zahtjevima vremena i prostora na kojem živimo obrazložio je Mehmedalija Hadžić u referatu pod naslovom „Vakufi i vakufnama – definicija i implementacija“, *Zbornik radova sa naučnog skupa Vakufi u BiH*, Sarajevo, od 17. do 28. juna 2011.

Vakuf je imovina koja je voljom njezina vlasnika izdvojena iz prometa - njegova vlasništva i čija se korist ili prihod daje u tačno utvrđene dobrotvorne svrhe koje su u skladu s islamskim učenjem.

Vakif- dobrotvor, utemeljitelj, zakladatelj, zadužbinar, legator je osoba koja zavješta ili uvakufluje svoju imovinu ili jedan njezin dio.

Vakufnama - knjiga, povelja, zakladnica je dokument o uvakufljenju kojim se određuje predmet, svrha i način upravljanja vakufskom imovinom. Primarni historijski izvori za izučavanje vakufa jesu vakufname, ali u odnosu na broj osnovanih vakufa u Bosni i Hercegovini broj sačuvanih vakufnama veoma je mali.¹⁹³

Ovaj rad osvjetljava aktivnosti koje su dokumentirane a koje su prethodile povratu vakufske imovine na području Travnika, jednog od bosanskohercegovačkih gradova duge tradicije vakufljenja, zatim popis vraćenih vakufa na privremeno korištenje i trenutno statističko stanje vakufske imovine na području Medžlisa.

Vakuf se i u Travniku razvio pod osmanskom vlašću, prilagođavao austrougarskoj, branio od jugoslavenske, dokrajčen socijalističkom/ateističkom. Iznova se počeo podizati pod sadašnjom vlašću - civilnom i demokratskom. Kroz sve epohe i razdoblja silom zakona pobjednika, pravljenjem nekakvih pravnih okvira, nacionalizacijom, konfiskacijom i eksproprijacijom oduzimana je vakufska imovina bez brige o bilo kakvim ugovorima i zaštiti imovinskih prava ljudi i Zajednice.

Od 1990. godine, u razdoblju novije historije naše zemlje, započeta je otvorena priča o povratu vakufskih nekretnina oduzetih na prinudan način u različitim sistemima i uređenjima od prvih osmanskih vakufa do danas.

Aktivnosti na identifikaciji oduzete vakufske imovine i njezinom vraćanju

Nakon što je uspostavljena samostalna Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini, imenovanjem reisu-l-uleme i Ulema-medžlisa, kao vjerskih organa, uspostavljena je i Zemaljska vakufska komisija kao organ za zaštitu vakufske imovine. *Statutom za autonomnu upravu islamskih vjerskih i vakufsko-mearifskih*

¹⁹³ Vakufname sadrže podatke o izgradnji raznih vakufskih objekata, o strukturi stanovništva, značajnim ličnostima, obrazovanju, zanatstvu, raznim službama u vakufu, njihovom vrednovanju itd. Nažalost, veliki broj vakufnama zauvijek je nestao, kao i brojni vakufski objekti.

poslova u Bosni i Hercegovini, prvim Ustavom Islamske zajednice, precizno su definirani poslovi vjerskih i vakufsko-mearifskih organa, koji prividno izgledaju kao dvije paralelne organizacione cjeline a u suštini vrlo intenzivno prepliću se u međusobnom djelovanju.

Takvu koncepciju još je dosljednije proveo Ustav Islamske vjerske zajednice Kraljevine Jugoslavije donesen na osnovu državnog Zakona o Islamskoj zajednici u kojem se već u samom naslovu vidi da se vakufi integriraju u Islamsku zajednicu kao jedinstvenu organiziranu strukturu muslimana koja brine o svim njihovim vjerskim stvarima i pitanjima pa i o vakufima.

Donošenjem Zakona o agrarnoj reformi i kolonizaciji 1945. godine, zatim Zakona o nacionalizaciji iz 1948. godine, te Zakona o nacionalizaciji najamnih zgrada i građevinskog zemljišta 1958. godine, Islamska zajednica našla se u veoma delikatnoj situaciji.

Uvođenjem višestranačkog sistema u Bosni i Hercegovini 1990. godine sve parlamentarne stranke su se obavezale da će vjerskim zajednicama vratiti imovinu oduzetu u procesu nacionalizacije.¹⁹⁴ Počinje se otvorenije govoriti o vraćanju vakufskih nekretnina oduzetih na prinudan način u različitim državno-pravnim sistemima i uređenjima od odlaska Osmanlija naovamo. Skupština Republike Bosne i Hercegovine na sjednici od 26. marta 1991. godine obrazovala je Komisiju za pitanja denacionalizacije. U tom kontekstu donesen je i propis za Republiku Bosnu i Hercegovinu¹⁹⁵ kojim se zabranjuje promet svih poljoprivrednih zemljišta, šuma, poslovnih prostora, stanova, koji će biti predmet vraćanja - restitucije.

Bosna i Hercegovina je tako priznata kao suverena i nezavisna država, a Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini obnovila je autonomiju koju je dobila još 1909. Kao potpisnica međunarodnih konvencija i deklaracija o ljudskim pravima, Bosna i Hercegovina je od samog priznanja respektirala slobodu vjere i slobodu vjerskog organiziranja, a time i poziciju i djelovanje crkava i vjerskih zajednica u izgradnji države i društva. Vjerske zajednice tako su *na velika vrata* ušle u javni život u Bosni i Hercegovini. Vakuf se suočava s novim izazovima i mogućnostima razvoja koji nameću potrebu reinterpretaacije nekih

¹⁹⁴ Vraćanje ranijim vlasnicima prinudno oduzete imovine ima svoje razloge u potrebi uspostavljanja tržišnih odnosa, što znači i potrebu jačanja onog oblika svojine primjerenijem tom sistemu - privatna svojina, kao i ispravljanje nepravde prema građanima kojima je prinudno bez naknade ili uz minimalnu naknadu oduzeta imovina.

¹⁹⁵ „Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o prometu nepokretnosti“, *Službeni list SRBiH*, broj 22/91.

ranijih propisa u svjetlu vremensko-prostornih promjena i novih društvenih okolnosti. Na sjednici od 7. novembra 1994. Skupština Republike Bosne i Hercegovine donijela je *Zakon o pretvorbi društvene svojine*.

U februaru 1995. Skupština Republike Bosne i Hercegovine utvrdila je *Nacrt zakona o vraćanju stvari vjerskim zajednicama i zadužbinama*. Prema ovom *Nacrtu* predmet vraćanja su stvari oduzete vjerskim zajednicama, zadužbinama, bogomoljama, vjerskim ustanovama, vakufima, tekijama, samostanima i manastirima.

Pod vraćanjem stvari u smislu *Nacrta zakona* podrazumijeva se prenos nepokretnih i pokretnih stvari i imovinskih prava iz posjeda i društveno-državnog vlasništva u vlasništvo i posjed ranijim vlasnicima. Kao stvari koje će se vraćati utvrđuju se: poljoprivredna i šumska zemljišta, stambene zgrade i stanovi kao posebni dijelovi zgrada, poslovne zgrade i poslovne prostorije, gradsko građevinsko zemljište koje nije privedeno namjeni, pokretne stvari i imovinska prava preneseni u društveno vlasništvo na osnovu propisa iz člana 1 ovog *zakona*.

Vraćanje imovine vjerskim zajednicama i zadužbinama, iako vjerovatno relativno lahko izvodljivo, ne bi se smjelo započeti prije procjene posljedica vraćanja imovine i ekonomske funkcije javnih i prirodnih dobara koja se vraćaju.

Odbor Islamske zajednice Travnik na čelu sa predsjednikom advokatom Adilom Lozom i uz podršku Izvršnog odbora, posebno članova Hakije Alagića i Muhameda Šaćirbegovića, odmah je krenuo u aktivnosti prikupljanja dokumentacije i identifikacije vakufske imovine te angažirao stručnjaka geometra Abdulaha Nukića, koji je vršio uvid i popisao čestice u Katastarskom operatu Općine Travnik i Zemljišnoknjižnom uredu Općinskog suda u Travniku. Taj period je trajao sa kraćim pauzama zavisno od ratnih dejstava sve do 1995. godine, kada se prikupljena dokumentacija prezentirala na jednoj od sjednica Odbora Islamske zajednice Travnik, tačnije 13.4.1995. Rečeno je da je u Travniku evidentirano ili bilo 334 čestice vakufskih nekretnina - poslovni prostori, stanovi, zemljište, gradilište itd.

Početkom 1995. Predsjedništvu Skupštine Općine Travnik upućen je zahtjev za povrat na privremeno korištenje vakufskih prostora. Predsjedništvo se oglašilo pravdajući se da nije još donesen zakon o restituciji. Nakon takvog odgovora rukovodstvo Odbora Islamske zajednice se odlučilo na jedan

korak pritiska te je odštamalo preko 1.000 letaka, koje je podijelilo poslije džuma-namaza u Šarenoj džamiji, a na kojima je navedeno da su džematlije izabrale svoje predstavnike u organima Općine, ali da im ti izabrani predstavnici ne žele vratiti vakufsku imovinu. Ta aktivnost Odbora je nagnala općinske organe da donesu prvu Odluku o vraćanju vakufskih prostora na privremeno korištenje, od kojih je 50% bilo devastirano.

U Travniku u toku agresije na Bosnu i Hercegovinu nije bilo porušenih vakufskih objekata u gradskoj zoni. Na terenu potpuno su bile uništene džamije u džematima Bandol, Skender-Vakuf, Mudrike i Karaula, a djelimično su stradale džamije u Vakufu i Slimenima. Sve je, hvala Allahu, obnovljeno i stavljeno u službu vjeri. Lukačkoj džamiji, koja je služila za galeriju, vraćena je funkcija. Elči Ibrahim-pašina medresa, koja je dočekala agresiju na Bosni i Hercegovini kao „Šipadov“ salon namještaja, 1994. vraćena je Islamskoj zajednici i reaktivirala rad primajući prve medresante.

Nakon mukotrpnih pravnih priprema, konstantnih pritisaka na politike koje su participirale u općinskoj vlasti, Odbor Islamske zajednice Travnik - od 1996. Medžlis Islamske zajednice Travnik, uspio je na privremeno korištenje vratiti i ući u posjed sljedećih nekretnina:

- 11.11.1995. - Odluka o prenošenju nekretnina na privremeno upravljanje i korištenje - 9 poslovnih prostora u gradu,
- 17.04.1996. - Odluka o prenosu nekretnine na privremeno korištenje - zgrada „Čabruša“,
- 18.02.1997. - Rješenje o ustupanju na privremeno korištenje poslovnog prostora „Kastel“,
- 31.03.1997. - Ugovor o prenosu prava raspolaganja i korištenja na nekretninama između „Šipad-komerc d.d.“, Odbora Islamske zajednice Travnik i Općine Travnik - zgrada Elči Ibrahim-pašine medrese,
- 6.02.1998. - Rješenje o ustupanju na privremeno korištenje poslovnog prostora u ulici Bosanska - sada „Univerzal Brajić“,
- 16.02.1998. - Rješenje o ustupanju na privremeno korištenje poslovnog prostora u ulici Bosanska 87 - slastičarna „Lajpcig“,

- 16.02.1998. - Rješenje o ustupanju na privremeno korištenje poslovnog prostora u ulici Gimnazijska br. 1. - ćevabdžinica „Vaha“,
- 17.02.1998. - Rješenje o ustupanju na privremeno korištenje greblja kod Medicinskog centra - prostor kod turbeta „Dobrog čovjeka“ i stari harem,
- 17.02.1998. - Rješenje o ustupanju na privremeno korištenje poslovnog prostora u ulici Varoš - kod „Rahmeta“,
- 18.02.1998. - Rješenje o ustupanju na privremeno korištenje poslovnog prostora u ulici Varoš - poslovni prostor prekoputa „Merhametove“ kuće,
- 18.02.1998. Rješenje o ustupanju na privremeno korištenje poslovnog prostora u ulici Varoš - pekara „Baltić“,
- 15.04.1999. - Rješenje o ustupanju na privremeno korištenje poslovnog prostora u ulici Erika Brandisa - restoran „Tarabovac“,
- 03.12.1999. - Rješenje o ustupanju na privremeno korištenje objekta u ulici Lončarica (bio objekat na mjestu nekadašnje Salihije-Lončarica medrese u haremu Lončarice džamije),
- 31.03.2004. - Odluka o ustupanju imovine na privremeno korištenje - općenito,
- 12.12.2006. - Odluka o ustupanju imovine na privremeno korištenje - poslovni prostori slastičarna „Lajpcig“ drugi dio i nekadašnji prostor „Kiki“.

Dakle, Medžlis Islamske zajednice Travnik je od 1995. do 2006. godine, kada je donesena posljednja odluka Općinskog vijeća, izvršio povrat na privremeno korištenje 22 vakufske nekretnine.

U skorije vrijeme Općinsko vijeće Travnik je u dva navrata raspravljalo o povratu nacionalizirane imovine, te je zadnjom odlukom o ustupanju imovine na korištenje donesenom 28.08.2016. godine, koju je potpisao predsjedavajući Vijeća Ljupko Sučić, imovina svih zajednica koja je nakon 1945. bila predmet nacionalizacije, konfiskacije ili je na drugi način oduzeta od vjerskih vlasnika, ustupi će se ranijim vlasnicima, vjerskim zajednicama na privremeno korištenje, tj. bez prava raspolaganja - prodaja, zamjena i sl. bez naknade do donošenja *Zakona o restituciji*.

U Parlamentu Federacije Bosne i Hercegovine nekoliko godina vodila se žustra rasprava da li vjerskim zajednicama vratiti nacionalizirane stanove. Na kraju je Dom za ljudska prava poveo spor na sudu u Sarajevu u kojem je zahtijevao da građani imaju pravo otkupiti stanove certifikatima na kojima su imali stanarsko pravo, da su stanari koji žive u nacionaliziranim stanovima diskriminirani te se i njima trebalo udovoljiti da otkupe ove stanove certifikatima. To je sud i uvažio te time oštetio vjerske zajednice. Islamska zajednica je oštećena za 400 stanova. U samom Travniku 22 stana su na taj način trajno oduzeta Islamskoj zajednici. Svi stanovi su bili u dobrom stanju i na lokacijama u centru grada. Aktom Direkcije za gazdovanje stambenim fondom Općine Travnik broj: 270/97 od 23.05.1997. godine i J.P. „Stan“ Travnik broj: 226-1/05 od 11.07.2005. godine uvidom u dokumentaciju i provjerom na licu mjesta, utvrđeno je da su 22 stana bila vakufska.

Nacionalizirani vakufski stanovi u Travniku

Aktom Direkcije za gazdovanje stambenim fondom Općine Travnik broj 270/97 od 23.05.1997. godine i JP „Stan“ Travnik broj 226-1/05 od 11.07.2005. godine uvidom u dokumentaciju i provjerom na licu mjesta, utvrđeno je da su sljedeći stanovi Islamske zajednice - vakufski: Ulica Bosanska 191 – trosoban stan 85 m² i dvosoban stan 82 m²; Ulica Gimnazijska 1 – trosoban stan 60 m² i trosoban stan 69 m²; Ulica Bosanska 87 – jednosoban stan 42 m²; Ulica Rizaha Hercegovca 10 – dva troiposobna stana po 104 m².

Za gore navedene stanove Vakufska direkcija Sarajevo aktom broj 09-AM-710/06 od 18. septembra 2006. ne dozvoljava da idu u privatizaciju i u otkup, nego da se vrate Islamskoj zajednici, a da se nosiocima stanarskog prava daju zamjenski stanovi.

Ulica Stanična 10 – dvosoban stan 67 m²; dvosoban stan 51 m²; garsonjera – 16 m²; jednosoban stan 27 m²; dvosoban stan – 37 m²; Ulica Poturmahala 5 - 22. oktobar – prizemlje objekta 24 m², 30 m², 41 m², 63 m²; prvi sprat objekta koriste tri fizička lica, zatim Poljoprivredno društvo „Vlašić“ te Udruženje ratnih kategorija iz Kotor-Varoši.

Za gore navedene stanove Vakufska direkcija Sarajevo aktom broj 09-AM-711/06 od 18. septembra 2006. godine daje saglasnost Medžlisu da može tražiti zamjenske stanove od općinskih organa u predmetu otkupa nacionaliziranih vakufskih stanova.

Kantonalno pravobranilaštvo Novi Travnik nije izvršilo ovjeru ugovora pa je aktom broj SU-1661/01 od 15.11.2001. godine obavijestilo Općinu Travnik o povratu ugovora o prodaji stana Š. M. na koje je imalo stanarsko pravo, iz razloga što se radi o nacionaliziranom vakufskom stanu, koji se nalazi u prizemlju objekta na adresi Ulica Bosanska 10. Bez znanja Medžlisa IZ Travnik na nelegalan način riješeni su imovinsko-pravni odnosi na navedenom objektu, te je S. E. data saglasnost da izvrši rekonstrukciju sprata objekta. Imenovani je do temelja srušio navedeni objekat te uložio znatna materijalna sredstva kako bi izgradio novi objekat - u navedenim radovima je poginuo jedan radnik firme koja je izvodila radove.

Predsjednik IO Medžlisa IZ Travnik u mandatu 1998-2002. i 2002-2006. gosp. Dževad Ibrahimagić je u nekoliko navrata razgovarao sa S. E. te mu stavio na znanje da je uzurpirao vakufski stan. S. E. je u jednom trenutku pristao da naknadi načinjenu štetu Islamskoj zajednici, ali je u međuvremenu pokrenuta, po ko zna koji put, procedura usvajanja zakona o povratu nacionaliziranih stanova u Parlamentu Federacije Bosne i Hercegovine, pa je spomenuti odustao i kazao da će, kada se donese zakon, on postupiti po njemu.

Medžlisu IZ Travnik su se obraćala skoro sva lica koja stanuju u nacionaliziranim vakufskim stanovima i tražili da im se da saglasnost za njihov otkup, a Medžlis je odbio svima zahtjev i postupio po uputstvu Vakufske direkcije Sarajevo broj 09-AM-590/06 od 01. augusta 2006.

Po objavljivanju *Zakona o izmjenama i dopunama zakona o prodaji stanova* na kojima postoji stanarsko pravo u *Sl. novinama Federacije Bosne i Hercegovine* broj 36/2006 sva dokumentacija o nacionaliziranim stanovima u gradu Travniku predata je u Službu za obnovu, izbjeglice, raseljene osobe i stambene poslove Općine Travnik.

U članu 47. stav 2 se mijenja i glasi: „Pravo na kupnju stana prema odredbama ovog zakona ima nositelj stanarskog prava na nacionaliziranom i konfisciranom stanu, s tim da se bivšem vlasniku dodjeljuje drugi odgovarajući stan s pravom uknjižbe prava vlasništva u zemljišnim knjigama.”

Iza stava 2 dodaju se novi stavovi 3 i 4 koji glase: „Iznimno od odredbe prethodnog stava, nositelji stanarskog prava na stanovima čiji su bivši vlasnici vakufi - legati, zadužbine ne mogu otkupiti te stanove bez prethodne pisane saglasnosti vlasnika stana.

Nositeljima stanarskog prava iz stava 3 ovog člana dodijelit će se odgovarajući stanovi vodeći računa o lokaciji, uvjetovanosti i njegovoj veličini, ili vlasniku stana, s pravom uknjižbe, ako je dao saglasnost nositelju stanarskog prava za otkup istog.“

Služba za obnovu, izbjeglice, raseljene osobe i stambene poslove uputila je Kantonalnom javnom pravobranilaštvu Vitez da im da tumačenje gore spomenutog Zakona, te je ono odgovorilo aktom broj Kp-209/06 od 06.11.2006. kojim upućuje općinsku Službu da se obrate za mišljenje Federalnom ministarstvu prostornog uređenja.

Pomoćnik načelnika za obnovu, izbjeglice, raseljene osobe i stambene poslove gospodin Mato Jozak obraća se za pravnu pomoć Federalnom ministarstvu prostornog uređenja i dobija odgovor akt broj 05/1-23-6-614/06 od 30.11.2006.

Pitanje nacionaliziranih stanova u Travniku i dalje stoji kao neriješeno čekajući neko vrijeme kada će doći novi ljudi pa pokazati minimum pravde i vratiti imovinu njegovom izvornom vlasniku.

Stanje vakufa u Travniku danas

Danas Medžlis Islamske zajednice Travnik, jedan od 87 medžlisa u Bosni i Hercegovini, u okviru 35 džemata posjeduje sljedeće vakufske objekte i nekretnine:

- 48 džamija,
- 29 mesdžida,
- 1 musallu,
- 30 imamskih kuća i stanova,
- 7 turbeta,
- 3 tekije,
- 17 gasulhana,
- 110 mezarja površine 522.449 m²,
- vakufsko zemljište površine 1.574.884 m²,
- 23 poslovna prostora (plus džemat Turbe u prizemlju Malezija džamije 3) i
- 1 bezistan.

Tabelarni prikaz stanja vakufa u Travniku po džematima

R. br.	Džemat	Ukupna površina zemljišta m ²	Ukupna površina grebalja m ²	Broj vakufskih objekata			
				Džamije	Mesdžidi	Gasulhane	Imamske kuće/stana
1	Bandol	15.426	4.550	1	1	0	1
2	Bijelo Bučje	925	11.939	1	0	0	1
3	Brajići	54.916	9.360	1	2	1	1
4	Čukle	22.710	9.871	1	1	1	1
5	Dub	115.101	12.323	1	0	0	1
6	Gluha Bukovica	54.786	13.482	1	1	1	1
7	Goleš	1.620	3.063	2	0	1	1
8	Han-Bila	857	5.365	1	0	1	1
9	Jezerci	72.413	2.920	1	1	1	1
10	Karaula	635.167	21.719	2	8	1	1
11	Kljaci	19.944	13.465	1	1	1	1
12	Krpeljići	15.183	16.512	1	1	1	1
13	Maline	92.480	18.255	1 + 1	1	1	1
14	Mehurići	9.178	6.191	1	1	1	1
15	Mosor	26.882	0	1	0	0	1
16	Mudrike	3.097	5.060	1	0	1	1
17	Podde	42.979	7.295	1	0	1	1
18	Pulac	24.902	8.474	1	0	0	0
19	Skender-Vakuf	40.664	14.354	1	0	0	1
20	Slimena	1.208	10.070	1	0	0	2
21	Suhi Dol	4.550	10.373	1	0	1	1
22.	Travnik (9 džemata)	104.864	268.449	19	0	0	3
23.	Turbe	42.699	18.685	2	3	1	2
24.	Turići	0	0	1	3	0	1
25.	Višnjevo	156.421	6.866	1	2	1	1
26.	Vitovlje	1.413	6.766	1	0	0	1
27	Zagrade	14.499	17.042	1	3	1	1
UKUPNO		1.574.884 m ²	522.449 m ²	48	29	17	30

Važnim smatramo i to da je na polju čuvanja i unapređenja vakufske imovine uz redovna održavanja i rekonstrukcije, veliki uspjeh Medžlisa Islamske zajednice Travnik je to što su obezbijedeni zemljišnoknjižni izvaci za sve vakufske nekretnine na našem području, zatim kopije katastarskih planova i

posjedovni listovi. U saradnji sa Katastrom i Gruntovnicom kontinuirano se radi na sređivanju i ujednačavanju podataka o vakufima u skladu sa zahtjevima Vakufske direkcije, kako bi vakufi sa kojima raspolaže Medžlis bili uredno zavedeni.

Na kraju, svjesni da je apsolutna pravda samo kod Boga, dž.š., ispraviti sve nepravde nije moguće, najmanje što muslimani i Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini očekuju jeste *Zakon o restituciji* i potpisivanje Ugovora sa državom. Ostalo je do nas, ustanova Islamske zajednice: uknjižba vakufa, pozicioniranje vakufske imovine, promjena vlasničkih indikacija, skidanje tereta državne svojine, popis perspektivne i neperspektivne imovine i dr.

Islamska zajednica, sve njezine institucije i ustanove, posebno Vakufska direkcija unutar nje, nosioci su emaneta vakufa i zajedno ćemo, ako Bog da, istrajati na njegovom čuvanju. Motivi i razlozi za to nalaze se u etičkim zasadama kur'anskog učenja kojim se uspostavlja potreban sklad između ovog i onog svijeta - dunjaluka i ahireta i svakako Allahovo zadovoljstvo.

Literatura

- Gafić, Mustafa, *Derviš M. Korkut Kazivanja o Travniku*, Borac, Travnik, 1998.
- Jalimam, Salih, *Travnik u sidžilu zeničkog naiba*, Zavičajni muzej, Travnik, 1999.
- Maslić, Fatima, *Starine i muzeji Travnika*, Zagreb, 1990.
- Sujoldžić, Enver, *Džamije Travnika*, Zavičajni muzej, Travnik, 1998.
- *Vakufi u Bosni i Hercegovini, historijat, trenutno stanje i perspektive*, Vakufska direkcija, Sarajevo, 2010.

Prilozi

Rješenja i odluke o povratu vakufske imovine u Travniku

REPUBLIKA BOSNA I HERCEGOVINA
OPĆINA TRAVNIK
Sekretarijat za urbanizam, stambeno-
komunalne i imovinske-pravne poslove

Broj: 04/VII-47-157/95

Datum: 11.11.1995.g.

PREDSEDNIŠTVO SKUPŠTINE OPŠTINE

- O V D J E -

PREDMET: Donesenje Odluke o prenešenju nekretnina na privremeno
upravljanje i korištenje.

Poveđem zahtjeva Odbora Islamske zajednice Travnik, ovaj
organ, u degeveru sa načelnikom Opštine, predlaže da donesete Od-
luku o prenesu na privremeno upravljanje i korištenje Odboru Isla-
mske zajednice Travnik 9 poslovnih prestera, i to:

1. Poslovni prester u ul. Šumeće zv. kafana "Derventa".
2. Poslovni prester u ul. Podilovača, sada vunevlačarska
radnja GRABUS MUNIR 38 DM. ISTAKAO ROK
3. Poslovni prester u ul. Podilovača, sada brijačnica. 01.04.98.
SAKIC HANISO 28 DM.
4. Poslovni prester u ul. Titeva, sada kafana vl. Vlahevljak
Sulejman. 175 DM. 01.11.1997.
5. Poslovni prester u ul. Titeva, sada prodavnica mesa - ko-
risnik Veterinarska stanica Travnik. 270 DM. 01.04.97.
6. Poslovni prester u ul. B. Kulenevića, sada kafana "Šadrvan"
korisnik Grabus Husein. 370 DM. ISTAKAO ROK
7. Poslovni prester u ul. 22. oktobar br. 64, sada korisnik
Crveni krst Travnik.
8. Poslovni prester u ul. Titeva, sada korisnik Trgovina "Be-
rac" Travnik. 780 DM. ISTAKAO ROK.
9. Poslovni prester u ul. Titeva, sada korisnik Kazazić Ha-
biba, ženski frizer. 130 DM. 30.08.97.

Prilog: Odluka.

Za SECRETAR-a

Nedim Gurić

Priloga 6.0
22.04.1996.g.

Na osnovu člana 2. Zakona o prometu nepokretnosti ("Sl.list SR BiH" broj 38/78), te na osnovu člana 84. Statuta Skupštine općine Travnik ("Sl.glasnik Općine Travnik" broj 5/90), a po zahtjevu Islamske zajednice Travnik, Predsjedništvo Skupštine općine Travnik, na sjednici od 17.04.1996.godine donijelo je

O D L U K U

O PRENOSU NEKRETNINE NA PRIVREMENO UPRAVLJANJE ODBORU ISLAMSKJE ZAJEDNICE TRAVNIK

Član 1.

Ovom Odlukom privremeno se prenosi pravo upravljanja Odboru Islamske zajednice Travnik, nekretnina - poslovna zgrada "Mektab-Čabruša" koja se nalazi u Travniku, ulica Čabruša broj 7, izgrađena na k.č.br.5/80, z.k.ul.br.841 KO Travnik, a po novom premjeru k.p.br.1314/1 upisana u pl.br.1670 KO Travnik.

Član 2.

Pravo prenižeto i navedeno u članu 1. ove Odluke je privremeno do donošenja propisa kojima će se odrediti postupci povratka nacionalizovane imovine ranijim vlasnicima.

Član 3.

Obavezuje se Odbor Islamske zajednice Travnik da u istom objektu u sporazumu sa Kulturnim društvom Bošnjaka "Preporod" Travnik opredijeli prostorije za sjedište ovoga Društva, te da zajedničkim aktivnostima ovaj objekat sa njegovom okolinom urade kao vjerski i kulturni centar Muslimana Bošnjaka.

Član 4.

Sva prava i obaveze iz postojećih ugovora o zakupu koji su zaključeni sa Općinom Travnik prenose se na nove korisnike, kao i obaveze rješavanja prava po osnovu eventualnih ranijih ulaganja trećih lica.

Član 5.

Ova Odluka stupa na snagu danom donošenja od kojeg dana će početi i njena primjena, a objaviće se u "Službenom glasniku Općine Travnik."

Broj: 01-9-8/96
Datum: 17.04.1996.godine
T r a v n i k

PREDSEDNIK
PREDSJEDNIŠTVA

dr. Mirsad Granov

BOSNA I HERCEGOVINA
FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE
SREDNJOBOSANSKI KANTON
OPĆINA TRAVNIK

-NAČELNIK-

Broj:04/VII-372-1563/97-7
Datum:18.02.1997.godine

Općina Travnik rješavajući po zahtjevu ODBORA ISLAMSKE ZAJEDNICE Travnik, za ustupanje na privremeno korištenje nacionalizovanih nekretnina, ranije vlasništvo Vakufa, na osnovu člana 200. Zakona o općem upravnom postupku ("Sl. novine FBiH", br. 2/98), člana 4. Zakona o pretvorbi društvene svojine ("Sl. list RBiH", br. 33/94), člana 2. i 16. Zakona o prometu nepokretnosti ("Sl. list SRBiH", br. 38/78), d o n o s i

R J E Š E N J E

1. ODBORU ISLAMSKE ZAJEDNICE Travnik ustupa se na privremeno korištenje poslovni prostor površine 37 m², koji se nalazi u prizemlju zgrade lociranoj na adresi Varoš br. 60 Travnik, a koja je izgrađena na:

- k.p. br. 505/1 Kastel kuća i zgrada, površine 200 m² i dvorište površine 294 m² i k.p. br. 505/2 Kastel kuća i zgrada, površine 31 m² i dvorište u površini od 42 m², upisane u p.l. br. 1670 k.o. Travnik, SO-e Travnik sa 1/1 dijela, a koje odgovaraju k.č. br. 4/557 kuća i zgrada, površine 418 m², upisana u zk.ul. br. 1701, društvena svojina SO-e Travnik, k.č. br. 4/167 dvorište, površine 51 m², upisana u zk.ul. br. 648 k.o. Travnik, društvena svojina pravo korištenja Muin-ul. adžez zaklade, k.č. br. 4/318 kuća i zgrada, površine 120 m², upisana u zk.ul. br. 1701 k.o. Travnik, društvena svojina SO-e Travnik.

2. Nekretnina iz tačke 1. ovog rješenja ustupa se na privremeno korištenje Odboru Islamske zajednice Travnik, do stupanja na snagu Zakona o restituciji, odnosno do donošenja propisa koji regulišu vraćanje nacionalizovane imovine ranijim vlasnicima.

3. Predmetna nekretnina se ustupa na privremeno korištenje bez naknade, stim da novi korisnik koristi pozitivne zakonske i općinske propise prema sadašnjem zakupcu.

4. Sva prava i obaveze koje je općina Travnik imala prema sadašnjem zakupcu, ovim rješenjem se prenose na Odbor Islamske zajednice Travnik osim prava raspolaganja, odnosno prodaje, zamjene i sl.

5. Privremeno pravo korištenja stupa na snagu danom uručenja rješenja.

O b r a z l o ž e n j e

ODBOR ISLAMSKE ZAJEDNICE TRAVNIK, podnio je zahtjev Općini Travnik br. 04/VII-372-1563/97 od 22.08.1997. godine, da im se ustupi na privremeno korištenje poslovni prostor iz tačke 1. dispozitiva ovog rješenja.

...

2.

U cilju provođenja ovog zahtjeva Izvršni odbor općine Travnik je donio zaključak br.I0-o2-173-6/97 od 19.09.1997.godine kojim je određena i da se formira Komisija koju bi činila tri predstavnika Općine Travnik i dva predstavnika Odbora Islamske zajednice Travnik, a koja bi utvrdila koje su nekretnine predmet postupka. Svojim rješenjem br.I0-o2-174-7/97 od 17.11.1997.godine isti organ je imenovao Komisiju za utvrđivanje nekretnina koje će se ustupiti Odboru Islamske zajednice Travnik.

U postupku je utvrđeno da je predmetna nekretnina nacionalizovana rješenjem br.191 od 27.11.1959.godine, te da je postala društvena svojina, a da pravo raspolaganja i posjeda ima općina Travnik, a ranije je bila u vlasništvu Vakuf Muin-ul-adžez zaklade iz Travnika sa 1/1 dijela.

Općina Travnik je na osnovu provedenog postupka ocijenila da su ispunjeni zakonski uslovi za privremeno ustupanje na korištenje predmetne nekretnine, te odlučila kao u dispozitivu.

Protiv ovog rješenja ne može se izjaviti žalba.

DOSTAVITI:

-Odbor Islamske zajednice
Travnik,
-Arhiya,
-a/a.

NAČELNIK OPĆINE

Enver Begović, dipl.ecc.

U G O V O R

O PRENOŠU PRAVA RASPOLAGANJA
I KORIŠTENJA NA NEKRETNOSTIMA

zaključen dana 31.03.1997.g. između:
ŠIPAD-KOMERC DD za trgovinu i inženjering Sarajevo zastupanu
po generalnom direktoru gđin. KAZAZIĆ HAMZI, sa jedne strane;
Islamske zajednice Travnik koju zastupa predsjednik gđin.
LOZO ADIL, sa druge strane; Općine Travnik koju zastupa pre-
sjednik Izvršnog odbora gđin. BEGANOVIĆ ENVER, sa treće strane;
i DOO "SELS-TRAVNIK", kojeg zastupa direktor ISAK MAHMUT kao
pravnog sljedbenika "SEBESIC" Travnik.

I

"ŠIPAD-KOMERC" DD za trgovinu i inženjering Sarajevo prenosi
pravo raspolaganja na Islamsku zajednicu Travnik, na nek-
retninama koje su označene kao k.p. br.624, dom sa dvo-
rištem, površine 2846 m² upisana u pl. br. 2722 ko. Travnik
odnosno k.š. 7/84, MEDRESA sa predvorjem u mahali Oseje,
u površini od 2285 m², upisana u zk. ul. br. 464 k.o. Travnik.

II

Općina Travnik daje na korištenje bez plaćanja naknade,
poslovne prostore zv. "METAL" ul. Rizaha Hercegovca Travnik,
u površini 106 m² i prostor zv. "KORZO" ul. Bosanska br. 77.
u Travniku, površine 127 m², na period od 10 godina počev od
01.04.1997.g.

III

"Šipad-Komerc" i "SELS-TRAVNIK", odnosno bivši "Sebešić"
Travnik pristaju da se izvrši uknjižba brisanja dosadašnjeg
nosioca prava raspolaganja i uknjižba tog prava u korist
Islamske zajednice Travnik, u zemljišnim knjigama Osnovnog
suda u Travniku i Geodetske uprave (katastar) u Travniku.

IV

"Šipad-Komerc" Sarajevo nema pravo poslovne prostora koji
su dati na korištenje iz tačke 2. ovog Ugovora IZDAVATI u
podzakup, bez odobrenja i saglasnosti Općine Travnik.

V

Napuštanjem predmetnih poslovnih prostora korisnik je dužan
da ih preda vlasniku u onakvom stanju u kakvom su korišteni,
bez prava na naknadu.

- 2 -

VI

Sve sporove koji eventualno nastanu vezano za ovaj Ugovor rješavat će Osnovni sud u Travniku.

VII

Ovaj Ugovor sačinjen je u 2 istovjetnih primjeraka od kojih svaka strana zadržava dva primjerka za sebe.

1. "ŠIPAD KOMERC" dd ZA TRGOVINU I INŽENJERING

KAZALIĆ HAMZA, direktor

ŠIPAD-KOMERC
DIONIČKO DRUŠTVO ZA TRGOVINU
I INŽENJERING - SARAJEVO

2. ISLAMSKA ZAJEDNICA TRAVNIK

ČEVIĆ, predsjednik

3. OPĆINA TRAVNIK - IZVRŠNI ODBOR

BEGANOVIĆ ENVER, predsjednik

4. DOO "SELS" TRAVNIK

MAHMUT, direktor

BOSNA I HERCEGOVINA
FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE
SREDNJOBOSANSKI KANTON
OPĆINA TRAVNIK

- NAČELNIK -

Broj: 04/VII-372-1563/97
Datum: 16.02.1998. godine

Općina Travnik rješavajući po zahtjevu Odbora Islamske zajednice Travnik, za ustupanje na privremeno korištenje nacionalizovanih nekretnina, ranije vlasništvo Vakufa, na osnovu člana 200. Zakona o općem upravnom postupku ("Sl. novine FBiH", br. 2/98), člana 4. Zakona o pretvorbi društvene svojine ("Sl. list RBiH", br. 33/94), člana 2. i 16. Zakona o prometu nepokretnosti ("Sl. list SRBiH", br. 38/78), donosi:

RJEŠENJE

1. ODBORU ISLAMSKJE ZAJEDNICE Travnik ustupa se na privremeno korištenje poslovni prostor površine 106 m², koji se nalazi u prizemlju zgrade locirane na adresi ul. Rizaha Hercegovca br. 10 Travnik, a koja je izgrađena na:

- k.p. br. 1596 zv. "Glavica", kuća i zgrada površine 159 m², upisana u p.l. br. 1670 k.o. Travnik, SO-e Travnik, a koje zemljište odgovara dijelu k.č. br. 2/377, ul. Rizaha Hercegovca, dvospratna zgrada, površine 204 m², upisana u zk. ul. br. 515 k.o. Travnik, NOO Travnik sa 1/1 dijela.

2. Nekretnina iz tačke 1. ovog rješenja ustupa se na privremeno korištenje Odboru Islamske zajednice Travnik, do stupanja na snagu Zakona o restituciji, odnosno do donošenja propisa koji regulišu vraćanje nacionalizovane imovine ranijim vlasnicima.

3. Predmetna nekretnina se ustupa na privremeno korištenje bez naknade, stim da novi korisnik koristi pozitivne zakonske i općinske propise prema sadašnjem zakupcu.

4. Sva prava i obaveze koje je općina Travnik imala prema sadašnjem zakupcu, ovim rješenjem se prenose na Odbor Islamske zajednice Travnik osim prava raspolaganja, odnosno prodaje, zamjene i sl.

5. Privremeno pravo korištenja stupa na snagu danom uručenja rješenja.

O b r a z l o ž e n j e

ODBOR ISLAMSKJE ZAJEDNICE TRAVNIK, podnio je zahtjev Općini Travnik br. 04/VII-372-1563/97 od 22.08.1997. godine, da im se ustupi na privremeno korištenje poslovni prostor iz tačke 1. dispozitiva ovog rješenja.

U cilju provođenja ovog zahtjeva Izvršni odbor općine Travnik je donio zaključak br. 10-02-173-6/97 od 19.09.1997. godine kojim je određena i da se formira Komisija koju bi činila tri predstavnika Općine Travnik i dva predstavnika Odbora Islamske zajednice Travnik, a koja bi utvrdila koje su nekretnine predmet postupka. Svojim rješenjem br. 10-02-174-7/97 od 17.11.1997. godine isti organ je imenovao Komisiju za utvrđivanje nekretnina koje će se ustupiti Odboru Islamske zajednice Travnik.

...

- 2 -

U postupku je utvrđeno da je predmetna nekretnina nacionalizovana rješenjem br.90 od 16.10.1959.godine, te da je postala društvena svojina, sada pravo rasplaganja i posjeda ima Općina Travnika, a ranije je bila u vlasništvu Vakufa Osmanbegove mahale u Travniku sa 1/1 dijela.

Utvrđeno je i to da je dana 31.03.1997.godine zaključen ugovor između "SIPAD KOMERC" dd ZA TRGOVINU I INŽINJERING SARAJEVO, ISLAMSKJE ZAJEDNICE TRAVNIK, OPĆINE TRAVNIK i DOO "SELS" TRAVNIK, koji u tački 2.određuje da Općina Travnika daje na korištenje bez plaćanja naknade poslovnog prostora koji je predmet ovog rješenja i to na period od 10 godina.

Općina Travnika je na osnovu provedenog postupka ocijenila da su ispunjeni zakonski uslovi za privremeno ustupanje na korištenje predmetne nekretnosti, te odlučila kao u dispozitivu.

Protiv ovog rješenja ne može se izjaviti žalba.

ci.

DOSTAVITI:

- Odbor Islamske zajednice Travnika,
- Arhiva,
- a/a.

NAČELNIK OPĆINE

Enver Begović, dipl.ecc.

06.11.2007
9-2-4/2007
Na osnovu člana 2. i 16. Zakona o prometu nepokretnosti («Službeni list SR BiH» broj 38/78, 4/89, 29/90, 22/91 «Sl. List BiH» broj 21/92, 3/93 13/94 18/94), i člana 91. Statuta Općine Travnik («Službene novine Općine Travnik» broj 11/05), Odluke Općinskog vijeća Travnik broj OV-01-02-669/06 od 28. 08. 2006.god («Sl. Novine Općine Travnik» broj 13/06), Općinsko vijeće Travnik, na sjednici održanoj dana 12.12.2006.godine, d o n o s i

O D L U K U
o ustupanju imovine na privremeno korištenje Medžlisu islamske zajednice Travnik

Član 1.

Ustupa se na privremeno korištenje, bez naknade, Islamskoj zajednici Bosne i Hercegovine-Medžlis islamske zajednice Travnik, sljedeća imovina:

- Poslovni prostor ukupne površine 15 m² koji se nalazi u Travniku, Ul. Bosanska 87, označena kao dio k.č. br. 2/48, upisana u Zk. Ul. Br. 245 K.o. Travnik-društvena svojina, a koja odgovara K.p. br. 1693 upisana u Pl. Br. 1670 K. O Travnik na ime Općina Travnik,
- Poslovni prostor ukupne površine 19 m² koji se nalazi u Travniku, Ul. Bosanska 28, označena kao dio k.č. br. 2/207 upisana u Zk.Ul. Br. 2230 K.O. Travnik-društvena svojina 1/2, a koja odgovara K.p. br. 1713 upisana u Pl. 946/02 K.O. Travnik

Član 2.

Medžlis islamske zajednice Travnik ustupljenom imovinom na privremeno korištenje iz tačke 1. Ove odluke ne može raspolagati (prodavati, mijenjati isl.) do donošenja Zakona o restituciji.

Član 3.

Medžlis islamske zajednice Travnik je dužan zadržati ugovorni odnos sa zakupcima, po dosadašnjim uslovima.

Član 4.

Odluka stupa na snagu danom donošenja i objavit će se u Službenim novinama Općine Travnik.

Broj: OV-01-02-937/06
Datum: 12.12.2006. godine

Travnik

BOSNA I HERCEGOVINA
FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE
SREDNJOBOSANSKI KANTON
OPĆINA TRAVNIK

-NAČELNIK-

Broj:04/VII-372-1563/97-2
Datum:16.02.1998.godine

Općina Travnik rješavajući po zahtjevu ODBORA ISLAMSKJE ZAJEDNICE Travnika, za ustupanje na privremeno korištenje nacionalizovanih nekretnina, rapije vlasništvo Vakufa, na osnovu člana 200. Zakona o o općen upravnom postupku ("Sl. novine FBiH", br. 2/98), člana 4. Zakona o pretvorbi društvene svojine ("Sl. list RBiH", br. 33/94), člana 2. i 16. Zakona o prometu nepokretnosti ("Sl. list SRBiH", br. 38/78), d o n o s i

R J E Š E N J E

1. ODBORU ISLAMSKJE ZAJEDNICE Travnika ustupa se na privremeno korištenje poslovni prostor površine 103 m², koji se nalazi u prizemlju zgrade lociranoj na adresi ul. Gimnazijska br. 1 Travnik, a koja je izgrađena na:

- k.p. br. 1693 ul. "1 maj" kuća i zgrada, površine 198 m², upisana u p.l. br. 1670 k.o. Travnik, 80-e Travnik, a čiji dio odgovara k.č. br. 2/245 Gimnazijska br. 1 kuća i zgrada, površine 54 m² upisana u zk. ul. br. 304 k.o. Travnik, društvena svojina sa pravom korištenja Muin-ul-ažez.

2. Nekretnina iz tačke 1. ovog rješenja ustupa se na privremeno korištenje Odboru Islamske zajednice Travnika, do stupanja na snagu Zakona o restituciji, odnosno do donošenja propisa koji regulišu vraćanje nacionalizovane imovine ranijim vlasnicima.

3. Predmetna nekretnina se ustupa na privremeno korištenje bez naknade, stim da novi korisnik koristi pozitivne zakonske i općinske poropise prema sadašnjem zakupcu.

4. Sva prava i obaveze koje je općina Travnik imala prema sadašnjim zakupcu, ovim rješenjem se prenose na Odbor Islamske zajednice Travnika osim prava raspolaganja, odnosno prodaje, zamjene i sl.

5. Privremeno pravo korištenja stupa na snagu danom uručenja rješenja.

O b r a z l o ž e n j e

ODBOR ISLAMSKJE ZAJEDNICE TRAVNIK, podnio je zahtjev Općini Travnik br. 04/VII-372-1563/97 od 22.08.1997. godine, da im se ustupi na privremeno korištenje poslovni prostor iz tačke 1. dispozitiva ovog rješenja.

U cilju provođenja ovog zahtjeva Izvršni odbor općine Travnik je donio zaključak br. 10-02-173-6/97 od 19.09.1997. godine kojim je određena i da se formira Komisija koju bi činila tri predstavnika Općine Travnika i dva predstavnika Odbora Islamske zajednice Travnika, a koja bi utvrdila koje su nekretnine predmet postupka. Svojim rješenjem br. 10-02-174-7/97 od 17.11.1997. godine isti organ je imenovao Komisiju za utvrđivanje nekretnina koje će se ustupiti Odboru Islamske zajednice Travnika.

...

2.

U postupku je utvrđeno da je predmetna nekretnina nacionalizovana rješenjem br.191 od 27.11.1959.godine, te da je postala društvena svojina, a da pravo raspolaganja i posjeda ima općina Travnik, a ranije je bila u vlasništvu Vakufa Muin-ul-adžez zaklade iz Travnika sa 1/1 dijela.

Općina Travnik je na osnovu provedenog postupka ocijenila da su ispunjeni zakonski uslovi za privremeno ustupanje na korištenje predmetne nekretnine, te odlučila kao u dispozitivu.

Protiv ovog rješenja ne može se izjaviti žalba.

DOSTAVITI:

- Odbor Islamske zajednice
- Travnik,
- Arhiva,
- a/a

NAČELNIK OPĆINE

Enver Begonović, dipl. ecc.

BOSNA I HERCEGOVINA
 FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE
 SREDNJOBOSANSKI KANTON
 OPĆINA TRAVNIK
 -NAČELNIK-

Broj: 04/VII-372-1563/97-3
 Datum: 17.02.1998. godine

Općina Travnik rješavajući po zahtjevu ODBORA ISLAMSKE ZAJEDNICE Travnik, za ustupanje na privremeno korištenje nacionalizovanih nekretnina, ranije vlasništvo Vakufa, na osnovu člana 200. Zakona o općem upravnom postupku ("Sl. novine FBiH", br. 2/98), člana 4. Zakona o pretvorbi društvene svojine ("Sl. list RBiH", br. 33/94), člana 2. i 16. Zakona o prometu nepokretnosti ("Sl. list SRBiH", br. 38/78), d o n o s i

R J E Š E N J E

1. ODBORU ISLAMSKE ZAJEDNICE Travnik ustupa se na privremeno korištenje zemljište označeno kao:

- k.p. br. 1692 Medicinski centar groblje, površine 532 m², upisana u p.l. br. 1670 k.o. Travnik, SO-e Travnik sa 1/1 dijela, koja dijelom odgovara k.č. br. 2/246 Groblje, površine od 500 m², upisana u zk. ul. br. 1532, društvena svojina, pravo korištenja Vakuf-Hadži Alibegove džamije u Travniku sa 1/1 dijela.

2. Nekretnina iz tačke 1. ovog rješenja ustupa se na privremeno korištenje Odboru Islamske zajednice Travnik, do stupanja na snagu Zakona o restituciji, odnosno do donošenja propisa koji regulišu vraćanje nacionalizovane imovine ranijim vlasnicima.

3. Predmetna nekretnina se ustupa na privremeno korištenje bez naknade, stim da novi korisnik koristi pozitivne zakonske i općinske propise prema sadašnjem zakupcu.

4. Sva prava i obaveze koje je općina Travnik imala prema sadašnjem zakupcu, ovim rješenjem se prenose na Odbor Islamske zajednice Travnik osim prava raspolaganja, odnosno prodje, zamjene i sl.

5. Privremeno pravo korištenja stupa na snagu danom uručenja rješenja.

O b r a z l o ž e n j e

ODBOR ISLAMSKE ZAJEDNICE TRAVNIK, podnio je zahtjev Općini Travnik br. 04/VII-372-1563/97 od 22.08.1997. godine, da im se ustupi na privremeno korištenje nekretnine iz tačke 1. dispozitiva ovog rješenja.

U cilju provođenja ovog zahtjeva Izvršni odbor općine Travnik je donio zaključak br. IO-02-173-6/97 od 19.09.1997. godine kojim je određena i da se formira Komisija koju bi činila tri predstavnika Općine Travnik i dva predstavnika Odbora Islamske zajednice Travnik, a koja bi utvrdila koje su nekretnine predmet postupaka. Svojim rješenjem br. IO-02-174-7/97 od 17.11.1997. godine isti organ je imenovao Komisiju za utvrđivanje nekretnina koje će se ustupiti Odboru Islamske zajednice Travnik.

...

2.

U postupku je utvrđeno da je predmetna nekretnina nacionalizovana rješenjem br.SP-o3-244/195-67 od 08.03.1967.godine, te da je postala društvena svojina, a da pravo raspolaganja i posjeda ima općina Travnik, a ranije je bila u vlasništvu Vakufa Hadži Alibegove džamije u Travniku sa 1/1 dijela.

Općina Travnik je na osnovu provedenog postupka ocijenila da su ispunjeni zakonski uslovi za privremeno ustupanje-na-korištenje predmetne nekretnine, te odlučila kao u dispozitivu.

Protiv ovog rješenja ne može se izjaviti žalba.

DOSTAVITI:

-Odbor Islamske zajednice
Travnik,
-Arhiva,
-a/a.

NAČELNIK OPĆINE

Emir Begonović, dipl. ecc

BOSNA I HERCEGOVINE
FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE
SREDNJOBOSANSKI KANTON
OPĆINA TRAVNIK

-NAČELNIK-

Broj:04/VII-372-1563/97-4
Datum:17.02.1998.godine

Općina Travnik rješavajući po zahtjevu ODBORA ISLAMSKE ZAJEDNICE Travnik, za ustupanje na privremeno korištenje nacionalizovanih nekretnina, ranije vlasništvo Vakufa, na osnovu člana 200. Zakona o općem upravnom postupku ("Sl. novine FBiH" br. 2/98), člana 4. Zakona o pretvorbi društvene svojine ("Sl. list RBiH", br. 33/94), člana 2. i 16. Zakona o prometu nepokretnosti ("Sl. list SRBiH", br. 38/78), d o n o s i

R J E Š E N J E

1. ODBORU ISLAMSKE ZAJEDNICE Travnik ustupa se na privremeno korištenje poslovni prostor površine 37 m², koji se nalazi u prizemlju zgrade lociranoj na adresi ul. Braće Kulenović br. 1 Travnik, a koja je izgrađena na:
 - k.p. br. 872/1 ul. Braće Kulenovića kuća i zgrada, površine 39 m², upisana u p.l. br. 1670 k.o. Travnik, SO-e Travnik sa 1/1 dijela, a koja dijelom odgovara k.č. br. 4/34, površine 7 m², upisana u zk. ul. br. 1283 k.o. Travnik, društvena svojina i k.č. br. 4/35 površine 11 m², upisana u zk. ul. br. 1282 k.o. Travnik, društvena svojina.
2. Nekretnina iz tačke 1. ovog rješenja ustupa se na privremeno korištenje Odboru Islamske zajednice Travnik, do stupanja na snagu Zakona o restituciji, odnosno do donošenja propisa koji regulišu vraćanje nacionalizovane imovine ranijim vlasnicima.
3. Predmetna nekretnina se ustupa na privremeno korištenje bez naknade, stim da novi korisnik koristi pozitivne zakonske i općinske propise prema sadašnjem zakupcu.
4. Sva prava i obaveze koje je općina Travnik imala prema sadašnjem zakupcu, ovim rješenjem se prenose na Odbor Islamske zajednice Travnik osim prava raspolaganja, odnosno prodaje, zamjene i sl.
5. Privremeno pravo korištenja stupa na snagu danom uručenja rješenja.

O b r a z l o ž e n j e

ODBOR ISLAMSKE ZAJEDNICE TRAVNIK, podnio je zahtjev Općini Travnik br. 04/VII-372-1563/97 od 22.08.1997. godine, da im se ustupi na privremeno korištenje poslovni prostor iz tačke 1. dispozitiva ovog rješenja.

U cilju provodjenja ovog zahtjeva Izvršni odbor općine Travnik je donio zaključak br. 10-02-173-6/97 od 19.09.1997. godine kojim je određena i da se formira Komisija koju bi činila tri predstavnika Općine Travnik i dva predstavnika Odbora Islamske zajednice Travnik, a koja bi utvrdila koje su nekretnine predmet postupka. Svojim rješenjem br. 10-02-174-7/97 od 17.11.1997. godine isti organ je imenovao Komisiju za utvrđivanje nekretnina koje će se ustupiti Odboru Islamske zajednice Travnik.

...

2.

U postupku je utvrđeno da je predmetna nekretnina nacionalizovana rješenjem br.496/60 od 10.02.1961.godine, te da je postala društvena svojina, a da pravo raspolaganja i posjeda ima općina Travnik, a ranije je bila u vlasništvu Vakufa Šulejmanije džamije u Travniku sa 1/1 dijela.

Općina Travnik je na osnovu provedenog postupka ocijenila da su ispunjeni zakonski uslovi za privremeno ustupanje na korištenje predmetne nekretnine, te odlučila kao u dispozitivu.

Protiv ovog rješenja ne može se izjaviti žalba.

DOSTAVITI:

-Odbor Islamske zajednice
Travnik,
-Arhiva,
a/a.

NAČELNIK OPĆINE

Enver Begarović, dipl.ecc.

BOSNA I HERCEGOVINA
 FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE
 SREDNJOBOSANSKI KANTON
 OPĆINA TRAVNIK

-NAČELNIK-

Broj:04/VII-372-1563/97-5
 Datum:18.02.1998.godine

Općina Travnik rješavajući po zahtjevu ODBORA ISLAMSKE ZAJEDNICE Travnik, za ustupanje na privremeno korištenje nacionalizovanih nekretnina, ranije vlasništvo Vakufa, na osnovu člana 200. Zakona o općem upravnom postupku ("Sl. novine FBiH", br. 2/98), člana 4. Zakona o pretvorbi društvene svojine ("Sl. list RBiH", br. 33/94), člana 2. i 16. Zakona o prometu nepokretnosti ("Sl. list SRBiH", br. 38/78), d o n o s i

R J E Š E N J E

1. ODBORU ISLAMSKE ZAJEDNICE Travnik ustupa se na privremeno korištenje poslovni prostor površine _____, koji se nalazi u prizemlju zgrade locirane na adresi Braće Kulenovića br. 7 Travnik, a koja je izgrađena na:

- k.p. br. 731 Braće Kulenovića kuća i zgrada, površine 20 m², upisana u p.l. br. 2070 k.o. Travnik, Zavod za urbanizam, stambene i komunalne poslove Travnik sa 1/1 dijela, a koje zemljište je idetnično k.8. br. 4/58 kuća i zgrada iste površine upisano u zk. ul. br. 1513 društvena svojina sa pravom korištenja Vakuf Čila džamije.

2. Nekretnina iz tačke 1. ovog rješenja ustupa se na privremeno korištenje Odboru Islamske zajednice Travnik, do stupanja na snagu Zakona o restituciji, odnosno do donošenja propisa koji regulišu vraćanje nacionalizovane imovine ranijim vlasnicima.

3. Predmetna nekretnina se ustupa na privremeno korištenje bez naknade, stim da novi korisnik koristi pozitivne zakonske i općinske propise prema sadašnjem zakupcu.

4. Sva prava i obaveze koje je općina Travnik imala prema sadašnjem zakupcu, ovim rješenjem se prenose na Odbor Islamske zajednice Travnik osim prava raspolaganja, odnosno prodaje, zamjene i sl.

5. Privremeno pravo korištenja stupa na snagu danom uručenja rješenja.

O b r a z l o ž e n j e

ODBOR ISLAMSKE ZAJEDNICE TRAVNIK, podnio je zahtjev Općini Travnik br. 04/VII-372-1563/97 od 22.08.1997. godine, da im se ustupi na privremeno korištenje poslovni prostor iz tačke 1. dispozitiva ovog rješenja.

U cilju provođenja ovog zahtjeva Izvršni odbor općine Travnik je donio zaključak br. 10-02-173-6/97 od 19.09.1997. godine kojim je određena i da se formira Komisija koju bi činila tri predstavnika Općine Travnik i dva predstavnika Odbora Islamske zajednice Travnik, a koja bi utvrdila koje su nekretnine predmet postupka. Svojim rješenjem br. 10-02-174-7/7 od 17.11.1997. godine isti organ je imenovao Komisiju za utvrđivanje nekretnina koje će se ustupiti Odboru Islamske zajednice Travnik.

...

2.

U postupku je utvrđeno da je predmetna nekretnina nacionalizovana rješenjem br.92 od 18.11.1959.godine, te da je postala društvena svojina, a da pravo raspolaganja i posjeda ima općina Travnik, a ranije je bila u vlasništvu Vakuf Čilo džamije u Travniku sa 1/1 dijela.

Općina Travnik je na osnovu provedenog postupka ocijenila da su ispunjeni zakonski uslovi za privremeno ustupanje na korištenje predmetne nekretnine, te odlučila kao u dispozitivu.

Protiv ovog rješenja ne može se izjaviti žalba.

DOSTAVITI:

- Odbor Islamske zajednice
Travnik,
- Arhiva,
- a/a.

NAČELNIK OPĆINE

Enver Beganović, dipl.ecc.

BOSNA I HERCEGOVINA
FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE
SREDNJOBOSANSKI KANTON
OPĆINA TRAVNIK

-NAČELNIK-

Broj:04/VII-372-1563/97-7
Datum:18.02.1997.godine

Općina Travnik rješavajući po zahtjevu ODBORA ISLAMSKE ZAJEDNICE Travnik, za ustupanje na privremeno korištenje nacionalizovanih nekretnina, ranije vlasništvo Vakufa, na osnovu člana 200. Zakona o općem upravnom postupku ("Sl. novine FBiH", br. 2/98), člana 4. Zakona o pretvorbi društvene svojine ("Sl. list RBiH", br. 33/94), člana 2. i 16. Zakona o prometu nepokretnosti ("Sl. list SRBiH", br. 38/78), d o n o s i

R J E Š E N J E

1. ODBORU ISLAMSKE ZAJEDNICE Travnik ustupa se na privremeno korištenje poslovni prostor površine 37 m², koji se nalazi u prizemlju zgrade lociranoj na adresi Varoš br. 60 Travnik, a koja je izgrađena na:

- k.p. br. 505/1 Kastel kuća i zgrada, površine 200 m² i dvorište površine 294 m² i k.p. br. 505/2 Kastel kuća i zgrada, površine 31 m² i dvorište u površini od 42 m², upisane u p.l. br. 1670 k.o. Travnik, SO-e Travnik sa 1/1 dijela, a koje odgovaraju k.č. br. 4/557 kuća i zgrada, površine 418 m², upisana u zk.ul. br. 1701, društvena svojina SO-e Travnik, k.č. br. 4/167 dvorište, površine 51 m², upisana u zk.ul. br. 648 k.o. Travnik, društvena svojina pravo korištenja Muin-ul. adžez zaklade, k.č. br. 4/318 kuća i zgrada, površine 120 m², upisana u zk.ul. br. 1701 k.o. Travnik, društvena svojina SO-e Travnik.

2. Nekretnina iz tačke 1. ovog rješenja ustupa se na privremeno korištenje Odboru Islamske zajednice Travnik, do stupanja na snagu Zakona o restituciji, odnosno do donošenja propisa koji regulišu vraćanje nacionalizovane imovine ranijim vlasnicima.

3. Predmetna nekretnina se ustupa na privremeno korištenje bez naknade, stim da novi korisnik koristi pozitivne zakonske i općinske propise prema sadašnjem zakupcu.

4. Sva prava i obaveze koje je općina Travnik imala prema sadašnjem zakupcu, ovim rješenjem se prenose na Odbor Islamske zajednice Travnik osim prava raspolaganja, odnosno prodaje, zamjene i sl.

5. Privremeno pravo korištenja stupa na snagu danom uručenja rješenja.

O b r a z l o ž e n j e

ODBOR ISLAMSKE ZAJEDNICE TRAVNIK, podnio je zahtjev Općini Travnik br. 04/VII-372-1563/97 od 22.08.1997. godine, da im se ustupi na privremeno korištenje poslovni prostor iz tačke 1. dispozitiva ovog rješenja.

...

2.

U cilju provodjenja ovog zahtjeva Izvršni odbor općine Travnik je donio zaključak br. IO-o2-173-6/97 od 19.09.1997. godine kojim je određena i da se formira Komisija koju bi činila tri predstavnika Općine Travnik i dva predstavnika Odbora Islamske zajednice Travnik, a koja bi utvrdila koje su nekretnine predmet postupka. Svojim rješenjem br. IO-o2-174-7/97 od 17.11.1997. godine isti organ je imenovao Komisiju za utvrđivanje nekretnina koje će se ustupiti Odboru Islamske zajednice Travnik.

U postupku je utvrđeno da je predmetna nekretnina nacionalizovana rješenjem br. 191 od 27.11.1959. godine, te da je postala društvena svojina, a da pravo raspolaganja i posjeda ima općina Travnik, a ranije je bila u vlasništvu Vakuf Muin-ul-adžez zaklade iz Travnika sa 1/1 dijela.

Općina Travnik je na osnovu provedenog postupka ocijenila da su ispunjeni zakonski uslovi za privremeno ustupanje na korištenje predmetne nekretnine, te odlučila kao u dispozitivu.

Protiv ovog rješenja ne može se izjaviti žalba.

DOSTAVITI:

-Odbor Islamske zajednice
Travnik,
-Arhiya,
-a/a.

NAČELNIK OPĆINE

Enver Begović, dipl. ecc.

BOSNA I HERCEGOVINA
FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE
SREDNJOBOSANSKI KANTON
OPĆINA TRAVNIK
- NAČELNIK -

Broj: 01-064/98

Datum: 15.04.1999. godine

Općina Travnik, rješavajući po zahtjevu ISLAMSKOJE ZAJEDNICE U BOSNI I HERCEGOVINI-MEDŽLIS TRAVNIK, za ustupanje na privremeno korištenje poslovnog prostora zv. "TARABOVAC" u ul. Erika Brandisa br.1 u Travniku, na osnovu člana 200. Zakona o upravnom postupku ("Sl. novine FBiH", br.2/98), člana 4. Zakona o pretvorbi društvene svojine ("Sl. list RBiH", br.33/94), člana 2. i 16. Zakona o prometu nepokretnosti ("Sl. list SRBiH", br.38/78) i Zaključka komisije za utvrđivanje prijedloga za dodjelu stanova i nekretnina vlasništvo općine Travnik broj: OK-24/98 od 29.01.1999. godine, d o n o s i

R J E Š E N J E

1. ISLAMSKOJ ZAHEDNICI BOSNE I HERCEGOVINE-MEDŽLIS U TRAVNIKU, ustupa se na privremeno korištenje općinski poslovni prostor površine 46 m², koji se nalazi u prizemlju zgrade locirane na adresi ul. Erika Brandisa br.1 u Travniku.

2. Nekretnina iz tačke 1. dispozitiva ovog rješenja ustupa se na privremeno korištenje subjektu iz iste tačke, do stupanja na snagu Zakona o restituciji, odnosno do donošenja propisa koji regulišu vraćanje podruštva ljene imovine ranijim vlasnicima, kao i u slučaju da bivši vlasnik na drugi zakonit način dokaže svoje vlasničko pravo na predmetnoj nekretnini, a i ako općina bude potraživala povrat prostora.

3. Predmetna nekretnina se ustupa na privremeno korištenje bez naknade, s tim da novi korisnik poštuje pozitivne zakonske i općinske propise prema sadašnjem zakupcu.

4. Sva prava i obaveze koje je općina Travnik imala prema sadašnjem zakupcu ovim rješenjem se prenose na ISLAMSKU ZAJEDNICU U BIH-MEDŽLIS TRAVNIK osim prava raspolaganja, odnosno prodaje zamjene i sl.

5. Privremeno pravo korištenja stupa na snagu danom uručenja rješenja.

O b r a z l o ž e n j e

ISLAMSKA ZAJEDNICA U BIH - MEDŽLIS TRAVNIK, podnio je zahtjev općini Travnik br.04/VII-47-117/98 od 29.09.1998. godine i 04/VII-476-9/9 od 02.11.1998. godine da im se ustupi na privremeno korištenje poslovni prostor iz tačke 1. dispozitiva ovog rješenja.

...

2.

Zahtjevi navedenog subjekta su predloženi Komisiji za utvrđivanje prijedloga za dodjelu stanova i nekretnina vlasništvo općine Travnik, kao nadležnoj, koja je na svojoj sjednici održanoj dana 29.01.1999. godine donijela Zaključak br. OK-24/99, da se predmetni poslovni prostor prenese MEDŽLISU ISLAMSKJE ZAJEDNICE TRAVNIK na privremeno korištenje, a u slučaju da imenovani subjekt, po donošenju Zakona o povratu imovine (restitucije) ne ostvari pravo povrata na predmetnom poslovnom prostoru dužan je isti u roku od 30 dana vratiti općini Travnik, po završetku upravnog ili sudskog postupka, u kojem se bude odlučivalo o predmetnom poslovnom prostoru.

Na osnovu naprijed navedenog valjalo je odlučiti kao u dispozitivu ovog rješenja.

Protiv ovog rješenja se ne može izjaviti žalba.

DOSTAVITI:

- Islamska zajednica
BiH-Medžlis Travnik,
- Arhiva,
- a/a.

BOSNA I HERCEGOVINA
 FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE
 SREDNJOBOSANSKI KANTON
 OPĆINA TRAVNIK

- NAČELNIK -

Broj: 04/VII-31-3742/99
 Datum: 03.12.1999. godine

Općina Travnik, rješavajući po zahtjevu ISLAMSKJE ZAJEDNICE U BOSNI I HERCEGOVINI-MEDŽLIS ISLAMSKJE ZAJEDNICE TRAVNIK za ustupanje na privremeno korištenje objekta u ul. Lončarica br. 4 u Travniku, na osnovu člana 200. Zakona o upravnom postupku ("Sl. novine FBiH", br. 2/98), člana 4. Zakona o pretvorbi društvene svojine ("Sl. list RBiH", br. 33/94), članova 2. i 16. Zakona o prometu nepokretnosti ("Sl. list SRBiH", br. 38/78),
 d o n o s i

R J E Š E N J E

1. ISLAMSKOJ ZAJEDNICI U BOSNI I HERCEGOVINI-MEDŽLIS ISLAMSKJE ZAJEDNICE TRAVNIK ustupa se na privremeno korištenje objekat u površini od 239 m², lociran na adresi ul. Lončarisa br. 4 u Travniku, a koji je izgrađen na:

- k.p. br. 737/2 zv. "Lončarica" kuća i zgrada, površine 239 m², upisana u p.l. br. 1670 k.o. Travnik, SO-e Travnik sa 1/1 dijela, a koja nekretnina odgovara k.p. br. 4/94 iste površine k.o. Travnik.

2. Nekretnina iz tačke 1. dispozitiva ovog rješenja ustupa se na privremeno korištenje subjektu iz iste tačke, do donošenja odluke nadležnog organa, koja će se donijeti nakon sprovedenog postupka u skladu sa Zakonom o restituciji ili drugim propisima koji su u proceduri donošenja, a koji će regulisati vraćanje nacionalizovanih odnosno podruštvljene imovine ranijim vlasnicima, a gdje će se utvrditi status i stanje predmetne nekretnine odnosno eventualne promjene titulara i stvarnih prava na istoj nekretnini.

3. Predmetna nekretnina se ustupa na privremeno korištenje bez naknade s tim da novi korisnik ima poštovati pozitivne propise u odnosu na način korištenja, upotrebu, prava trećih lica na datoj nekretnini.

4. Sva prava i obaveze koje je općina Travnik imala na predmetnoj nekretnini prelaze na novog korisnika, osim prava na zamjenu, otuđenje i dr., a koja su u suprotnosti sa pozitivnim propisima.

5. Sva eventualna ulaganja u sanaciju, restauraciju, opravke objekta, padaju na teret novog korisnika, bez prava potraživanja od općine Travnik naknade za uložena sredstva, bez obzira na ishod restitucije.

6. Novi korisnik snosi teret regulisanja odnosa, u vezi korištenja objekta, sa licima koja isti momentalno koriste u stambene svrhe odnosno preuzima obavezu da eventualno deložira navedena lica iz predmetnog objekta.

7. Privremeno pravo korištenja stupa na snagu danom dostave rješenja.

8. Žalba protiv ovog rješenja ne odlaže njegovo izvršenje.

...

2.

O b r a z l o ž e n j e

ISLAMSKA ZAJEDNICA U BiH-MEDŽLIS ISLAMSKA ZAJEDNICA TRAVNIK, podnio je zahtjev općini Travnik br.A-1-389/99 od 10.11.1999.godine da im se ustupa na privremeno korištenje objekat iz tačke 1. dispozitiva ovog rješenja.

U postupku je utvrđeno da je predmetna nekretnina nacionalizovana od Vakufa Tekijske džamije u Travniku, bivšeg vlasnika, rješenjem Komisije za nacionalizaciju Srez Zenica br.192 od 02.12.1959.godine, čime je postala društvena svojina.

Utvrđeno je i da je objekat u dosta lošem stanju, te da se nalazi jednim dijelom u dvorištu Tekijske džamije u čijoj je neposrednoj blizini Sagrađjen, kao i to da se koristi od strane Memić Vere, Arnautović Kasima, Memić Aleksandra i Hodžić Sulje u svrhu stanovanja.

Cijeneći naprijed navedene činjenice iznesene i dokazane u provedenom postupku općina Travnik je ocijenila da su ispunjeni zakonski uslovi za privremeno ustupanje na korištenje predmetne nekretnine, te odlučila kao u dispozitivu ovog rješenja.

Protiv ovog rješenja dozvoljena je žalba nadležnom drugostepenom organu uprave, a podnosi se putem ove službe ili neposredno drugostepenom nadležnom organu, a u roku od 15 dana od dana dostave rješenja. Žalba protiv ovog rješenja ne odlaže njegovo izvršenje.

DOSTAVITI:

- Novom korisniku,
- Arhiva,
- a/a.Organa.

NAČELNIK
Besim Halilović

Na osnovu člana 2. i 16. Zakona o prometu nepokretnosti («Službeni list SR BiH» broj 38/78 4/89, 29/90, 22/91 «Sl. List BiH» broj 21/92, 3/93 13/94 18/94), i člana 91. Statuta Općine Travnik («Službene novine Općine Travnik» broj 11/05), Odluke Općinskog vijeća Travnik broj OV-01-02-669/06 od 28. 08. 2006.god («Sl. Novine Općine Travnik» broj 13/06), Općinsko vijeće Travnik, na sjednici održanoj dana 12.12.2006.godine, **d o n o s i**

O D L U K U

o ustupanju imovine na privremeno korištenje Medžlisu islamske zajednice Travnik

Član 1.

Ustupa se na privremeno korištenje, bez naknade, Islamskoj zajednici Bosne i Hercegovine-Medžlis islamske zajednice Travnik, sljedeća imovina:

- Poslovni prostor ukupne površine 15 m2 koji se nalazi u Travniku, Ul. Bosanska 87, označena kao dio k.č. br. 2/48, upisana u Zk. Ul. Br. 245 K.o. Travnik-društvena svojina, a koja odgovara K.p. br. 1693 upisana u Pl. Br. 1670 K. O Travnik na ime Općina Travnik,
- Poslovni prostor ukupne površine 19 m2 koji se nalazi u Travniku, Ul. Bosanska 28, označena kao dio k.č. br. 2/207 upisana u Zk.Ul. Br. 2230 K.O. Travnik-društvena svojina 1/2, a koja odgovara K.p. br. 1713 upisana u Pl. 946/02 K.O. Travnik

Član 2.

Medžlis islamske zajednice Travnik ustupljenom imovinom na privremeno korištenje iz tačke 1. Ove odluke ne može raspolagati (prodavati, mijenjati isl.) do donošenja Zakona o restituciji.

Član 3.

Medžlis islamske zajednice Travnik je dužan zadržati ugovorni odnos sa zakupcima, po dosadašnjim uslovima.

Član 4.

Odluka stupa na snagu danom donošenja i objavit će se u Službenim novinama Općine Travnik.

Broj :OV-01-02- 937/06
Datum:12.12.2006. godine

Travnik

DR. SENAID ZAJIMOVIĆ
Vakufska direkcija Sarajevo

**PRESUDA SUDA ZA LJUDSKA
PRAVA U STRAZBURU U POSTUPKU
VRHBOSANSKA NADBISKUPIJA
PROTIV BOSNE I HERCEGOVINE:
DISKRIMINACIJA ILI NE?**

PRESUDA SUDA ZA LJUDSKA PRAVA U STRAZBURU U POSTUPKU VRHBOSANSKA NADBISKUPIJA PROTIV BOSNE I HERCEGOVINE: DISKRIMINACIJA ILI NE?

Uvod

Kada sam se pripremao za ovu manifestaciju, jako dugo razmišljao sam o čemu pisati a da se ne ponavlja jedna te ista tema. Naravno, Travnik jeste historijski vezirski grad koji je imao značajne vakufe, ali pisati o historiji ovih vakufa ipak bih prepustio domicilnim stanovnicima - s obzirom da je to nešto što zaslužuje duboka i detaljna ispitivanja. Analizirajući ukupnu situaciju po pitanju vakufa i vakufske imovine, a može se reći i šire posmatrajući položaj svih vjerskih instituta, za oko mi je zapelelo jedno pravno dešavanje koje se desilo u ovom gradu. Pretpostavit ćete vjerovatno šta želim reći. To je ustvari jedan sudski spor koji se vodio pred domaćim i međunarodnim sudovima a pokretač tog spora je bila Vrhbosanska nadbiskupija. Jedan dio vas prisutnih sjetit će se detaljnije tog događaja koji se konkretno odnosio na povrat srednjoškolskog katoličkog centra u Travniku, čije je izvorno vlasništvo bilo Vrhbosanska nadbiskupija. Ovaj slučaj meni ne bi bio toliko zanimljiv da nisam utvrdio da je Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini odnosno Medžlis Islamske zajednice Travnik bio jedan od glavnih pasivnih aktera u ovom postupku. O ovome ću se baviti malo kasnije u svom izlaganju, ali ovom cijenjenom skupu želim reći da se ovdje radi o jednoj nepoštenoj pravnoj problematici u odnosu na Islamsku zajednicu. Da ovu manifestaciju ne bismo odveli u nekom pogrešnom pravcu, moram istaći da sam ja kao direktor Vakufske direkcije već duži niz godina bio posredni ili

neposredni sudionik mnogih dešavanja po pitanju pravnih sporova čiji je predmet bila vakufska imovina. Koju god problematiku dotaknemo u zadnjih 20 godina, nemoguće je izbjeći pravnu problematiku. Ako govorimo o denacionalizaciji ili restituciji, govorimo o zakonu koji treba biti usvojen na nivou Bosne i Hercegovine. Ako govorimo o vakufu, tada ćemo ga moći sagledati s aspekta šerijatskih pravnih propisa, ali istovremeno iznalaziti mogućnost da ovaj institut bude zaštićen u okvirima pozitivnog pravnog sistema Bosne i Hercegovine.

Ako sagledamo bilo koju pojavu po pitanju vakufa i ugrožavanje vakufskih prava, nemoguće je da se ne spomenu zakonski propisi koji su u pravilu osnov za skrnavljenje vakufa i vakufskog prava. Tako su mnogi vakufi stradali u postupku nacionalizacije na temelju Zakona o nacionalizaciji i svih drugih represivnih zakonskih propisa, koje je neizbježno analizirati, osporavati i dovesti u pitanje da li su oni u suprotnosti sa svim evropskim konvencijama. Upravo iz tih razloga želio sam se ovim radom odnosno izlaganjem pozabaviti i ovim procesom, koji je neminovno izazvao određena pitanja i dileme koje, po mom skromnom mišljenju, u javnosti nisu previše izdiskutirane niti je javnost previše o tome bila obaviještena. Kao što sam naprijed rekao, ovdje se radi o postupku koji je Vrhbosanska nadbiskupija pokrenula prvo pred nadležnim općinskim sudovima tačnije Općinskim sudom u Travniku. Ne bi to bilo čudno niti toliko zanimljivo da Vrhbosanska nadbiskupija kao pravni osnov povrata predmetne škole nije navela „navodnu“ diskriminaciju, koja je prema Vrhbosanskoj nadbiskupiji učinjena u odnosu na Islamsku zajednicu, tačnije Medžlis IZ Travnik. Oni su utvrdili da je Islamskoj zajednici vraćena sva imovina, a Vrhbosanskoj nadbiskupiji nije vraćen srednjoškolski centar, te se iz tih razloga školovanje njihovih kadrova moralo odvijati u Republici Hrvatskoj. Pravni osnov svog zahtjeva koncipiran kroz pokrenuti sudski postupak je diskriminacija - pozivaju se na odredbu člana 9 Evropske konvencije a vezano za član 14 Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda. Kada spomenemo riječ diskriminacija, jasno je da se radi o nečemu veoma krupnom i nečemu što će biti zapisano i zapamćeno u pravnim arhivama domaćih i međunarodnih sudova. Pitanje koje ja želim postaviti jeste: Da li je uistinu bila diskriminacija i da li je uistinu Islamska zajednica tretirana na drukčiji - povoljniji način nego Vrhbosanska nadbiskupija? Ne bih želio kritizirati niti analizirati rad ljudi u to vrijeme, ali želim naravno postaviti pitanje da li smo mi u Islamskoj zajednici u periodu vođenja ovog sudskog postupka preduzeli sve raspoložive mjere, odnosno da li smo spremni ušli u ovaj

postupak. Sad ćete se zapitati šta Islamska zajednica ima s tim jer je postupak vođen protiv Bosne i Hercegovine od strane Vrhbosanske nadbiskupije. Islamska zajednica ima možda i ključnu ulogu u ovom postupku, s obzirom da u postupku pred Domom za ljudska prava u Bosni i Hercegovini kao ključni svjedoci bili su tadašnji predstavnici Islamske zajednice. Spomenuo sam Dom za ljudska prava, ne slučajno. Naime, pred Domom za ljudska prava u predmetu broj CH/02 9628 je pokrenut postupak od strane Vrhbosanske nadbiskupije. Odluka¹⁹⁶ u toj pravnoj stvari je donesena 6. juna 2003.

Odluka sa 10 zaključaka¹⁹⁷ donesena je u korist Vrhbosanske nadbiskupije. Najbitniji zaključak u ovoj odluci jeste da je utvrđeno da je apelantu Vrhbosanskoj nadbiskupiji povrijeđeno pravo na imovinu iz člana 1 Protokola broj 1 Evropske konvencije, da je povrijeđeno pravo na slobodu vjeroispovijesti zajamčeno članom 9, te da je apelant diskriminiran u uživanju njegovog prava na slobodu vjeroispovijesti zajamčeno članom 9 Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda. Doneseni su i drugi zaključci po pitanju

196 „Odluka o prihvatljivosti i meritumu“, *Predmet br. CH/02/9628*, Dom za ljudska prava za Bosnu i Hercegovinu 2003.

197 Zaključci:

1. jednoglasno, da proglasi neprihvatljivim žalbene navode podnositelja prijave koji se odnose na njegova imovinska prava zajamčena člankom 1 Protokola br. 1 uz Konvenciju;
2. jednoglasno, da proglasi neprihvatljivim žalbene navode podnositelja prijave koji se odnose na direktnu povredu prava na slobodu vjeroispovijedi zajamčenog člankom 9 Konvencije;
3. jednoglasno, da proglasi prihvatljivim žalbene navode podnositelja prijave koji se odnose na diskriminaciju u uživanju prava na slobodu vjeroispovijedi zajamčenog člankom 9 Konvencije.
4. sa 4 glasa za i 3 glasa protiv, da je podnositelj prijave diskriminiran u uživanju njegovog prava na slobodu vjeroispovijedi zajamčenog člankom 9 Konvencije, čime je tužena Strana prekršila članak I Sporazuma;
5. jednoglasno, da naredi tuženoj Strani da ubrza premještanje državnih škola koje su smještene u zgradi gimnazije, da bi se dozvolilo ustupanje preostalih dijelova te zgrade podnositelju prijave na korištenje;
6. sa 6 glasova za i 1 glasom protiv, da donese relevantne i obvezujuće odluke u odnosu na premještanje državnih škola i ustupanje preostalog dijela zgrade gimnazije u roku od šest mjeseci od datuma kada ova odluka postane konačna i obvezujuća sukladno pravilu 66 Pravila procedure Doma;
7. sa 6 glasova za i 1 glasom protiv, da ustupi, što prije, preostali dio zgrade gimnazije podnositelju prijave, a najkasnije u roku od dvanaest mjeseci od datuma kada ova odluka postane konačna i obvezujuća sukladno pravilu 66 Pravila procedure Doma;
8. jednoglasno, da odbije zahtjev podnositelja prijave za materijalne i moralne štete u obliku novčanog obeštećenja;
9. jednoglasno, da naredi Federaciji Bosne i Hercegovine da izvijesti Dom, najkasnije u roku od šest mjeseci od datuma kada ova odluka postane konačna i obvezujuća sukladno pravilu 66 Pravila procedure Doma, o koracima koje je poduzela da bi postupila po gornjim naredbama;
10. jednoglasno, da zadrži pravo da naredi daljnje pravne lijekove u ovom predmetu koje bude smatrao opravdanim.

predaje predmetne zgrade, ali smatram da su bitna ova tri zaključka koje želim analizirati u ovom svom izlaganju. Prvo, povreda prava na vjeroispovijest i povreda prava na imovinu je nešto o čemu vjerovatno Islamska zajednica ne bi trebala diskutirati, ali se postavlja pitanje na temelju čega i naspram koga je Vrhbosanska nadbiskupija diskriminirana. Mi imamo odluku Doma za ljudska prava kojom se kaže da je Vrhbosanska nadbiskupija diskriminirana, a ako pročitamo obrazloženje odluke, vidjet ćemo da je diskriminirana u odnosu na Islamsku zajednicu u Bosni i Hercegovini.

Da bi razradili i razjasnili razloge ovakve odluke odnosno razloge zbog čega je Vrhbosanska nadbiskupija diskriminirana u odnosu na Islamsku zajednicu, moramo konsultirati obrazloženje ove odluke. Tako u obrazloženju piše da tužena strana a to je država, odnosno Općina Travnik, osporava činjenicu - da je općina vratila Islamskoj zajednici svu imovinu koja joj je ranije pripadala. Prema navodima Federacije Bosne i Hercegovine koju je zastupao federalni pravobranilac, vraćen je samo jedan dio. Zaključak Izvršnog odbora Općine Travnik od 19. septembra 1997. odnosio se samo na onu imovinu navedenu u zahtjevu podnesenom od strane Islamske zajednice. Pojedinačna rješenja donesena su kada su ispunjeni zahtjevi za preuzimanje imovine na privremeno korištenje. Iz ovog citata - obrazloženja zaključujemo da je temelj ove apelacije Vrhbosanske nadbiskupije bio zaključak Izvršnog odbora Općine da Islamskoj zajednici vrati vakufsku imovinu. Međutim, postoji i neki drugi protudokaz ponuđen u ovoj apelaciji. Općina Travnik, koja je bila na strani tužene u ovom postupku, izjavila je da površina gimnazije koja se želi vratiti i koja se vratila, mnogo veća od površine sve vakufske imovine vraćene navedenim odlukama. Ovdje se možda razotkriva jedan generalni problem koji se javlja kada se razgovara o povratu imovine - kada izvršimo analizu oduzete imovine po katastarskim česticama, u Sarajevu recimo, naći ćemo da je Islamska zajednica najviše oštećena, jer najviši broj katastarskih čestica treba vratiti Islamskoj zajednici. Međutim, ako izvršimo popis oduzete imovine i njeno mjerenje u kvadratima, vidjet ćemo da druge vjerske zajednice posjeduju imovinu mnogo većih površina nego što je to pojedinačna imovina Islamske zajednice. Kod nas je bio adet da se uvakufljuju dućani malih površina a druge vjerske zajednice, posebno jevrejska, je pravila velike zgrade na jednoj k.č. sa velikim površinama. E to se upravo desilo i u Općini Travnik gdje je Islamska zajednica po broju parcela dominantna, ali po broju kvadrata i vrijednosti ta dominantnost se gubi. Međutim, ono što je također zanimljivo u ovom obrazloženju je činjenica da i sve što je vraćeno vraćeno je na korištenje

do donošenja zakona o restituciji, a ne u trajno vlasništvo tako da se definicija diskriminacije treba posmatrati sa više aspekata. Naravno ja ovim izlaganjem ne želim osporiti Vrhbosanskoj nadbiskupiji povrat njene imovine, ali želim problematizirati ulogu Islamske zajednice u navodnoj diskriminaciji. Smatram da je u ovom postupku Islamska zajednica itekako zloupotrijebljena i prikazana kao dominantna vjerska zajednica kojoj je sva imovina vraćena. Da je bogdo tako, možda bih u duši bio sretan, ali još jednom naglašavam da Islamska zajednica i sporadični povrati imovine u izuzetno malim površinama ne daju osnova da se razgovara o diskriminaciji drugih. Pa ako je u Travniku bila diskriminacija, zašto ta diskriminacija nije bila u Brčkom. U Brčkom je jednom odlukom Općinskog vijeća srpskoj pravoslavnoj crkvi vraćeno 150% imovine. Sad ćete se zapitati kako 150%? Pa lijepo, vraćeno joj je više imovine nego što je imala prije nacionalizacije, nasuprot toga Islamskoj zajednici ne da nije vraćeno, nego je uništeno i ono što je imala u posjedu 1992.

O ovom bih mogao mnogo toga pričati, ali ne bih da se udaljim od teme Travnik i travničkih vakufa. Moram reći da nakon što je Dom za ljudska prava donio odluku, Vrhbosanska nadbiskupija je bila nezadovoljna pa je slučaj završio na sudu u Strazburu, a ovaj sud je zdušno podržao prava Vrhbosanske nadbiskupije. Međutim, ako sa bilo kojeg aspekta analiziramo ovu odluku, začuđuje činjenica da međunarodni sudovi istovremeno utvrđuju diskriminaciju, ali paralelno ne insistiraju na donošenju zakona o restituciji, štaviše Ured visokog predstavnika je do danas destruktivno djelovao po pitanju ovog zakonskog propisa. O ovakvim odlukama i stavovima pametan čovjek može se o mnogo čemu zapitati. Ja se pitam da li je ova odluka nama dala bilo kakvu poruku i pouku i šta smo mi sve preduzeli nakon ovakvih i sličnih odluka?

Pregled vakufske imovine Medžlisa IZ Travnik

U drugom dijelu izlaganja želim se konkretno pozabaviti imovinom vakufa na području Medžlisa IZ Travnik te jasno izanalizirati koliko je imovne bilo nacionalizirano, koliko uistinu vraćeno Islamskoj zajednici i u kakvom stanju vraćeno.

Prema podacima s kojim raspolaže Vakufska direkcija, povrat vakufa na području Medžlisa Islamske zajednice Travnik nimalo nije obećavajuće. Ukupan broj nekretnina s kojima trenutno raspolaže Medžlis Islamske zajednice Travnik prema našoj evidenciji je 235. Naravno broj nekretnina je rađen

prema upisanim kulturama i katastarskim česticima tako da bi ovaj podatak trebalo prihvatiti s određenom rezervom. Vakufska direkcija je za svaku nekretninu u svojoj evidenciji označila i površinu, kulturu kao i njen pravni status. Ono što se uvidom u evidenciju može zapaziti jeste da je broj nekretnina s kojim raspolaže Medžlis Islamske zajednice Travnik mnogo manji nego ostale kulture kao što su gradilišta, kućišta, groblja, livade, parkovi, pašnjaci, vrtovi, prilazni putevi i slično. Ako uporedimo podatke nacionaliziranih nekretnina Medžlisa Islamske zajednice Travnik, prema evidenciji, ukupan broj nacionaliziranih nekretnina uključujući i Vakuf džemata Turbe iznosi 235. Ovi podaci po pitanju nacionalizirane imovine su dosta konkretniji i detaljniji jer u podacima s kojim raspolažemo postoje egzaktni pokazatelji za svaku nekretninu. Međutim, sporno je to što je evidencija pisana shodno zemljišnoknjižnim evidencijama koja se umnogome razlikuje u odnosu na faktičko stanje. Mnoge nekretnine su fizički nestale, a mnoge su promijenile svoj status. Ta pojava je normalna ukoliko je posmatramo s aspekta protoka vremena.

Ono na čemu Vakufska direkcija insistira je upravo ova pojava. Odgovorno tvrdim da preko 60% nacionaliziranih nekretnina na području Bosne i Hercegovine su fizički nestale. Bilo koji zakon o restituciji da se donese, susrest će se s ovim izuzetno složenim problemom. Ako to posmatramo s pravnog aspekta, jasno i logično je da će predmet povrata biti ono što na licu mjesta postoji. Postavlja se pitanje: Šta sa nekreninama koje su nacionalizirane a kojih na licu mjesta nema? Bojim se da te nekretnine više neće biti predmet interesovanja nadolazećih zakonskih propisa o restituciji. Zato i s ovog mjesta apeliram i pozivam sve medžlise Islamske zajednice da u saradnji s Vakufskom direkcijom što hitnije i konkretnije identificiramo svaku nekretninu, te utvrdimo da li ona fizički postoji, da li je uzurpirana, od koga je uzurpirana i da li postoji pravni osnov uzurpacije? Naravno, to zahtijeva obimne i složene poslove, ali to će nam biti neophodno da spremno uđemo u realizaciju predstojećih zakona o restituciji. Naravno, dosada preduzete aktivnosti na identifikaciji imovine mogu se ocijeniti s najvećom ocjenom, ali to je samo baza iz koje treba proisteci drugi stepen poslova, a to je on o čemu sam naprijed govorio.

Vakufska direkcija raspolaže i s podacima o broju nekretnina privremeno vraćenih Medžlisu Islamske zajednice Travnik. Termin *privremen povrat* je jako zanimljiv. Nekretnine koje su vraćene u posjed Islamske zajednice, a bile su nacionalizirane, vraćene su privremeno do donošenja *Zakona o restituciji*. Šta ako država kaže: „Zakon o restituciji nećemo donijeti!“ To bi prostom

logikom značilo da nekretnine treba vratiti državi. E upravo zbog toga imamo imperativnu obavezu da natjeramo državu da donese i usvoji Zakon o restituciji.

Broj nekretnina koje su privremeno vraćene Islamskoj zajednici u Travniku su slovom i brojem 24. Ako uzmemo strukturu vraćenih nekretnina, vidjet ćemo da se obično radi o izgrađenim prostorima. U kakvom stanju su ove nekretnine vraćene u posjed to najbolje zna Medžlis Islamske zajednice Travnik i ljudi koji rade u Medžlisu. Koliko novaca je utrošeno u adaptaciju ovih prostora, opet najbolje zna ovaj medžlis. Postavljam pitanje: Gdje, šta i kako je Islamska zajednica na području Općine Travnik favorizirana ako na egzaktan i otvoren način uporedimo naprijed iznesene pokazatelje? Smatram da Islamska zajednica nije favorizirana, već je u mnogome oštećena, s obzirom i na strukturu stanovništva, ali i na historijat postojanja Islamske zajednice na području Općine Travnik.

Zaključak

U prvom dijelu izlaganja bavili smo se jednim sudskim postupkom, procesom koji se vodio pred državnim i međunarodnim sudovima. Taj proces se ticao Travnika i travničkih međunacionalnih odnosa. Sudovi su rekli da je Vrhbosanska nadbiskupija diskriminirana u odnosu na Islamsku zajednicu - pokazali smo da to nije tačno. U drugom dijelu rada utvrdili smo da je Islamskoj zajednici na području Travnika oduzeto 235 vakufa. Od toga su joj vraćena 24 vakufa. Dakle, Islamskoj zajednici nije vraćeno 211 vakufa. Istovremeno Vrhbosanskoj nadbiskupiji je vraćena zgrada gimnazije koja po vrijednosti nadmašuje ukupno vraćenu imovinu Islamskoj zajednici.

Ako uporedimo ova dva parametra, zaključit ćemo da je jednom vrstom zloupotrebe termina diskriminacije i zloupotrebe ustanove Islamske zajednice kao aktera navodnih dešavanja, Vrhbosanska nadbiskupija hajrovala - u maloj čaršiji u Travniku vraćen joj objekat teško procjenjive materijalne vrijednosti. Naravno da mi ne osporavamo pravo povrata imovine Vrhbosanskoj nadbiskupiji, ali je netačna konstatacija sudova da je Islamska zajednica bila akter diskriminacije po vjerskoj osnovi u saradnji s državnim organima u odnosu na Vrhbosansku nadbiskupiju. Ova mrlja se mora i treba izbrisati ili je treba proširiti na cijelu teritoriju Bosne i Hercegovine.

Pozivam da se razmotre mogućnosti da ovakve postupke pokrenemo u čitavoj Bosni i Hercegovini gdje god je Islamska zajednica diskriminirana u odnosu na druge vjerske zajednice. Moramo postaviti pitanje Livna, Širokog Brijega, zapadnog Mostara, Brčkog, Banje Luke i svih drugih gradova širom Bosne i Hercegovine, jer ako ovu mrlju ostavimo i proširimo na druge gradove, ovo će biti historijska greška koja nije u korist ni islama ni Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini.

Litertatura:

- „Odluka o prihvatljivosti i meritumu“, *Predmet br. CH/02/9628*, Dom za ljudska prava za Bosnu i Hercegovinu 2003. Dostupno na URL: <http://www.hrc.ba/database/decisions/CH029628%20Vrhbos%20Nadbiskupija%20Admissibility%20and%20Merits%20B.pdf>, Pristupljeno dana: 25.01.2019. godine.

DR. AHMED ADILOVIĆ
Travničko muftijstvo

**NOVI VIDOVI VAKUFA NA PODRUČJU
MUFTIJSTVA TRAVNIČKOG**

NOVI VIDOVI VAKUFA NA PODRUČJU MUFTIJSTVA TRAVNIČKOG

Uvod

Tradicionalno, najčešći vidovi vakufa na području Muftijstva travničkog, pa i cijele Bosne i Hercegovine, bili su: džamije, mesdžidi, mektebi, imamske kuće/stanovi, zemljišne parcele, dućani, medrese, tekije i sl. Takvi vakufi osnivani su shodno potrebama članova Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, ali i šire društvene zajednice. Iz raznih razloga - najviše zbog uzurpacije od strane državnih režima i ratnih djestava - značajan broj tih vakufa je otuđen ili uništen, ali se i dalje radi na njihovom vraćanju u posjed Islamske zajednice, odnosno njihovoj ponovnoj izgradnji. Pored toga, u posljednjih nekoliko decenija - nakon agresije na Bosnu i Hercegovinu 1992-1995. primjetno je značajno povećanje novih uvakufljenja i izgradnje novih vakufskih objekata, shodno potrebama Islamske zajednice i njenih članova, te društva općenito.

Također, primjetna je i tendencija novih vidova vakufa, koji prije nisu postojali na ovim prostorima. Pod tim podrazumijevamo: islamske centre, obdaništa, edukativno-sportske centre, dionice u firmama, plaste-ničku proizvodnju na vakufskom zemljištu i sl. Takvi vakufi su rezultat potreba današnjeg društva, shodno promjeni uvjeta života i načina rada s pripadnicima Islamske zajednice, naročito određenih kategorija, kao što su djeca i omladina. Fokus ovoga rada su upravo takvi vakufi, koji su osnovani i djeluju na području Muftijstva travničkog. Podatke o tim vakufima dobili smo najviše od Medžlisa Islamske zajednice Travnik te od Elči Ibrahim-pašine medrese u Travniku i Muftijstva travničkog, ali o njima do sada nije pisano u knjigama i časopisima, osim ponekog

članka, tako da izvore za podatke u ovom radu nismo ni mogli navoditi, osim u pojedinim slučajevima.

Islamski centri

Islamski centri su prepoznati kao novi način organiziranja određenih aktivnosti i novi način rada s određenim kategorijama društva, prije svega članovima Islamske zajednice. Naime, svima je jasno da se uvjeti života i rada mijenjaju, te da se u današnje vrijeme svim kategorijama društva, a naročito omladini, pruža prilika da svoje slobodno vrijeme provode u objektima neprikladnim za zdravu muslimansku ličnost, kao što su diskotekovi i lokali u kojima se toči alkohol, nudi droga i druge vrste pošasti, te da je sve veći izazov učestvovanja u pošasti kockanja i sličnim, muslimanima zabranjenim stvarima. Odgovarajuća istraživanja i stručne studije pokazali su da takve sredine i aktivnosti negativno utječu na normalan psihofizički razvoj čovjeka, da ruše moralne vrijednosti i negativno utječu na vjerska osjećanja ljudi, te da u znatnoj mjeri doprinose lošim međuljudskim odnosima, raspadu porodice i znatnom ekonomskom slabljenju i pojedinaca, i kompletnog društva.

Imajući to u vidu te pokušavajući ljudima pružiti odgovarajuću alternativu, Islamska zajednica je pokrenula projekte izgradnje islamskih centara, u kojima će se ljudi okupljati i provoditi vrijeme u zdravoj atmosferi i lijepom društvu te u kojima će se provoditi razne aktivnosti: vjerske, edukativne, kulturne, sportske, s ciljem očuvanja i unapređenja vjerskih, moralnih i svih pozitivnih vrijednosti kod ljudi koji to žele, naročito kod pripadnika Islamske zajednice, prije svega omladine. Možemo slobodno reći da je to dobar primjer prilagođavanja uvjetima života i odgovor na današnje potrebe društva, a posebno pripadnika Islamske zajednice. Dosada su na području Muftijstva travničkog izgrađeni i stavljeni u funkciju islamski centri u: Bugojnu, Travniku, Gornjem Vakufu, Novom Travniku i Vitezu.

Islamski centar u Bugojnu

Do devedesetih godina prošlog stoljeća grad Bugojno razvijao se i gradio, ali to nije bilo adekvatno popraćeno izgradnjom vjerskih objekata tako da se osjećala velika potreba za izgradnjom nekoliko objekata za potrebe Islamske zajednice i njenih pripadnika. Tako npr., uprkos širenju grada i povećanju broja stanovnika, u cijelom gradu postojala je samo jedna, Sultan Ahmedova

džamija, što ni izbliza nije zadovoljavalo potrebe vjernika muslimana. Kao odgovor na te potrebe, u poslijeratnom periodu, u Bugojnu je izgrađeno nekoliko džamija s pratećim objektima, administrativni centar Medžlisa Islamske zajednice Bugojno, te impozantni islamski centar i džamija u centru Bugojna.

Pored institucija Islamske zajednice i pojedinaca u Bugojnu, te općine Bugojno, najzaslužniji za izgradnju toga centra i džamije jeste vladajuća porodica Kraljevine Saudijske Arabije, konkretno princeza Dževhera, po kojoj je centar i nazvan, pa je njegov zvanični naziv „Kulturni centar princeze Dževhere Bugojno“, u čijem sastavu je i prostrana džamija. Naime, za potrebe izgradnje Centra Općina Bugojno je Medžlisu Islamske zajednice Bugojno poklonila zemljište površine 14.069 kvadratnih metara, a izgradnju Centra kao vakuf finansirala je princeza Dževhera iz Saudijske Arabije. Gradnja Centra i Džamije počela je krajem 1998. a zvanično otvorenje je upriličeno 14.9.2001. Ukupan korisni prostor je 3.490 m², od čega je oko 1.300 m² džamijskog prostora a prostorije Centra zauzimaju oko 2.200 m².

U okviru Centra smješteni su sljedeći sadržaji: amfiteatar - skoro 300 sjedišta za održavanje seminara, prostor za režiju, biblioteka, fonolaboratorij, šest učionica, kabinet za predavače, informatička sala, kafeterija s prostorom za sjedenje, krojačnica, dio predviđen za upravu - uredi, sala za sastanke, prostorije za obdanište s kuhinjom, stambeno-poslovni prostori i sportsko igralište. U Centru se izvode brojne aktivnosti i programi od kojih izdvajamo: besplatni edukativni kursevi, podučavanje Kur'ana za djecu i odrasle, seminari za imame, učenike i studente, znanstveni susreti, kongresi, predavanja i sl.

Upravni odbor Centra čine članovi koje imenuju: donator, Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini i Općina Bugojno. Centrom upravlja direktor Ureda „Lige muslimanskog svijeta“ u Sarajevu i nadzornik „Kulturnog centra princeze Dževhere“ Bugojno a sve aktivnosti finansira „Liga muslimanskog svijeta“ - Rabita. U organizacionom smislu, džamija Princeze Dževhere pripada Islamskoj zajednici u Bosni i Hercegovini tako da se aktivnosti u džamiji i mektebu izvode prema planu rada Medžlisa Islamske zajednice Bugojno.¹⁹⁸

198 Više o Centru i džamije Princeze Dževhere vidjeti: Salih Indžić, *Džamija i kulturni centar princeze Dževhere bint Ibrahim El-Ibrahim*, rad objavljen u djelu: Mr. hfz. Elvir Duranović, *Monografija bugojanskih džamija i mesdžida*, Medžlis IZ Bugojno, Bugojno 2010., str. 18-22.

Islamski centar na Kalibunaru u Travniku

Grad Travnik ima dobar broj džamija, još iz osmanskog perioda, ali su one skoncentrirane u starom dijelu grada, tačnije od Medrese do hadži Alibegove džamije. Slično Bugojnu, iako se grad razvijao i broj stanovnika povećavao, stanovnici novog dijela grada, tj. Kalibunara i okoline, sve do kraja prošlog stoljeća od vlasti nisu mogli dobiti dozvolu za izgradnju džamije niti bilo kakvog objekta za vjerske potrebe pripadnika Islamske zajednice. Ta nepravda donekle je ispravljena izgradnjom Islamskog centra i džamije na Kalibunaru, koja je prva nanovo izgrađena džamija u gradu Travniku od osmanskog perioda, odnosno perioda stolovanja vezira u Travniku.

Islamski centar i džamija na Kalibunaru građeni su od 1999. do 2010. Shodno dinamici radova, u džamiji se počelo klanjati 2005. a zvanično otvorenje centra i džamije upriličeno je 19. juna 2010. godine, kada su dovršeni i prateći sadržaji u centru. Džamija i centar su građeni tako dugo zato što nije bilo značajnije donacije izvan Bosne i Hercegovine pa su radovi izvođeni shodno dinamici prikupljanja sredstava. U obezbjeđivanju sredstava učestvovali su zainteresirani pojedinci, privrednici, preko 500 porodica vakifa, džemat Kalibunar, Medžlis Islamske zajednice Travnik i dr.¹⁹⁹

Ukupan korisni prostor je oko 1.300 m², od čega je oko 500 m² prostor za klanjanje a oko 800 m² koristi se za potrebe Islamskog centra i ostale potrebe. Pored džamije i dvije abdesthane u centru postoji divanhana, poslovni prostor, omladinski klub, internet klub, biblioteka i čitaonica, sportska sala i dvije učionice. Pored rada sa djecom u mektebu, u centru se okuplja i omladina, srednjoškolci na Kursu islama i odrasli u Školi Kur'ana. Sve tri generacije imaju aktivnosti u centru a tokom zimskog perioda održava se redovna sedmična tribina „Putevi spasa“ za kompletne porodice. Pored redovnih aktivnosti, u džematu se organiziraju iftari, izleti i ekskurzije unutar Bosne i Hercegovine i van nje, saradnja sa drugim džematima u Bosni i Hercegovini i dijaspori itd.

Islamski centar u Gornjem Vakufu

U Gornjem Vakufu odavno je napravljeno nekoliko džamija i prostorije Medžlisa Islamske zajednice Gornji Vakuf, ali bez dodatnih prostorija u kojima bi se mogle izvoditi posebne aktivnosti s raznim kategorijama društva, naročito s

199 Detaljnije o gradnji i svečanosti otvaranja Centra vidjeti na: <https://miztravnik.com.ba/dzemati/kalibunar>

omladinom. Zato u Gornjem Vakufu već duži period postoji realna potreba za izgradnju Islamskog centra, što je realizirano tek 2016. Naime, gradnja objekta Islamskog centra počela je 2007. Zbog nedostatka sredstava trajala je do 26.8.2016. godine, kada je svečanim programom Centar zvanično otvoren.²⁰⁰ Većina sredstava za izgradnju Centra prikupljena je u Bosni i Hercegovini - od pojedinaca, privatnih firmi, institucija Islamske zajednice te vlada SBK i Federacije BiH a jedan dio su donacije od pojedinaca iz islamskih zemalja.

Zvanični naziv Centra je „Islamski edukativni centar Nur“ Gornji Vakuf. Izgrađen je u centru grada, u neposrednoj blizini džamije Mehmed-bega Stočanina i Medžlisa Islamske zajednice Gornji Vakuf. Objekat Centra ima tri sprata sa oko 550 m² korisnog prostora. Prizemlje je napravljeno kao poslovni prostor i trenutno se izdaje BBI banci pod zakup. Na prvom spratu je kafeterija s bibliotekom a na drugom je multimedijalna sala, koja se koristi za razne programe, između ostalog kao informatički centar. U Centru se često organiziraju aktivnosti, od kojih ovom prilikom izdvajamo: promocije knjiga, seminari, halke Kur'ana, kursevi sufare, kursevi stranih jezika, sastanci, šerijatska vjenčanja, rad „Mreže mladih“, aktivnosti za žene, druženja i sl.

Islamski centar „Nur“ pripada Medžlisu Islamske zajednice Gornji Vakuf, koji vodi brigu o njegovom radu i potrebama. Upravni odbor Centra čine: glavni imam, predsjednik Medžlisa, jedan član ispred mladih te još dva člana. Centrom rukovodi koordinator, kojeg imenuje Izvršni odbor Medžlisa. Može se slobodno reći da je Centar već postao prepoznatljivo mjesto okupljanja osoba, naročito omladine, radi učestvovanja u korisnim aktivnostima i druženjima u zdravom i lijepom ambijentu.

Islamski centar u Novom Travniku

Grad Novi Travnik nastao je nakon Drugog svjetskog rata u želji tadašnjih vlasti da to bude grad bez ikakvih vjerskih obilježja. Tako je i bilo do devedesetih godina prošlog stoljeća. Iako čine oko pola stanovnika, muslimani su u tom periodu morali ići u džemate izvan grada da bi učestvovali u vjerskim obredima. Nakon pada komunizma 1990. godine, muslimani Novog Travnika počeli su planirati i pripremati izgradnju gradske džamije, ali ih je u tome omela agresija na Bosnu i Hercegovinu. Ipak, u tom ratnom periodu oni su jedan

²⁰⁰ Više o otvorenju Centra može se vidjeti na: <http://islamskazajednica.ba/vijesti/aktuelno/24255-otvorenje-islamskog-edukativnog-centra-nur-u-gornjem-vakufu>

poslovni prostor u centru grada počeli koristiti za svoje vjerske potrebe - koristili su ih dok nije izgrađen Islamski centar i džamija.

Gradnja Islamskog centra i čaršijske džamije počela je 1997. Zbog nedostatka vlastitih sredstava i donacija trajala je do 2015. godine - 4. oktobra svečano su otvoreni.²⁰¹ Tako je potreba muslimana Novog Travnika za vjerskim objektom u gradu zadovoljena nakon više od 60 godina. Izgradnja Islamskog centra i džamije (finansijska sredstva, materijal, radna snaga) koštala je 2.250.000 KM - oko 56% osigurano je domaćim snagama a ostatak izvan Bosne i Hercegovine, tačnije iz Turske, Kuvajta i Saudijske Arabije.

Korisna površina objekta iznosi 2.307m², prostor za klanjanje 430 m², a ostali sadržaji 1.877 m². Prostor za klanjanje za muškarce smješten je na prvom spratu, a za žene na mahfilama na drugom spratu. U prizemlju se nalazi šest poslovnih prostora, od kojih su neki iznajmljeni, prostorija za arhivu, muška i ženska abdesthana te kotlovnica sa ostavom za ogrjev. Pored prostora za klanjanje, na prvom spratu su smještene tri kancelarije za Medžlis Islamske zajednice Novi Travnik, kancelarija džematskog odbora, dvije učionice za mekteb, dvije prostorije za imame te predulaz za promocije i tribine. Na drugom spratu, pored prostora za klanjanje za žene, smješteni su sljedeći sadržaji: biblioteka, dvije učionice i prostorija za goste. U potkrovlju objekta nalaze se dvije kancelarije i sala. U sklopu vanjskog uređenja je parking i sportsko igralište.

Pored vjerskih aktivnosti u džamijskom prostoru i mektebima, u ostalim prostorijama organiziraju se sljedeće aktivnosti: kulturne - javne tribine, promocije, svečane priredbe, odgojno-obrazovne - škola islama, škola Kur'ana, kursevi, omladinske, sportske, humanitarne aktivnosti i turizam. Te aktivnosti su od izuzetnog značaja za muslimane Novog Travnika pa i šire, naročito za omladinu. Prema odluci Izvršnog odbora Medžlisa, Centrom rukovodi Medžlis Islamske zajednice Novi Travnik putem odgovornog lica, tj. glavnog imama. Neke prostorije Islamskog centra nisu opremljene pa je to potrebno uraditi u narednom periodu. Radi se o poslovnim prostorima u prizemlju, biblioteci, prostoriji za goste i potkrovlju.

²⁰¹ O svečanom otvorenju centra i džamije vidjeti: <http://islamskazajednica.ba/vijesti/aktuelno/23152-svecano-otvorena-carsijska-dzamija-i-islamski-centar-u-novom-travniku>

Islamski centar u Vitezu

Nakon odluke Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, Medžlis Islamske zajednice Vitez se početkom 1996. odvojio od Medžlisa Islamske zajednice Travnik. Pošto nije imao svoje prostorije, sve do prošle godine Medžlis Islamske zajednice Vitez za svoj rad koristio je prostorije gradskog džemata, odnosno džemata Ahmed-agine džamije. Istovremeno, Medžlis je poduzimao sve potrebne korake na planu izgradnje posebnog objekta u kojem bi bile smještene prostorije Medžlisa a koji bi značajnim dijelom funkcionirao kao islamski centar. Urbanističku saglasnost i odobrenje za gradnju tog objekta Medžlis je dobio već 1997. od općine Vitez. Temelji objekta urađeni su 1998. godine, ali je zbog nedostatka finansijskih sredstava njegova gradnja trajala u fazama do 2018. godine kada je svečano otvoren, 20. aprila.²⁰² Izgrađen kao zaseban objekat, Islamski centar se nalazi nedaleko od gradske džamije.

Izgradnju objekta Islamskog centra pomagali su: općina Vitez, Vlada SBK, Muftijstvo travničko, Rijaset, džematlije, privrednici i Vitežani iz dijaspe, zatim sergijama na nivou Medžlisa i Muftijstva, Ministarstvo raseljenih osoba i izbjeglica Federacije Bosne i Hercegovine te Vakufska direkcija u Sarajevu uz pomoć Generalnog kuvajtskog komiteta za vakufe. Većina potrebnih sredstava obezbijedena je unutar Bosne i Hercegovine a oko 25% je donacija iz Kuvajta.

Zvanični naziv Islamskog centra je „Vakufska poslovno-edukativna zgrada MIZ Vitez“. Počeo je s radom nakon svečanog otvorenja u aprilu prošle godine. Ukupna korisna površina u Centru je 703 m² a sastoji se od prizemlja i dva sprata. U prizemlju su smještena četiri poslovna prostora, koja su iznajmljena pod zakup. Na prvom spratu su: velika sala, biblioteka, kancelarije - glavni imam, sekretar, ilmijja, ženski aktivizam, čajna kuhinja i dva toaleta. Na drugom spratu je prostor predviđen za obdanište a sastoji se od dvije igraonice, kuhinje s menzom, zbornice i dva toaleta.

Pored redovnog rada Medžlisa, u prostorijama Islamskog centra odvijaju se sljedeće aktivnosti: tribine, predavanja, promocije, okrugli stolovi, sastanci koordinatora za rad sa omladinom i rad sa ženama, aktivnosti Mreže mladih, razna druženja, iftari, kreativne radionice, „Mala škola islama“ - projekat predviđen za djecu od 5 do 12 godina itd.

²⁰² Više o otvorenju objekta vidjeti na: <http://www.muftiluk-tr.ba/arhiva-vijesti/svecano-otvoren-vakufski-edukativno-poslovni-objekat-miz-vitez.html>

Kao što smo već naveli, Medžlis Islamske zajednice Vitez intenzivno poduzima potrebne radnje da bi se u prostorijama Islamskog centra u septembru ove godine otvorilo obdanište. Za tu svrhu dobijena je saglasnost Rijasetu Islamske zajednice, imenovana je osoba za vršioca dužnosti direktora obdaništa i pokrenuta procedura za dobijanje potrebnih saglasnosti u Općini Vitez i Vladi SBK. Trenutna prepreka za dobijanje tih saglasnosti jeste neusklađenost podataka u gruntu i katastru te izbjegavanje odgovornih osoba da se taj posao završi, ali se u Medžlisu nadaju da će se to ipak na vrijeme uraditi.

Obdaništa

Povećana je potreba za uslugama obdaništa i vrtića, tj. za čuvanje djece i organiziranje određenih aktivnosti s njima u periodu dok su roditelji na poslu. U mnogim gradovima u Bosni i Hercegovini postoje obdaništa čiji su osnivači općine a u posljednje vrijeme sve više se otvaraju i privatna obdaništa. Imajući u vidu veliki značaj odgajanja djece u skladu s vjerskim principima, Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini je u svoj strateški plan razvoja uvrstila i osnivanje obdaništa pri medžlisima tako da se njihov broj iz godine u godinu povećava. Na području Muftijstva travničkog pri medžlisima Islamske zajednice trenutno radi obdanište u Novom Travniku i obdanište u Jajcu a radi se i na osnivanju obdaništa u Vitezu.

Obdanište u Novom Travniku

U 2009. godini Medžlis Islamske zajednice Novi Travnik počeo je pripreme radnje za osnivanje i izgradnju obdaništa. Nakon donošenja odluke o izgradnji obdaništa, izrađen je projekat a od općinskih organa dobijene su urbanistička i građevinska dozvola. Donaciju za izgradnju obdaništa osigurala je Turska agencija za međunarodnu saradnju i razvoj - TIKA, koja je raspisala tender i izabrala izvođača radova. Objekat obdaništa, sa 235 m² korisne površine, izgrađen je 2010. a pored obdaništa, u sklopu vanjskog uređenja, izgrađen je i sportski teren te igralište. Obdanište je smješteno u centru grada, u neposrednoj blizini Islamskog centra i Čaršijske džamije. Istovremeno, radilo se na registraciji obdaništa u nadležnom sudu te saglasnosti za rad od strane Ministarstva obrazovanja, nauke, kulture i sporta SBK-a, što je završeno u februaru 2011. Upriličena je 18. februara 2011. svečanost povodom otvaranja obdaništa PPU „Sultan Fatih“ Novi Travnik. Pored zvanica iz Bosne i Hercegovine te zvanica iz Rijasetu Islamske zajednice, otvorenju obdaništa je prisustvovao

i predstavnik Vlade Republike Turske, ministar Faruk Çelik, koji je i otvorio obdanište.

Možemo reći da obdanište svojim radom, s akcentom na islamski odgoj i obrazovanje, uz dobre i kvalitetne usluge i veliko zalaganje zaposlenika, uspješno vrši svoju funkciju i u potpunosti opravdava razloge svog osnivanja, što je vidljivo iz broja korisnika usluga obdaništa, koji se iz godine u godinu povećava. U ovoj školskoj godini u obdanište je upisano 125 djece, a u narednoj se planira upisati oko 150. Ima čak i slučajeve da roditelji iz susjednih gradova upišu svoje dijete u ovo obdanište i dovoze ih svakog dana. U obdaništu je trenutno uposleno osam osoba: direktorica, pet odgajateljica, kuharica i medicinska sestra.

Obdanište u Jajcu

Nakon ukazane potrebe, inicijativa za otvaranje obdaništa - vrtića pri Medžlisu Islamske zajednice Jajce pojavila se 2015. godine, nakon čega se ubrzo krenulo s pripremama za realizaciju projekta. Odgovarajuće zemljište kupljeno je u gradskom naselju Volijak, gdje se već u aprilu 2016. počelo s gradnjom obdaništa. Objekat je dovršen u julu 2017. godine a 4. septembra iste godine obdanište je i otvoreno. U međuvremenu je kupljena i susjedna parcela tako da obdanište raspolaže s igralištem površine 1.500 m² a sam objekat ima oko 150 m² korisne površine. I objekat i igralište opremljeni su najsavremenijom opremom. Uloženo je oko 210.000 KM, od čega je oko 15% donacija iz Ujedinjenih Arapskih Emirata. Ostala sredstva osigurali su mještani - džematlije i vakifa Emina Mursel, koja je donirala 60.000 KM.

Zvanični naziv obdaništa je Igraonica „Emina”, po vakifi koja je dala najveću donaciju. Izvršni odbor Medžlisa Jajce je imenovao Nadzorni odbor od tri člana, a on je imenovao menadžera obdaništa, koji je potpisao ugovor sa direktorom/vlasnikom obdaništa. U obdanište je u početku bilo 12 dječaka i djevojčica a trenutno ih ima 43, o kojima vodi brigu osam uposlenika. Kapacitet obdaništa je 51 dijete. Treba kazati i to da obdanište, pored bošnjačke, pohađaju i djeca drugih nacionalnosti. Obdanište je registrirano kao igraonica, ali radi kao vrtić sa svim sadržajima. Nije moglo biti registrirano kao obdanište, odnosno vrtić, zbog opstrukcija hrvatskog političkog rukovodstva u Jajcu. To rukovodstvo pokušava opstruirati sve projekte Islamske zajednice na području Općine Jajce.

Edukativno-sportski centar u Donjem Golešu

Elči Ibrahim-pašina medresa u Travniku, od svoga reaktiviranja 1994. godine do danas, bilježi stalni rast i razvoj. Povećava se njen kapacitet i broj učenika pa danas ima četiri objekta u jednom kompleksu te objekte na drugim mjestima. Broj učenika od početnih 93 povećao se na 430. Imajući u vidu današnje potrebe učenika Medrese, ali i ostalih zainteresiranih na području Travnika, naročito mladih, Medresa je izgradila i stavila u funkciju Edukativno-sportski centar u Donjem Golešu, nedaleko od Turbeta.²⁰³

Medresa je 2014. godine kupila oko osam duluma zemljišta a onda postepeno, iznalazeći donacije, uređivala je zemljište i gradila objekte za edukativno-sportske aktivnosti. Sportska sala s umjetnom travom izgrađena je 2015. a multifunkcionalni objekat, poslovni objekat i kafeterija izgrađeni su krajem 2016. Sportska sala je dimenzija 42x22m sa dvije svlačionice i kotlovnicom, kafeterija je 10x10m, poslovni objekat na sprat ima osnovicu 5x6m, a višenamjenski objekat ima osnovicu 20x10m i tri etaže. U prizemlju tog objekta nalaze se dvije abdesthane, kuhinja s ostavom i restoran sa terasom. Na spratu je gostinjska soba sa čajnom kuhinjom, edukativni prostor i mesdžid a u potkrovlju su tri dvokrevetne sobe sa kupatilom te jedan veliki apartman sa spavaćom sobom, dnevnim boravkom, kuhinjom i toaletom. Ukupna površina korisnog prostora u postojeća četiri objekta je 1.784 m².

Centar je već postao prepoznatljiv po svojim aktivnostima. Dnevni prosjek posjete Centru je između 100 i 150 osoba. U Centru su stalno zaposlena tri lica te dva lica po ugovoru o djelu. Glavni cilj osnivanja Centra je kreiranje zdravog ambijenta u kojem svi zainteresirani, a naročito omladina, mogu učestvovati u sportskim aktivnostima, educirati se i družiti u zdravoj atmosferi radi sticanja lijepih i pozitivnih navika. Shodno tome, cijene usluga u Centru su skromne, ali dovoljne da Medresa, kao vlasnik Centra, ima i određene prihode. Još jedna specifičnost Centra, odnosno novi vid vakufa, jesu solarni paneli kapaciteta 23 kw, postavljeni na krovu sportske sale, koji će ostvarivati određeni prihod kada se završi potrebna procedura i kada budu stavljeni u funkciju.

Uprava Medrese planira nastaviti s razvojem Centra i izgradnjom novih sadržaja: motel sa trinaest dvokrevetnih soba površine 600 m² sa konferencijskom i bilijar-salom, zatim zgrada površine 1.200 m² u kojoj će biti bazen,

²⁰³ O izgradnji i pokretanju rada Centra više na: <https://www.faktor.ba/vijest/stav-vjerska-skola-u-travniku-ide-ispred-svog-vremena-medresa-na-solarni-pogon-foto-195485>

sauna, spa-centar, tursko kupatilo, fitnes-centar te popratne prostorije. Time će se ponuda u Centru znatno obogatiti, veći broj zainteresiranih će moći koristiti njegove sadržaje a otvorit će se i mogućnost organiziranja višednevnih seminara i susreta. To će biti značajno i za Islamsku zajednicu u cjelini, i za širu društvenu zajednicu.

Plastenička proizvodnja na vakufskom zemljištu u Bugojnu

Osnovni odbor Ilmije Bugojno došao je na interesantnu ideju pokretanja plasteničke proizvodnje na vakufskim parcelama o kojoj bi se brinuli i određeni prihod ostvarivali članovi Ilmije. U tom smislu OO Ilmije Bugojno stupio je u kontakt sa Turskom agencijom za međunarodnu saradnju i razvoj - TIKA i zatražio pomoć za realizaciju tog projekta. To je obrazloženo sljedećim ciljevima: a) jačanje kućnog budžeta članova Ilmije kroz uzgoj povrtnih kultura, b) oživaljavanje vakufskih parcela, c) proizvodnja zdrave hrane, d) slanje poruke o potrebi rada na zemlji kao dobrom djelu.

TIKA je pozitivno odgovorila na taj zahtjev i donirala potrebne plastenike, koji su u maju 2017. godine postavljeni na vakufskim parcelama na području Medžlisa Islamske zajednice Bugojno. Postavljeno je 16 plastenika: 14 površine po 150 m², a dva po 75 m². Njihovo korištenje i sadnja povrtnih kultura počela je odmah nakon postavljanja. Korisnici plastenika su članovi Udruženja ilmije, odnosno imami i muallime. Plastenici su donirani uz dva uvjeta: a) da plastenici služe svojoj svrsi, da su zasađeni i kultivirani, b) da se ne mogu prodavati, premještati ili davati u vlasništvo drugim licima. Korisnici plastenika nemaju nikakvih materijalnih obaveza prema Medžlisu ili donatoru.

Za dvije godine projekat je opravdao svoju svrhu i u potpunosti ostvario očekivanja - opća je ocjena. Naime, imami i muallime uključeni u ovaj projekat sa svojim porodicama uspješno uzgajaju određene kulture povrća i oživaljavaju vakufske parcele te od toga imaju određeni prihod, koji se, po jednom plasteniku na godišnjem nivou, kreće od 1.500 do 2.000 KM. Predstavnici donatora, TIKE, povremeno obilaze plastenike i prate stanje u njima. Oduševljeni su rezultatima rada u tim plastenicima. Nakon tog pozitivnog iskustva, članovi Udruženja ilmije i nekih drugih medžlisa na području Muftijstva travničkog zatražili su od TIKE podršku za isti projekat na njihovom području - trenutno se čeka odgovor.

Uvakufljenje dionica firme „Borac export-import“ u Travniku

Interesantan vid vakufa predstavlja i uvakufljenje dionica u firmi „Borac export-import“ d.d. Travnik i nekoliko drugih Borčevih firmi od strane Raife Alagić iz Travnika. Naime, ona je u januaru 2016. u Muftijstvu travničkom izrazila želju da učini dobro djelo i pomogne Islamskoj zajednici u Bosni i Hercegovini tako što će svoje dionice u tim firmama uvakufiti Islamskoj zajednici, konkretno Muftijstvu travničkom. Nakon potpisivanja Izjave o uvakufljenju pokrenuta je procedura, koja je okončana 2017. godine izdavanjem vakufname od strane Vakufske direkcije Islamske zajednice. Nominalna vrijednost uvakufljenih dionica iznosi oko 160.000 KM - većina su u firmi „Borac export-import“ d.d. Travnik a iznose 8,5 procenata ukupnih dionica u firmi.

U toku procesa uvakufljenja dionica lijepu gestu učinio je Raifin brat, Šerif Alagić, koji je izrazio želju da plati sve troškove prenosa vlasništva dionica na Muftijstvo. Naime, on je kazao da je upoznat s tim da strana kojoj se nešto uvakufjava ne treba imati nikakvih troškova tokom uvakufljenja pa je izrazio želju da te troškove on plati i da to bude njegovo učešće u konkretnom vakufu. Troškovi prenosa tih dionica iznosili su oko 7.000 KM.

Zaključak

U poslijeratnom periodu Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini, zajedno sa svojim članovima i donatorima, uspjela je ponovo izgraditi skoro sve u ratu porušene vakufske objekte te izgraditi i staviti u funkciju i nove, shodno zahtjevima vremena i potrebama ljudi, naročito pripadnika Islamske zajednice. Novina u tom procesu je osnivanje novih vidova vakufa, koji su rezultat potrebe današnjeg vremena. Na području Muftijstva travničkog izdvajamo: islamske centre, obdaništa, edukativno-sportske centre, nove vidove poljoprivredne proizvodnje na vakufskom zemljištu te uvakufjavanje dionica određenih firmi za aktivnosti Islamske zajednice.

Tako je pet od osam medžlisa na području Muftijstva napravilo objekte islamskih centara i stavilo ih u funkciju a njihove usluge svakodnevno koriste značajan broj ljudi, prije svega pripadnika Islamske zajednice. Medžlisi Islamske zajednice Novi Travnik i Jajce otvorili su obdaništa i tako pružaju usluge brige o djeci, o njihovom odgoju i obrazovanju za kojima se u današnje vrijeme ukazuje sve veća potreba. Medžlis Islamske zajednice Vitez radi na

otvaranju svog obdaništa. Elči Ibrahim-pašina medresa je u Donjem Golešu izgradila i osnovala edukativno-sportski centar, gdje svakodnevno 100-150 osoba, najčešće mlađe dobi, provodi vrijeme u korisnim aktivnostima i lijepoj atmosferi. Udruženje ilmije Bugojno pokrenulo je projekat plasteničke proizvodnje poljoprivrednih proizvoda za svoje članove u 16 platenika, a za aktivnosti Muftijstva travničkog uvakufljen je dio dionica jedne firme u vrijednosti od 160.000 KM.

Imajući u vidu izazove sa kojima se danas ljudi susreću, naročito omladina, možemo reći da su ti novi vidovi vakufa na području Muftijstva travničkog i aktivnosti koje se u njima izvode adekvatan odgovor na današnje potrebe raznih kategorija društva - prije svega pripadnika Islamske zajednice. Mislimo da i dalje treba pratiti zahtjeve vremena i jačati i unapređivati takve vakufe, odnosno projekte, kako bi se na pravi način odgovaralo novonastalim potrebama.

RECENZIJE

DR. EKREM TUCAKOVIĆ
PROF. DR. SEDAD DIZDAREVIĆ

Dr. Ekrem Tucaković

VAKUF - GOVOR O NAŠEM IDENTITETU

Svaki ozbiljan i temeljit govor o vakufu u Bosni i Hercegovini podrazumijeva, pored vjerskog aspekta, i govor o njegovim ekonomskim, socijalnim, kulturološkim i, na koncu, identitetskim dimenzijama. Ishodišna tačka vjerske motiviranosti nastanka i razvoja vakufa je nesporna, međutim po svojoj prirodi efekti vakufa su uvijek prevazilazili vakifovu ličnu dimenziju vjere i njegovog individualnog odnosa prema Bogu. Naime, vakuf je prvenstveno okrenut raznolikim potrebama zajednice i društva u kojem nastaje, a činom uvakufljavanja određenog posjeda on prelazi u javno dobro sa specifičnim ciljevima i konkretnom svrhom. Široka lepeza svrha u kojima se pojavljuje vakuf, bilo da je riječ o duhovnim, humanitarnim, ekonomskim, obrazovnim ili kulturnim namjenama, vakufu je omogućavala građenje veoma guste mrežu važnih ustanova i aktivnosti oko kojih se odvijao svakodnevni život članova zajednice od lokalnih do regionalnih ili državnih razina. Na toj plodnoj vakufskoj podlozi razvijala se i raznovrsna kulturna djelatnost zajednice te nastajali prepoznatljivi civilizacijski i identitetski elementi jednog naroda.

Vakufi, kao trajne kulturne činjenice ili druge forme društvene realnosti, ne samo da su oblikovali svakodnevne živote i trajnije odlike mnogih generacija nego to čine i danas. Vakufi nas okružuju u mjestima i gradovima u kojima živimo, dio su naše književnosti, umjetnosti, kulturne i nacionalne spomeničke baštine, našeg obrazovanja, usmene tradicije i priča koje pripovijedamo djeci, prirodnih i graditeljskih pejzaža koje prepoznajemo i po kojima nas svijet prepoznaje. Oni imaju duhovnu, kulturnu, historijsku i antropološku vrijednost za naše društvo. Vakufi su naše zajedničko dobro koje nas je, između ostalog,

oblikovalo ovakvim kakvi jesmo, oni su neodvojivi dio našega nacionalnog identiteta i identiteta države Bosne i Hercegovine. Svijest o tim i drugim dimenzijama vakufa potrebno je prenositi na naraštaje koji dolaze, s obavezom da ih štite, unapređuju i nastavljaju tradiciju bosanskog vakufa i vakifa.

Izlaganja s okruglog stola „Vakufi u Travniku“, objedinjena u ovom *Zborniku*, predočavaju višestruku i suštinsku ulogu vakufa u razvoju ovog grada i ukupnom životu njegovih stanovnika. Ako bi danas u Travniku apstrahirali sve druge dimenzije vakufa osim kulturne, bez vakufskih dobara i onoga što je nastajalo na vakufu kulturna razglednica Travnika, bošnjačkog naroda i države Bosne i Hercegovine bila bi nezamislivo i neizrecivo siromašnija. Sama ova činjenica zavređuje punu pažnju i svakovrsnu podršku društva i države.

Veliki značaj, dakako, imaju sva nastojanja kojima se osvjetljava historija vakufa općenito, ali i vakufa u pojedinačnim sredinama i najmanjim mjestima. Ovakvim istraživanjima uspostavlja se i održava nužno potrebni kontinuitet - kao most preko kojega se bogatstvo vakufske tradicije prevodi iz mrtve i zaboravljene prošlosti u životvornu i nadahnjujuću sadašnjost. Tek pošto se uspostavi kreativna veza s tom tradicijom i ona prizove u sjećanje, zaboravljena tradicija postaje živa i djelotvorna. To će nam pomoći da je u našem vremenu nanovo valoriziramo i marljivo čuvamo vrijedno vakufsko naslijeđe kao zajedničko dobro čovječanstva, koje su, prema konvencijama UNESCO-a, dužne štiti sve države.

Spoznavajući puteve nastanka i razvoja vakufa, vrijeme, obim i načine devastacije i otuđenja, te registrirajući sve činjenice koje se odnose na svaki vakuf pojedinačno, moguće je adekvatno pristupiti procesu povratka oduzetih vakufa izvornom vlasniku i osigurati njihovu zaštitu. *Zbornik* daje veoma korisne informacije o nastanku, otuđivanju, kao i dosada učinjenom na povratku vakufske imovine u Travniku jedinom stvarnom vlasniku, to jest Islamskoj zajednici koja nastoji da se ciljevi vakufa i volja vakifa dosljedno poštuju u svakom pojedinačnom slučaju.

Vakuf nije mrtvo blago, okamenjeno u nekom vremenu. Stoga ohrabruje pregled novih oblika i formi uvakufljavanja koji se iščitava u ovom *Zborniku*, što je s jedne strane podsticajno a s druge pokazuje vitalnost i sposobnost prilagođavanja vakufa novim okolnostima, čuvajući svoju osnovnu svrhu i karakter.

Vakufska direkcija Islamske zajednice zaslužuje puno priznanje na velikom trudu koji ulaže u jačanje opće svijesti o važnosti vakufa, skidanju taloge prašine i zaborava s davnih vakufa i vakifa te afirmaciji novih oblika uvakufljanja prikladnih našem vremenu i potrebama. Institut za islamsku tradiciju Bošnjaka kroz realizaciju svojih istraživačkih projekata također na ovom polju može mnogo učiniti.

Svi naši vakufi i svi vakifi zaslužuju da čuvamo sjećanje na njih, da se njihova imena registriraju i na adekvatan način čuvaju, makar u našem kolektivnom pamćenju, ako su već neki vakufi u materijalnom smislu nestali. Time će se dijelom ispraviti naš dug prema brojnim vakifima i njihovom nesebičnom trudu, ali i pokazati odgovoran odnos prema sebi. Održavanje naučnih skupova i objavljivanje prezentiranih radova predstavlja jedan način i, dakako, važan doprinos u afirmaciji vakufa te kulture koja je na njemu nastajala. Svi naši vakufi zaslužuju da se temeljito naučno istraže, valoriziraju i podrobno predstavljaju javnosti, jer mi ničije dobro ne smijemo zaboraviti, pa makar to bilo koliko je *trun dobra*. Istodobno, to je dobar podsticaj za nastanak novih vakufa.

Pored preglednosti i osvježavanja sjećanja na mnoge vakufe i vakife u Travniku, ovaj *Zbornik* donosi mnogo podataka o ranijim i novijim vakifima, informacije o transformacijama pojedinih vakufa te nastajanju potpuno novih vakufa u Travniku i njegovoj okolini. Stoga, objavljivanje *Zbornika* je, bez imalo sumnje, veoma korisno i potrebno - kako sa stanovišta afirmacije vakufa tako i s pozicije kulturne historije Bosne i Hercegovine.

Prof. dr. Sedad Dizdarević

RECENZIJAKUKOPISAKUKUFU U TRAVNIKU

Knjiga Vakufi u Travniku iako pisana perima različitih stručnjaka i znanstvenika različitih profila nadaje se kao monografija proizišla iz pera jednoga autora, koji sistematično, analitički i diskurzivno sagledava i promišlja pitanje vakufa - na jednom mikropplanu i izdvojenom uzorku. Tematski tekstovi su dijahronijski povezani u jednu integrativnu cjelinu i prate nastanak, razvoj i tokove institucije vakufa u Travniku. Knjiga sadrži jedanaest tekstova koji otvaraju različita pitanja, prilaze problemu vakufa iz različitih perspektiva i međusobno se nadopunjavaju tvoreći tako jedan vješto istkan misaoni i analitički diskurs koji doprinosi osvjetljavanju uloge i značaja ove itekako važne i vrijedne institucije islama kao religije, odnosno islama kao kulture.

Prva tri teksta govore o suštini i smislu institucije vakufa, o formama, izvanjskim aspektima, ekonomskim, pravnim, religijskim i kulturološkim dimenzijama istoga. Historijski oni prate povijesno najznačajnija razdoblja razvoja Travnika kao urbane i kulturne sredine, zorno predočavaju svu lepezu i mozaičnost vakufskih zadužbina, te dovitljivost, mudrost, suvremenost i pronicljivost vakifa koji su svojim zadužbinama i dobrotvornim darovima pomagali i jačali društvenu zajednicu te omogućavali prenošenje duhovnih, kulturnih, intelektualnih i socijalnih vrijednosti budućim naraštajima.

Zanimljivo je primijeti da su vakifi svoje vakufe sakralne i vjerske prirode gotovo uvijek i u pravilu povezivali s uvakufljavanjem profanih i svjetovnih objekata. Tako uvakufljeni objekti kao što su džamije, mesdžidi, mektebi, medrese i tekije uvijek su na zahtjev vakifa finansirani iz njegovih drugih vakufa kao što su dućani, kafane, restorani, zemljište i tome slično. Na taj način je ono sakralno doprinosilo oplodavanju i širenju profanog, a svjetovno je predstavljalo temelj na kom se sveto i duhovno naslanjalo i omogućavalo duhovni, moralni i vjerski boljitak ali i ekonomski, politički, kulturni i civilizacijski razvoj.

Naredna tri teksta govore o konkretnijim primjerima i značaju vakufa u nastanku i razvoju urbanih centara i najvažnijih središta kao što su obrazovne, kulturne i vjerske institucije. Vidljivo je da se uvakufljavanje kao praksa i tradicija nastavlja i u vrijeme Austro-Ugarske države te da se vakufska imovina u to vrijeme suočava sa sve većim problemima. Posebno su zanimljivi tekstovi

koji govore o vezi između vakufa i obrazovnih institucija te tekst koji nam predočava proces formiranja gradske jezgre putem vakufa Ali-dede Iskendera. Naravno, to je bio urnek i obrazac koji su koristili mnogobrojni vakifi širom Bosanskog ejaleta i u svim područjima islamskog svijeta. Naime, ono što su Osmanlije donijele kao novinu i što predstavlja najveću civilizacijsku vrijednost jeste činjenica da su urbane i gradske cjeline postavljali na duhovnim i intelektualnim temeljima. Prva zdanja koja su gradili muslimanski neimari, kada su urbanistički udarali temelje budućim varošima, palankama, kasabama i šeherima, bile su džamije i mektebi. Naravno, to govori o prirodi i smjelenjima Osmanske države. Ona je, budući da je nositeljica islamskog svjetonazora i islamskog poimanja ljudskog života, svoju osnovnu svrhu i bit vidjela u jačanju duhovne i intelektualne dimenzije čovjeka te se u tim dimenzijama i najviše ostvarila.

Ne treba zanemariti činjenicu da bosanski gradovi u osmanskom periodu nastaju oko duhovne i intelektualne jezgre džamija i mekteba. Oni se ne formiraju oko vojnih utvrda, trgovačkih središta, administrativnih centara ili političkih trgova, već upravo oko duhovnih i intelektualnih civilizacijskih matrica. Prve civilizacijske jezgre u Gobekli Tepeu, Uruku i drugim drevnim civilizacijskim središtima formiraju se upravo oko svetišta, religijskih hramova i duhovnih središta. Drugim riječima rečeno, civilizacija kao preduvjet za razvoj ljudskoga duha, uma, kolektivne svijesti i uzdizanja čovjeka na evolutivnoj ljestvici sveukupnog razvoja Božijih stvorenja iziskuje upravo duhovno središte i okupljalište koje približava, povezuje i zbližava ljude. Ona kultura koja nije iznjedrila specifičnu formu gradskog središta nije se transformirala u civilizaciju a ona civilizacija koja nije formirana oko duhovne i intelektualne jezgre vjerskih i obrazovnih zdanja nije dugo trajala i nije čovječanstvu podarila značajne darove i vrijednosti. Zbog toga je transformacijom bosanskih gradova iz vojnih utvrda, vlastelinskih palata i feudalnih zborišta u kulturne, duhovne, intelektualne i civilizacijske centre bosansko društvo postalo značajan sudionik u gradnji i unapređenju univerzalne ljudske civilizacije, znanosti, umjetnosti i duhovnosti.

Ostali tekstovi problematiziraju druga pitanja vakufa a to su uzurpacija vakufa, nacionalizacija vakufskih zadužbina, povrat vakufske imovine i savremene forme uvakufljavanja u Travniku kao i cjelokupnoj Bosni i Hercegovini. Ovdje je jasno pokazano da je nemoguće uništiti duh darivanja, uvakufljavanja

i zavještavanja svoje imovine ili svojih dobara u korist šire zajednice bez obzira na politike, ideologije i društvene sisteme koji se mijenjaju kroz povijest.

Vakuf počiva na dva osnovna temelja koji se nalaze duboko usađeni u ljudsku bit i prirodu ljudskog bitisanja. Prvo na čemu počiva vakuf ili bilo koja forma darivanja, davanja drugima i zavještavanja zajednici jeste intencija da se udovolji Bogu, da mu se približi, umili i na taj način odgovori njegovom pozivu da se bude čovjek kroz pomaganje drugome i brigu o boljitku drugih ljudi. Drugi temelj koji vakufe čini neuništivim, trajnim i uvijek aktualnim jeste činjenica da je darivanje, davanje i pomaganje drugome iskonski ljudski nagon i potreba kojom se svaki čovjek potvrđuje kao ljudsko biće te akt koji ga približava Bogu i samom božanskom činu darivanja života, opskrbe i blagodatitvorenjima.

Zbog svega navedenog osobno izražavam zadovoljstvo što sam imao priliku čitati ovaj rukopis i što će on ugledati svjetlo dana te time omogućiti onima koji ga budu čitali da kroz razumijevanje vakufa i prakse zavještavanja drugome upoznaju onu bolju, ispravniju, ljepšu, pozitivniju i božanski nadahnutu dimenziju čovjeka koju danas susrećemo sve manje.